

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

2

2009

ISSN 2233-1778

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драгољуб Мирјанић

*Овај број часописа Грађа о прошлости Босне
штампан је уз финансијску помоћ
Министарства науке и технологије Републике Српске*

УДК 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ОДЈЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

2
2009

РЕДАКЦИЈА:

Андрија Веселиновић, Раде Михаљчић,
Татјана Суботин-Голубовић, Ђуро Тошић, Марко Шуица

УРЕДНИК:

Раде Михаљчић

Бања Лука
2009

CDU 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA RÉPUBLIQUE DE SRPSKA
DÉPARTEMENT DES SCIENCES SOCIALES

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

2
2009

RÉDACTION:

Andrija Veselinović, Rade Mihaljčić,
Tatjana Subotin-Golubović, Đuro Tošić, Marko Šuica

RÉDACTEUR:

Rade Mihaljčić

Banja Luka
2009

САДРЖАЈ

Дејан Јечменица, <i>Повеља банице Јелисавете и бана Стефана II кнезу Вуку Хрватинићу</i>	11
Небојша Порчић, <i>Писмо бана Степана II Котроманића о разрешењу рачуна браће Држића</i>	25
Аранђел Смиљанић, <i>Писмо жупана Санка Милтеновића Дубровчанима</i>	35
Аранђел Смиљанић, <i>Писмо Дабижива Чихорића Дубровчанима</i>	45
Дејан Јечменица, <i>Два писма краља Стефана Твртка I о дугу сребреничког цариника Драгоја Бенвенутића</i>	53
Сима Ћирковић, <i>Писмо краља Стефана Твртка I о уступању куће у Дубровнику</i>	63
Александра Фостиков – Невен Исаиловић, <i>Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола</i>	71
Невен Исаиловић – Александра Фостиков, <i>Писмо краља Стефана Дабише Дубровчанима о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола</i>	91
Павле Драгичевић, <i>Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини</i>	99
Раде Поповић, <i>Два писма Дубровчана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу</i>	111
Раде Михаљчић, <i>Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку</i>	123
Раде Михаљчић, <i>Исправа о примању краља Стефана Остоје за дубровачког властелина</i>	129
Павле Драгичевић, <i>Писмо Сандаљу Хранићу поводом напада његових људи на дубровачки брод</i>	147
Срђан Рудић, <i>Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику</i>	153

Ђуро Тошић, <i>Упутство дубровачком посланику код Херцеговачког санџак-бега у Пљевљима</i>	169
Регистар	179
Упутство за издавање текстова	187
Списак скраћеница	189

TABLE DES MATIÈRES

Dejan Ječmenica, <i>Charte de la banica Jelisaveta et du ban Stefan II au prince (knez) Vukac Hrvatinić</i>	11
Nebojša Porčić, <i>Lettre du ban Stepan II Kotromanić concernant le solde des comptes des frères Držić</i>	25
Arandel Smiljanić, <i>Lettre du joupán Sanko Miltenović aux Ragusains</i>	35
Arandel Smiljanić, <i>Lettre de Dabiživ Čihorić aux Ragusains</i>	45
Dejan Ječmenica, <i>Deux lettres du roi Stefan Tvrtko Ier concernant une dette de l'officier des douanes de Srebrenica Dragoje Benvenutić</i>	53
Sima Ćirković, <i>Lettre du roi Stefan Tvrtko Ier concernant la cession d'une maison à Dubrovnik</i>	63
Aleksandra Fostikov – Neven Isailović, <i>Charte du roi Stefan Dabiša concernant une habilitation accordée à Dragoje Gučetić s'agissant du règlement d'une dette de Novak Maćedol</i>	71
Neven Isailović – Aleksandra Fostikov, <i>Lettre du roi Stefan Dabiša aux Ragusains concernant une habilitation accordée à Dragoje Gučetić s'agissant d'une dette de Novak Maćedol</i>	91
Pavle Dragičević, <i>Deux plaintes Ragusaines à l'occasion de la vente du sel à Sutorina</i>	99
Rade Popović, <i>Deux lettres des Ragusains à l'attention de la gospodja Jela et du voivode Sandalj Hranić</i>	111
Rade Mihaljčić, <i>Lettre du roi Stefan Ostoja aux Ragusains concernant le revenu serbe</i>	123
Rade Mihaljčić, <i>Acte reconnaissant au roi Stefan Ostoja le statut de noble Ragusain</i>	129
Pavle Dragičević, <i>Lettre adressée à Sandalj Hranić à l'occasion d'une attaque commise par ses gens contre un navire Ragusain</i>	147
Srđan Rudić, <i>Charte du roi Stefan Tomašević aux Ragusains</i>	153

Đuro Tošić, <i>Instructions à l'attention d'un émissaire Ragusain dépêché auprès du sandjak-beg d'Herzégovine à Pljevlje</i>	169
Registre.....	179
Directives pour l'édition des textes	187
Liste des abréviations	189

Дејан Јечменица

**ПОВЕЉА БАНИЦЕ ЈЕЛИСАВЕТЕ И БАНА СТЕФАНА II
КНЕЗУ ВУКЦУ ХРВАТИНИЋУ**

Рибичи, око 1326–1329, новембар 25.

Баница Јелисавета (1284–1331) и њен син, бан Стефан II (1322–1353), дарују своју милост, односно *веру господску* кнезу Вукцу Хрватинићу и тим поводом издају повељу којом то потврђују. Само у случају *невере*, предвиђено је да се дарована милост може ускратити.

La banica Jelisaveta (1284–1331) et son fils, le ban Stefan II (1322–1353), accordent leur grâce, autrement dit leur *vera gospodska (fidélité en tant que suzerains)*, au knez Vukac Hrvatinić et lui délivre à cette occasion une charte attestant de leurs dispositions. Le texte précise que cette faveur ne pourra être retirée qu'en cas de *nevera (infidélité)*.

Опис повеље*

Документ је писан на папиру дугом 26,5 и широком 15,5 цм. Папир је у доњем делу савијен одоздо нагоре како би била формирана плика широка 2 цм. Већи део плике је поцепан, изузев крајева са леве и десне стране на којима се држи за остатак документа. Видљиви су трагови пресавијања, на око 5 цм одозго надоле и на око 6 цм одоздо нагоре, као и са страна, слеве на око 9 и здесне на око 7 цм. На средини доњег дела документа, нешто изнад линије плике, постоји лакуна, на месту где, по свему судећи, није било текста. Уочавају се још две лакуне, једна у облику троугла, на десној ивици документа, неколико центиметара испод горњег угла. Оштећење је настало као последица пресавијања папира, но текст није захваћен овом лакуном. Ниже ове, постоји још једна лакуна, у последњој трећини 14 и 15 реда текста. Овде такође иде линија по којој је документ пресавијен, па је вероватно то и главни разлог за почетак настанка оштећења. Текст у 14 реду овом лакуном није захваћен, а у 15 реду страдало је једно слово (ѣ) и половина другог (ѡ).

* Опис је дат на основу снимка повеље објављеног 1906. године, в. *Раница издања*.

На врху повеље готово и да не постоји маргина, са страна су веома мале, док једино испод текста, због плике, остаје нешто више од 2 цм неисписаног простора.

Судећи према снимку документа, повеља је оверена са два печата која висе на дугој свиленој врпци црвене боје, која је причвршћена за плику. Први издавачи, који су користили оригинални документ, нису констатовали присуство два печата. Сва је прилика да су оба ауктора документ оверила својим печатима. Осим што обликом подсећа на печате које су користиле владарке (овалног изгледа), за сада се ништа више не може рећи о печату банице Јелисавете.

Други је, по свему судећи, коњанички тип печата бана Стефана II, који је користио и његов наследник бан Твртко.¹ Централни део печата који је оивичен кружницом заузима представа коњаника у ратној опреми (кацига са перјаницом, штит, копље) окренутог удесно. У прстену који окружује централну кружницу калиграфски је исписан текст: + S(IGILLUM) M(I)N(US) STEPH(AN)I D(E)I GRA(TIA) TOTI(US) BOSNE BANI. У кружници око коњаника ћирилицом је исписано: Г(ОСПОДИ)Н(Ъ) Б(А)Н(Ъ) СТЕПАН(Ъ).

Документ је писао дијак Радин. Текст је ћирилицом исписан у непуних 15 редова. Далеко испод текста, на левој страни плике, са унутрашње стране, види се почетак шеснаестог реда и јасно се могу прочитати три речи (+ Ђѣ име ђѣца), које ниједан од досадашњих издавача исправе није објављивао. Непосредно у наставку ништа није исписано, но то се не може тврдити и за остатак унутрашњег дела плике који се не види на снимку. Повеља нема никаквих калиграфских украса. Слова су уједначена, само се неколицина издваја (а, д, ђ, љ, з, ђ, ж, р, т, м, г) по томе што слободнијим потезом писарева руке залазе у горњи или доњи међулинијски простор.

Ранија издања

Повеља припада кермендском корпусу докумената. Прво издање, које је приредио Фердо Шишић (*Iz arkiva u Körmendu*, VZA VII (1905) 217) садржи низ омашака у транскрипцији као и читавих шест изостављених речи из различитих делова текста, где вреди истаћи да недостају пос-

¹ Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу, ССА 2 (2003) 69–83 (С. Рудић); Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1356. године, ССА 6 (2007) 139–149 (Н. Исаиловић); Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 13–15.

ледње две речи основног текста документа (**госпоѣ бани**). Ово издање прати кратак коментар о печату као и две напомене. Првој напосмени, која се односи на порекло банице Јелисавете, нема се шта замерити, док се друга, којом се настоји решити хронологија повеље, не може у целости одржати.

Друго издање повеље, које је приредио Лајош Талоци (L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje kormendskog arkiva*, GZM 18 (1906) 407), далеко је боље од Шишићевог. На почетку је дат кратак регест документа. Повеља је веома добро прочитана. Није начињен ниједан пропуст у смислу изостављања речи. Скраћенице које су разрешене, уредно су обележене заградама, с тим што овде изражавамо резерву у вези са читањем неколико речи као скраћеница. На крају су дате размере документа. У прилогу овог издања донет је веома квалитетан снимак повеље, који је подлога овом издању.

Талоци је након осам година поново објавио кермендски корпус докумената, међу којима и ову повељу (*Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig 1914, 15–16). Овог пута је само прештампан текст из претходног издања, којом приликом је начињено неколико мањих омашака. Осим регеста и описа који су преведени на немачки језик, ово издање не доноси никакве новине. Снимак документа овом приликом није објављен.

Последњи пут повељу је објавио Марко Бего (*Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1982, 142–143). На почетку је дат кратак регест документа. Иако је у питању ћирилична повеља, издање је урађено латиницом. Полугласници су замењени апострофима, а *jam* (ѣ) је транскрибован са *и*. Скраћенице су разрешене и обележене заградама. Поједине речи су преведене или објашњене. Издање прати репродукција Талоцијевог снимка документа.

Текст повеље*

+ Ђѣ име Ѣца и Гина и светога ДѢха. Бана господа Ђелисавѣта и мои
с(и)нѣ ба|2|нѣ Стипанаѣ, милост наю кнезѢ ЂѣлѣцѢ даѣ вѣрѢ наю
наю(!) |3| кнезѢ ЂѣлѣцѢ да не Ѣ наю сѢжѣнѣ, ни талениѣ, ни по-
рѢче|4|ниѣ, ни да мѢ се не сѣврже вѣра за наю живота, и ко неѢ |5| и
5 еговѢ дѣтеви, доклѣ га не сѢде четире на десете, |6| кои сѢ присegli
с(ѣ) баномѢ СтепаномѢ кнезѢ Ђѣлѣосла|7|вѢ и сѣ еговомѢ господамѢ
и сѣ еговомѢ материю бано|8|мѢ ЂелисавѣтомѢ безѣ егове невѣре и

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

БЕЗЪ ЕГОВЕ ВЪЦИ|9|НЕ НАМЪ ПОНЕСЕНИИ, ДА М8 СЕ ВЪРА НЕ СВРЖЕ, НИ ЕГО-
В8 ДѢ|10|ТЕВИ. Я ТЬКО СЕ ПОРЕЧЕ, ДА Е ПРОКЛЕТЪ БЪ(ГО)МЪ И С(И)НОМЪ
10 Е|11|ГО И ПРИЧИСТОМЪ МАТЕРИЮ ЕГО И ЧЪСТЬНИМЪ ЖИВО|12|ТВОРЕЩИМЪ
КРЪСТОМЪ И ЧЕТИРЬМИ ЕВАГЕЛИСТИ И Д8|13|МА НА ДЕСЕТЕ АП8СТОМА И
ЧЕТИРЬМИ ДЕСЕТИ 8ЧЕНИ|14|КОВЪ. Я СЬЮ КНИГ8 П(И)СА РАДѢНЪ ДИНАКЪ 8
РИБИЧИХЪ |15| НА КАТАЛИНИНЪ Д(А)НЪ, НА СВЕТИЦ8 ГОСПОЕ БАНИ.
|16| + БЪ ИМЕ СЦА.

Превод повеље

+ У име Оца и Сина и Светога Духа. Баница, госпођа Јелисавета и мој син, бан Стефан, милост нашу кнезу Вукцу дајемо, веру нашу нашу(!) кнезу Вукцу. Да не буде наш сужањ, ни талац, ни порученик, нити да му се одузме (одрекне) вера за нашег живота, ни њему и његовој деци, докле га не осуде четрнаесторица који су се заклели (присегли) са баном Стефаном и са његовом госпођом и са његовом мајком, баницом Јелисаветом, кнезу Вукославу. Без његове невере и без његовог лукавства нама нанесеног, да му се вера не одузме (одрекне), ни његовој деци. А ово ко прекрши, да је проклет Богом и Сином његовим и пречистом Мајком његовом и часним и животворним Крстом и од четири евангелисте и дванаесторице апостола и четрдесеторице ученика. А ову књигу писа Радин дијак у Рибичима, на Каталинин дан, на светицу госпође банице.

+ У име Оца.

Дипломатичке особености

Према уобичајеној дипломатичкој пракси документ почиње призивом имена Божијег, инвокацијом. У овом случају она је двострука – симболичка (+) и вербална (*У име Оца и Сина и Светога Духа*). Вреди истаћи да на крају вербалне инвокације недостаје *амин*, као и у низу хронолошки веома блиских исправа.

Интитулација – *баница, госпођа Јелисавета и мој син, бан Стефан* особена је јер садржи имена двоје ауктора документа. Колико нам је познато, ово је једина сачувана исправа чији је аутор баница Јелисавета, супруга бана Стефана I. Њено име се налази на првом месту, уз које иду титуле (*баница, госпођа*) без навођења земаља којима влада. Име њеног сина Стефана стоји на другом месту, јавља се са банском титулом, али без *господин* и такође без навођења земаља.

Инскрипција је веома сажета и није посебно издвојена. Из ње са-знајемо име дестинатара (*кнез Вукац*).

У диспозитиву се износи суштина правног чина. Ауктор дестина-тару дарује своју милост, односно *веру* (*милост нашу кнезу Вуку да-јемо, веру нашу нашу кнезу Вуку*). *Вера* се овде јавља као јемство са тачно одређеном садржином и одређује један трајни однос према вла-дару (ауктор).² Дарована милост подразумева да дестинатар неће бити заробљеник, талац, ни порученик, чиме је загарантована његова лична сигурност. Трајање дароване милости је доживотно са становишта аук-тора, и преноси се на потомство када се има у виду дестинатар. Није непосредно истакнуто, али је само по себи јасно да је дестинатар за даровану милост ауктору дуговао *верну службу*. Само у случају дестина-тарове *невере* предвиђено је да се *вера* може одрећи. Утврђивање да ли је начињена невера није било у рукама ауктора, већ трећег лица.³ У овом случају ради се о четрнаесторици који су се раније заклели (при-сегли) кнезу Вукославу, брату кнеза Вукца.⁴ Том приликом као аукто-ри повеље јављају се бан Стефан II и његов брат, кнез Владислав. Нема непосредне или посредне назнаке да су у самом чину даривања милос-ти учествовале банова супруга и мајка, како се наводи у овој повељи. Намеће се питање да ли је намерно или случајно извршена та замена, као и који су разлози да се у овој повељи као ауктор јавља баница Је-лисавета и то на првом месту, а помена кнеза Владислава уопште нема.

У завршном делу исправе наведена је веома развијена санкција, која предвиђа духовну казну (*roena spiritualis*) у случају кршења одре-дби документа.

Есхатокол повеље садржи име писара (Радин), место (Рибичи), датум (без године) издавања исправе и печат.

Хронологија. Чињеница да документ није датиран годином ути-цала је да повеља почев од првог издања буде веома несигурно хроно-лошки смештена. Како је исправа издата *на Каталинин дан*, датум се веома лако може одредити (25. новембар) и ту није било спорних мо-мената. Када је у питању година, Шишић је ставио „*ovu ispravu oko god. 1330*“⁵. Он је очито мислио да се бан Стефан II женио само једном,

² С. Тирковић, „*Верна служба*“ и „*вјера господска*“, Зборник ФФ у Београду VI–2 (1962) 95–112 (=Работници, војници, духовници, Београд 1997, 318–335).

³ Исто.

⁴ Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хр-ватинићу даје *жупе Бањицу и Врбању са градовима*, ГПБ I (2008) 11–22 (Ј. Мргић).

⁵ F. Šišić, *Iz arkiva u Körmendu*, VZA VII (1905) 217, нап. бр. 2.

па је у складу са тим документ датирао. Поред тога он је погрешно сматрао да госпођа (жена бана Стефана II) која се јавља у 7. реду изворника јесте Јелисавета, кћер кујавског херцега Казимира III. Тај је брак остварен тек 1335. године.⁶ Ово је вероватно био трећи брак бана Стефана II. Пре овог он је засигурно склопио брак са једном бугарском принцезом 1329. године.⁷ Мало је вероватно да је бан Стефан II до 1329. године био неожењен, ако се има у виду да је већ 1319. било у изгледу да склопи брак са кћерком грофа Мајнхарда Ортенбуршког.⁸ Заиста је тешко говорити о времену настанка исправе само на основу чињенице да је у тој години бан био ожењен и уколико немамо име те супруге.

Талоци је покушао да повељу датира понудивши један шири хронолошки оквир.⁹ Као *terminus post quem* настанка документа узео је годину 1323. Он је такође сматрао је да се бан једном женио и почетак тог брака, који је померио неколико година раније у односу на Шишића, узео је за доњу хронолошку границу. Ова тврдња се свакако не може одржати имајући у виду чињеницу да се бан женио више пута. Као *terminus ante quem* Талоци је узео 1331. годину, када је умрла баница Јелисавета. У најширем смислу овој хронолошкој граници нема се шта замерити. Дан издавања исправе (*Каталинин дан*) није 24, како то стоји код Талоција, већ 25. новембар (више о томе видети: *Установе и важнији појмови*).

Приликом датирања ове повеље морају се узети у обзир сви унутрашњи елементи документа који би хронолошки оквир настанка исправе могли што више сузити. Исто тако не смеју се превидети унутрашњополитичке околности и политика централне власти коју је спроводио бан Стефан II на почетку своје владавине.

На првом месту посебну пажњу треба посветити доњој хронолошкој граници настанка документа. Како се у самој исправи ауктор непосредно позива на део једне претходне правне радње (**четирѣ на десетѣ, кои сѣ присегли сѣ) ваномѣ Степаномѣ кнезѣ Вѣлѣославѣ**), време настанка повеље се свакако мора померити на период иза тог догађаја. Исправа

⁶ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 364, нап. бр. 1 (са старијом литературом).

⁷ *Monumenta Ragusina* II, 323; III, 266–267; *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу*, ССА 3 (2004) 20, 21 (Ј. Мргич); С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 364, нап. бр. 1.

⁸ С. Ћирковић, нав. дело, 84–85, 364, нап. бр. 1.

⁹ L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva*, GZM 18 (1906) 407, 414; исти, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig 1914, 15, 30–31.

коју је бан Стефан II издао кнезу Вукославу, у којој је забележен део на који се позива ова повеља, датирана је са „око 1326. године.“¹⁰ То је уједно и наш *terminus post quem*. Наведени сегмент претходног правног чина има још већи значај, јер готово да упућује на хронолошку блискост писменог озваничења двеју правних радњи.

Одмах после ослобађања од превласти Шубића (1322), бан Стефан II је настојао да учврсти централну власт, и с тим у вези сузбије самосталност великашких родова. Када су у питању наследници кнеза Хрватина Стјепанића, банску врховну власт прво признаје средњи син, кнез Павле (већ од 1323),¹¹ потом и најстарији, кнез Вукослав (око 1326).¹² Сва је прилика да није прошло пуно времена док је и најмлађи брат, кнез Вукац примио владареву милост, односно веру.¹³ Уколико се има у виду да је Гргур Стјепанић (вероватно стриц браће Хрватинић) 1329. године верно служио бана Стефана II,¹⁴ није неосновано претпоставити да су Хрватинови синови један за другим ступали у службу босанског владара а на крају и њихов вероватни стриц. У том смислу као могућа горња хронолошка граница настанка ове исправе могла би се узети 1329. година.

У најширем смислу сигурни *terminus ante quem* настанка повеље је година смрти банице Јелисавете, како је то још Талоци узимао, али из већ наведених разлога треба прилично опрезно приступити тако касном термину.

Читалац ове повеље ниједног тренутка није у дилеми ко је главни аутор исправе. Баница Јелисавета се три пута помиње у документу релативно кратке садржине. Намеће се питање зашто се њено име овде наводи на тако упадљив начин, а ни у једној сачуваној исправи, хронолошки пре и после ове, уопште се не помиње. Нема сумње да је њен син, бан Стефан II, у деценији после протеривања Шубића јачао цен-

¹⁰ Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању са градовима, 11 (Ј. Мргић); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 46–49.

¹¹ L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje kormendskog arkiva*, 405–406, бр. 3; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји*, 45.

¹² Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању са градовима, 11–22 (Ј. Мргић); Повеља бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје „вјеру господску“, ССА 7 (2008) 51–58 (Ј. Мргић).

¹³ Сличног мишљења је и Ј. Мргић, уп. Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји*, 48.

¹⁴ Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу, ССА 3 (2004) 19–33 (Ј. Мргић-Радојчић).

тралну власт, практично из године у годину, и у том правцу тешко би било наћи одговор на ово питање. Уосталом, он се јавља у овој повељи као други ауктор. Једно од могућих решења јесте да је дестинатар нечим задужио баницу Јелисавету, те је она имала потребу да му се одужи на овакав начин, свакако уз сагласност свог сина који јој је овим могао указати почаст, управо на дан светице, њене заштитнице.

Просопографски подаци

Јелисавета, баница, 13 (страна), 1, 7 (ред у издању); 14, 14 – Кћер српског краља Стефана Драгутина и краљице Кателине (угарска принцеза). Рођена је око 1270. године. Крајем 1284. године удала се за босанског бана Стефана I. У време великог притиска Шубића на Босну, почетком XIV века, после смрти свог супруга, бана Стефана I (пре 1314), са породицом се склонила у Дубровник. Након договора са баном Младеном II враћа се у Босну. Због недостатка изворне грађе немамо тачну представу каква је њена политичка улога у Босни после 1322, али судећи по овој повељи она свакако није била занемарљива.

Извори: Г. Чremoшник, *Канцеларијски и нотарски списи 1278–1301*, Београд 1932, 136–137, бр. 367 (11–19. новембар 1284); *Monumenta Ragusina* I, 41 (6. април 1314).

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 75, 80; Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 2006, 141–142; 378–379 (С. Ћирковић).

Вукац, кнез († пре 1380), 13, 2, 3 – Син кнеза Хрватина Стјепанића. Први пут у изворима се јавља у овој исправи. Остао је веран босанској владарској породици током целог живота. У хијерархији босанских достојанственика доспео је веома високо. О његовом положају и угледу сликовито сведочи чињеница да је у повељи коју је бан Твртко издао кнезу Влатку Вукославићу 1357. био сведок, ручник и пристав, што представља јединствен случај у историји средњовековне Босне. У време похода угарског краља Лудвига I (1342–1382) на Босну јуна 1363. верно је служио бана Твртка. Одбранио је град Соко и жупу Пливу од угарских напада које му је након три године (1366) бан Твртко даровао због заслуга. У поседу кнеза Вукца налазила се и жупа Трибова у долини Црне ријеке, а могуће и жупа Врбања. Пред крај живота (1370–1374) уздигао се до великог војводе босанског, једног од највиших достојанстава у државној управи средњовековне Босне.

Извори и литература: L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva*, 411–412, бр. 10; *Повеља бана Твртка кнезу Вукцу Хрватинићу*, ССА 2 (2003) 167–184 (Ј. Мргић); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји. Крајина средњовековне Босне*, 66–68.

Четрнаесторица, 13, 5 – који су присegli са баном Стефаном кнезу Вукославу. То су дванаесторица добрих Бошњана (тепчија Радослав, кнез Дабиша, кнез Драгош, жупан Кркша, жупан Познањ, кнез Остоја, Хрватин Вучковић, војвода Војко, Бранош Чепрнић, жупан Будош, челник Хлап и жупан Ивахн) који су сведоци извршења правног чина записаног у повељи за кнеза Вукослава, и двојица пристава (војвода босански Вук Штитковић и Витан Тихорадић).

Извори: *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању са градовима*, 11–22 (Ј. Мргић).

Госпођа, 13, 6 – У питању је супруга бана Стефана II. Њено име није наведено нити банска титула, као што је то случај са баницом Јелисаветом, која се, у овом контексту, јавља одмах после ње. Имајући у виду хронолошки оквир у који је смештена ова исправа, сва је прилика да се ради о првој бановој супрузи (можда кћерки грофа Мајнхарда Ортенбуршког). Већ је напред речено да у исправи за кнеза Вукослава нема никакве назнаке да су банова супруга и мајка учествовале у правној радњи, онако како се то представља у овој повељи.

Вукослав Хрватинић, кнез, 13, 6 – најстарији син кнеза Хрватина Стјепанића и брат кнеза Вукца.

Литература: Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје „вјеру господску“*, 55–56 (са старијом литературом).

Радин, дијак, 14, 12 – Ово је једини сачувани документ који је писао дијак Радин. Немамо других података о њему.

Установе и важнији појмови

Појмови *милост*, *вера* и *дијак* су већ обрађивани у претходној свесци те стога овде није потребно на њих обраћати посебну пажњу.

Баница (бана), 13, 1, 7; 14, 13 – Владарска титула у женском роду изведена од титуле бан. Исправу је издала *баница* Јелисавета заједно са сином. Иако се у документу помиње и владарева супруга, титула *бани-*

ца резервисана је искључиво за мајку, госпођу Јелисавету што наводи на помисао да је две особе нису могле носити у исто време.

Госпођа (госпоа), 13, 1, 6 – Владарска титула у женском роду изведена од господин. Титула господин добија особено место у владарској терминологији, готово по правилу се јавља у интитулацијама исправа уз основну владарску титулу, као у овом случају уз *баница*. У овој исправи појам *госпођа* употребљен је и да би се именовала супруга бана Стефана II, но у овом случају треба бити прилично уздржан када је у реч о његовом титуларном обележју.

Литература: *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић).

Кнез, 13, 2, 3, 6 – Титула која није имала устаљено место на хијерархијској лествици звања. То је била титула коју су носили чланови владарске породице, крупна и ситна властела. Кнез се може наћи како у служби владара, тако и у служби феудалних моћника. Достојанственици који су носили ову титулу обављали су разне државне послове, којом приликом су заузимали одређен друштвени положај. По правилу ова титула је била наследна, у ретким случајевима могла се стећи заслугама. У оба случаја она је била више почасно звање него оличење стварне моћи, до које је достојанственик који ју је носио на различите начине могао доћи. У средњовековној Босни ово звање је било веома распрострањено међу феудалном господом.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 88–103.

Сужањ (сџъњъ), 13, 3 – Појам који се користио за лице које је изгубило слободу, било у рату, због кривице (као кажњеник), или као жртва насиља. Сужањ је могао бити сваки човек од владара до земљорадника. Владар и припадници виших друштвених слојева држани су у сужањству све док се за њих не исплати откуп.

Литература: *ЛССВ*, 723–724 (Ђ. Ђекић).

Талац (таленикъ), 13, 3 – Појам који је означавао лица која су предавана другој страни као јемство да ће се испоштовати преузете обавезе. Таоци су могла бити и лица која су ухваћена и служила су као средство за испуњење наметнутих услова. Колико је познато, таоци нису боравили у тамницама, већ у посебним просторијама са ограниченом слободом.

Литература: *ЛССВ*, 726 (Ђ. Ђекић).

Порученик (порѣченикъ), 13, 3 – Судаћи према контексту у коме је употребљен овај појам, то је положај у који дестинатар не би требало

да дође. У средњовековној Србији појам *рука* се користио за обележавање јемства или заштите. У Босни срећемо *ручнике* под којима се подразумевају лица (обично носиоци високих звања и титула) који се у исправама јављају као додатно јемство поред *добрих Бошњана*. Имајући у виду да се појам *порученик* употребљавао у негативном контексту, могуће је да је означавао лице које је изгубило заштиту, односно јемство. Уколико је ово исправно мишљење, порученик је најблажи негативни положај у коме дестинатар не би требало да се нађе.

Као да је извршена градација положаја по тежини, на првом месту је најтежи положај (*сужањ*), потом долази *талац*, и на крају *порученик* (*да не ђ наю сѣжњъ, ни таленикъ, ни порѣченикъ*).

Литература: ЛССВ, 634 (С. Шаркић); 635–636 (М. Благојевић); С. Рудић, *Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу*, ССА 2 (2003) 81 (са старијом литературом).

Судити (сѣде), 13, 5 – Појам употребљен да се означи радња коју је вршило треће лице (*добри Бошњани*) под којом се подразумева утврђивање да ли је онај који је примио *веру* (господску) начинио прекршај (*невера*), чиме би били испуњени услови да му се одрекне дарована милост, односно одузме *вера*. Ова повеља је особена по томе што је употребљен овај термин (*доклѣ га не сѣде четири на десете*). У неколико случајева за исту радњу користи се глагол огледати (*чеса не ѡгледата*), а једном и упитати (*што би гѣ не ѡпитѣлъ*).

Извори: *Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу*, 19–33 (Ј. Мргич-Радојчић); *Повеља бана Твртка Котроманића којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу*, ССА 4 (2005) 99–114 (Ј. Мргич-Радојчић); *Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу*, 69–83 (С. Рудић).

Литература: С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, 95–112 (=Работници, војници, духовници, 318–335).

Присећи, 13, 5 – У средњем веку заклетва је веома битан елемент у потврђивању државних и друштвених односа. У диоипломатичкој грађи средњовековне Босне често се може срести термин *присећи*, који је изведен од појма *присега* као једног од видова заклетве. Сама *присега* подразумевала је посезање, односно додиривање нечега што је свето, што може служити као јемство. Заклетва је имала улогу осигурања да ће се (или неће) нешто извршити. Она се полагала на одређеном месту (црква, суд, међа и сл.) уз ритуал чије су радње (дизање три прста, до-

диривање крста, јеванђеља или какве реликвије, додиривање оружја итд.) имале дубоко симболично значење.

Литература: *ЛССВ*, 204–205 (Л. Таповић, са старијом литературом).

Књига, 14, 12 – Исправа којој је посвећен овај рад назива се *књига*. Сам појам се користио за означавање разних врста јавних и приватних исправа. Постојале су различите књиге, које су атрибутима који се јављају уз њих добијале уже значење. Према свом садржају ова повеља би била *књига милостна*. У извесним случајевима појам *књига* се употребљавао да означи не садржину документа, већ исправу као материју.

Литература: *ЛССВ*, 301–302 (Ђ. Бубало).

Каталинин дан, 14, 13 – празник свете Катарине Александријске. Због хришћенске вере мученички је пострадала почетком IV века. Према веровању, њено тело су анђели однели на Синајску гору. Овде је у VI веку цар Јустинијан основао Манастир свете Катарине који и данас постоји. Њен празник се и на западу и на истоку обележавао на дан 25. новембра све до времена царице Катарине Велике (1762–1796), када је ова владарка празник своје заштитнице померила на 24. новембар, јер се стари датум поклапао са последњим даном празновања (ἡ πόδοσις, оданије) Ваведења пресвете Богородице. Од тог времена се на истоку ова светитељка празнује дан раније.

У средњем веку био је веома развијен култ Свете Катарине. Ова повеља је датирана по њеном празнику, са посебним нагласком: *на Каталинин дан, на светицу госпође банице*. Сасвим је јасно да је она била заштитница банице Јелисавете. То је утолико значајније уколико се има у виду да је њена мајка носила име по тој светици. Близу је памети помислити да је баница Јелисавета на посебан начин обележавала празник своје заштитнице и да је приликом издавања ове исправе управо била једна таква свечаност (festum). Уколико се овоме дода чињеница да најстарији син банице Јелисавете понео име које је носио њен отац, а млађи име као њен брат, сасвим је јасно колику је пажњу она придавала успомени на своје порекло.

Извори: Symeon Logotheta Metaphrastes, *Martyrium sanctæ et magnæ martyris Æcaterinæ*, у: J. P. Migne, *Patrologiae Graecae*, tomus 116, col. 276–302.

Литература: *The Catholic Encyclopedia*, vol. 3, New York 1908, 445–446 (L. Clugnet); K. J. Lewis, *The Cult of St Katherine of Alexandria in Late Medieval England*, Rochester 2000; C. Walsh, *The cult of St Katherine of Alexandria in early medieval Europe. Church, Faith and Culture in the Medieval West*, Aldershot–Burlington 2007.

Топографски подаци

Рибичи, 14, 13 – Место у средњовековној Босни, на реци Сани, недалеко од града Кључа, у жупи Бањица. Положај се обично узима на основу савремених топонима (села Горњи и Доњи Рибник, на Сани, око 14 км јужно од Кључа).

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 100.

Небојша Порчић

**ПИСМО БАНА СТЕПАНА II КОТРОМАНИЋА
О РАЗРЕШЕЊУ РАЧУНА БРАЋЕ ДРЖИЋА**

18. октобар 1334. године

Писмом састављеним на латинском језику, које је сачувано у облику преписа у дубровачкој канцеларијској књизи, босански бан Степан II обавештава дубровачке власти да је са браћом Климом, Валом и Мишком Држићем и њиховим ортаком Богуном изравнао рачуне настале поводом њиховог закупа владарског права на наплаћивање царине у тргу Дријева на реци Неретви и других послова које је са њима имао. Према белешци дубровачког канцелара, писмо је имало печат са представом наоружаног коњаника.

Dans une lettre en latin, conservée sous forme de copie dans un livre de chancellerie de Dubrovnik (Raguse), le ban de Bosnie Stepan II informe les autorités de Dubrovnik qu'ont été acquittés les dettes des frères Klim, Val et Miško Držić et de leur associé Bogun, contractées lors de l'affermage du droit seigneurial de perception de la taxe de douane sur le lieu de marché (*trg*) de Drijeva sur la Neretva et à la suite d'autres affaires qu'il avait eues avec eux. D'après la notice apposée par un chancelier ragusain, cette lettre portait un cachet représentant un cavalier en arme.

Писмо бана Степана II Котроманића којим обавештава дубровачке власти да је изравнао рачуне које је имао са браћом Климом, Валом и Мишком Држићем и њиховим ортаком Богуном сачувано је у препису познатог дубровачког канцелара из прве половине XIV века, Поне Стамбертија, у књизи чија је данашња архивска ознака *Diversa Cancellariae* 12, fol. 12.

Ранија издања

Писмо је досад доживело три издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 14, бр. 15, (са допунама и исправкама у К. Јиречек, *Споменици српски*, 100); *Monumenta Ragusina* V, 383–384; Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* X, 195–196, бр. 139. С обзиром на дужину текста, број различитих читања појединих места код ранијих издавача упадљиво је

велики. Док издање приређено у оквиру *Monumenta Ragusina* у целини заслужује високу оцену, издања Пуцића-Јиречека и *Diplomatičkog zbornika* садрже већи број грешака, а неки делови текста уопште нису решени. Ипак, грешке и пропусти ни у једном случају нису такви да би могли битније угрозити веома јасан и једноставан смисао документа, па ни најзначајније појединачне податке које он пружа. Због тога, у овде понуђеном издању, које се заснива на снимку из збирке микро-филмова дубровачке архивске грађе у Архиву САНУ, скренута је пажња само на најзначајније недоумице и неслагања ранијих издавача.

*Текст писма**

Die sabbati decimo decembris

[2] Hoc est exemplum quarumdam licterarum missarum pro parte domini Stephani [3] bani Bossone nobili viro domino Marco Justiniano, olim honorabili comiti [4] Ragusii, consilio et comuni Ragusii, sigillatum sigillo cerre gialle [5] ipsius domini Stephani, in quo erat scolpitus unus homo armatus [6] ad equum. Quarum licterarum tenor talis est:

[7] Stephanus dei gratia banus Bossine amicis suis veris Marcho Justiniano, comiti Ragusii, [8] iudicibus, consilio et comunitati de eadem, salutem cum amore. Noverit vestra universalis amicicia [9] quod nos anno domini millesimo ccc xxx iiii, in festo videlicet beati Luche evangeliste proxime preterito, [10] cum nobilibus viris Clime Dersie, Valle, Misce et Boguno, sociis ipsorum, civibus consociis [11] vestris,¹ super foro Narenti vel mercato nostro de Narento, quod ipsi ex dono nostro et voluntate [12] tenuerunt, nec non et aliis debitis que inter nos et prenotatos viros fuerunt, posuimus [13] debitam et convenientem rationem. Itaque ratiocinantes invenimus quod neque nos prenotatis [14] viris neque nobis sepefati viri in aliquo remanserunt debitores. Sed ipsi nobis et ex converso nos [15] ipsis, super omni debito et actu inter nos usque dietas presentes (?)² factis et actis, fuimus emendati et [16] expediti, facientes tam ipsi nobis quam nos ipsis, plenam et perfectam finem et re-

* Редакција издања: Сима Ћирковић.

¹ Пуцић: sociis, Xristoforo ... nostris; Јиречек: sociis ipsorum, civibus et sociis vestris; *Monumenta Ragusina*: sociis, et civibus et consociis vestris; *Diplomatički zbornik*: sociis ipsorum et civibus ... nostris.

² Пуцић-Јиречек: dictos ... ; *Monumenta Ragusina*: dietas presentium; *Diplomatički zbornik*: dictos presentium.

³ Као у нап. 2, осим *Diplomatički zbornik*: dictos ...

missionem et |17| securitatem, tam de mercato quam de quibusvis debitis inter nos existentibus usque dietas presentes (?),³ |18| ut prescriptum est. Item sal quod est in Narento est Clime Dersich prenotati.

|19| Datum in Bossina, in curia nostra, die et anno prenotatis.

25 |20| Quas quidem licteras dominus comes cum suo minori consilio ad conservationem iurium |21| dictorum Clime, Vallis, Misce ac Boguni, et de eorum voluntate fecit totaliter registrari.

Превод писма

Дана суботе, десетог децембра.

Ово је препис извесних писама која је послао господин Степан, бан Босне, племенитом мужу Марку Јустинијану, бившем поштованом кнезу Дубровника, Већу и Општини Дубровника, печатеног печатом од жутог воска истог господина Стефана, на којем је био урезан један наоружани човек на коњу. Тих је писама садржај овакав:

Степан, милошћу Божјом бан Босне, пријатељима својим истинитим Марку Јустинијану, кнезу Дубровника, судијама, већу и општини истог, поздрав с љубављу. Нека је знано вашем свеукупном пријатељству да смо ми године Господње хиљаду 334, тачније, на прошли празник блаженог Луке јеванђелисте, с племенитим мужевима Климом Држићем, Валом, Мишком и Богуном, ортацима и суграђанима вашим, по питању трга Неретва, то јест, трговишта нашег неретванског, које су они даром и вољом нашом држали, као и по питању других дугова који су између нас и горепоменутих мужева постојали, извршили неопходан и одговарајући обрачун. Тако рачунајући, нашли смо да нити ми горепоменутих мужевима нити нама често навођени мужеви ни у чему нисмо остали дужни. Напротив, они су нама, а такође и ми њима, извршили поравнање и разрешење по питању свих међусобних дугова и послова до данашњег дана начињених и обављених, пружајући како они нама тако, са своје стране, и ми њима потпуно и савршено окончање, ослобођење и сигурност, како за трг тако и за било какве друге дугове који су међу нама начињени до данашњег дана, као што је претходно записано. Такође, со која је у Неретви припада горепоменутом Клими Држићу.

Дато у Босни, у нашем двору, дана и године горепоменуте.

Ова, дакле, писма господин кнез са својим Малим већем, ради очувања права речених Климе, Вале, Мишка и Богуна и по њиховој вољи, даде да се у целини забележе.

Дипломатичке особености

Регистрација. Лучинданско писмо бана Степана један је од бројних докумената српских и босанских средњовековних владара који су сачувани захваљујући обичају дубровачких пословних људи да писане потврде о својим пословима са властодршцима из залеђа „региструју“ у канцеларији дубровачке општине.⁴ Поступак регистрације састојао се у томе да се у присуству представника општинске власти и заинтересованих страна у канцеларијску књигу пажљиво препише текст документа, пропраћен белешком која потврђује да су власти извршиле одговарајући увид у оригинал. У овом случају, поступак је донекле нарушен тиме што се у пропратној белешци наводи име дубровачког кнеза на којег је босански бан 18. октобра 1334. године насловио писмо (Марко Јустинијан), али не и име кнеза који је ступио на дужност у међувремену од настанка писма до његовог приспећа пред дубровачке власти и под чијим је врховним надзором регистрација у ствари спроведена (Никола Фалетро).⁵ Изгледа да је дубровачки канцелар проценио да ће будуће кориснике свог записа мање збунити ако наведе само име оног кнеза на којег је писмо насловљено, али је ипак уз то име ставио и назнаку бивши. Како год било, ова околност не угрожава веродостојност регистрације и не представља никакву препреку да се баново писмо у дипломатичком смислу сврста у категорију аутентичних преписа. Штавише, може се рећи да ово невеликог и појединоста не нарочито богато писмо највећи значај има управо на пољу дипломатике. Наиме, то је најстарије досад објављено средњовековно босанско владарско писмо⁶ и, у исто време, најстарије међу писмима босанских владара Дубровнику, највећој и за ширу дипломатичку анализу практично јединој употребљивој скупини босанских владарских писама.⁷

⁴ О овом обичају: А. Соловјев, „Градски закон“ у средњовековној Србији, Архив ПДН 16 (1928) 344–346.

⁵ Видети ниже под *Просопографски подаци*: Марко Јустинијан.

⁶ На могућност да необјављена грађа још има шта да понуди у том погледу показао је Сима Ћирковић у раду *Писмо бана Стјепана II Котроманића кнезу и општини дубровачкој о дугу дубровачких трговаца*, ГПБ 1 (2008) 28–29, где доноси текст и превод једног досад необјављиваног Степановог писма из 1342. године.

⁷ Већина од око 30 сачуваних писама босанских владара Дубровнику из XIV века доживела је у новије доба критичка издања у оквиру часописа *Стари српски архив* и *Грађа о прошлости Босне* – ССА 3, 126 (А. Фостиков); ССА 4, 203 (иста); ССА 5, 190, 194, 197, 200 (иста); ССА 6, 127, 142 (Н. Исаиловић); ССА 7, 130, 132, 134, 136, 147 (А. Фостиков); ГПБ 1, 24, 28 (С. Ћирковић), 40, 45, 55, 62, 64, 67, 69 (Д. Јечменица).

Спољашња обележја. Иако је писмо сачувано у препису, два његова спољашња обележја лако су уочљива и заслужују пажњу. Прво је *печат од жутог воска истог господина Стефана, на којем је био урезан један наоружани човек на коњу*. Реч је очигледно о познатом типу босанског владарског печата који се најпре јавља управо на повељама бана Степана, а потом и код његових наследника на челу босанске државе.⁸ Овај тип печата коришћен је у више величина, и то уз употребу оба основна начина причвршћивања – као висећи печат на документима који су сматрани значајнијим и као утиснути печат на документима чији садржај није сматран тако важним.⁹ Пошто су у ову другу скупину углавном спадала писма, не би било неосновано претпоставити да се на Лучинданском писму налазио утиснути печат, било испод текста било са спољне стране, где је понекад стављан да би помогао у затварању пресавијеног писма. Такође, коњанички тип босанског владарског печата имао је и две језичке варијанте – једна је имала дугачак латински натпис по ободу и кратку српску интитулацију у средишњем делу поред ликовне представе, док је код друге цео натпис био на српском. С обзиром на то да је писмо изворно настало на латинском језику, могло би се основано претпоставити да је и печат припадао првој језичкој варијанти.

Друго важно спољашње обележје писма управо је околност да је оно састављено на латинском језику.¹⁰ У том погледу, оно одудара од друга два сачувана Степанова писма Дубровчанима, из 1342. и 1352. године, која су написана на српском.¹¹ Ако се овом невеликом узорку дода још петнаестак сачуваних писама која је Дубровчанима упутио

⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 106–107, 108–109, 112, 125–126 и даље; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 13–18, 23–32, 36–38.

⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 106–107.

¹⁰ Мада је документ сачуван у препису, на латински као изворни језик указује већ то што у уводној белешци дубровачког канцелара нема напомене да је писмо написано на *словенском*, која се готово редовно налази у белешкама о регистрацији писама насталих на српском. Такође, приликом превођења *словенских* писама Дубровчани су по правилу користили своју варијанту староиталијанског језика, а овде је текст дат на латинском. Најзад, сам текст писма до те мере одише оновременим латинским правничко-пословним жаргоном да отклања сваку сумњу у погледу изворног језика писма. Иначе, Јиречек у својим допунама Пуцићевог издања назива овај документ „талијански превод повеље“. Разлог за ову троструку омашку вероватно лежи у томе што је код неколико претходних и потоњих докумената из Пуцићеве збирке Јиречек заиста имао посла са „талијанским преводима“ повеља или писама.

¹¹ Уп. С. Ћирковић, *Писмо бана Стјепана II*, ГПБ I (2008) 28–29, односно 24.

Степанов наследник Твртко I, као и латинско писмо Степана II трогирским властима из 1339,¹² долази се до закључка да је у овом раздобљу писмени саобраћај босанског двора према Дубровнику био двојезичан, при чему је занимљиво да однос броја сачуваних српских и латинских писама остаје приближно два према један, дакле, онакав какав је за Степанове владавине. Тек од краја XIV века српски језик односи потпуну превагу, па је из времена Тврткових првих наследника, Стефана Дабише и Јелене Грубе, сачувано само једно латинско писмо.¹³

Унутрашња обележја. Као документ који се налази на почетку познатог дела развојног пута средњовековне босанске владарске епистографије, Лучинданско писмо бана Степана неизбежно је полазиште у разматрању еволуције унутрашњих обележја ове дипломатичке врсте у босанској владарској канцеларији. Његов формулар састоји се од кратке интитулације са девоцијом, инскрипције у којој се наводи неколико препознатљивих чинилаца власти у Дубровнику, кратке салутације, промулгације са другом, неформалном инскрипцијом, диспозиције чија дужина унеколико превазилази оно што би садржај захтевао и помало немарне датумске белешке која избегава да тачно убицира банов двор, па и да понови датум издавања, саопштен у оквиру диспозиције према црквеном празнику.

Ако се овај формулар упореди са потоњим примерцима босанских владарских писама дубровачким властима, примећује се да у њему нема ниједног обележја које би у светлу касније праксе деловало као изузетак. Напротив, својим сразмерним богатством он омогућава да се одмах на почетку похватају практично све главне нити од којих је дипломатички образац писама босанских владара Дубровнику био исплетен и да се прати њихов даљи развој.¹⁴ Тако се за кратку интитулацију са девоцијом може утврдити да се јавља прилично доследно у латинским и повремено у српским писмима до Твртковог проглашења за краља, да би тада, свакако под утицајем праксе немањићке владарске канцеларије у чијим је писмима интитулација узгредна или чак непостојећа, нагло нестала из српских и почела да се колеба у латинским

¹² Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik X*, 494–495.

¹³ Краља Дабише од 6. јуна 1392 – К. Јиречек, *Споменици српски*, бр. 26.

¹⁴ Довољно је само помислити колико би овај задатак био сложенији да је неким случајем као прво сачувано писмо остало оно из 1342. или, пак, оно из 1352. године – оба ова писма имају крајње оскудан формулар, сведен на узгредну интитулацију, инскрипцију и диспозицију.

документима.¹⁵ Инскрипција у виду обраћања различитим чиниоцима дубровачке власти опстала је кроз цео XIV век, попримајући пред његов крај прилично устаљене облике,¹⁶ али зато салутација, тамо где је има, од проглашења краљевства у документима обе језичке варијанте одлучно полази правцем усложњавања према познатом обрасцу којим ауктор обавештава дестинатара о свом добром здрављу и жели му исто. Промулгација је, пак, у каснијим писмима ретка, мада су немањихки узорци, који су после 1377. радо прихватани, упућивали на њену употребу.¹⁷ Најзад, датумска белешка показује се као један од најпостојанијих делова формулара – она се среће у свим потоњим латинским писмима и у већини српских, а готово увек садржи и податке о месту настанка документа, који се по правилу наводе пре хронолошких података. Штавише, једно латинско писмо бана Твртка такође пружа пример употребе хронологије засноване на црквеном календару,¹⁸ а једно Дабишино писмо пример субјективне убикације.¹⁹

У овом набрајању изостављена је диспозиција као најпромењивији део дипломатичког обрасца, који се превасходно повинује сврси настанка документа, а не формулару. Но, без обзира на низак степен формализованости, диспозиције су у дипломатичком смислу веома значајне, јер управо оне омогућавају типологизацију докумената према задацима чијем су извршавању били намењени. Посматрано из тог угла, Лучинданско писмо Степана II поново добија посебан значај као најстарија позната босанска владарска разрешница, тип документа којим су властодршци потврђивали да су изравнали рачуне са пословним људима којима су давали у закуп право на убирање одређених својих при-

¹⁵ Интитулације нема ни у једном српском писму од 1377. до 1398. године, као ни у латинском писму из 1387. године, док се у латинском писму из 1392. налази само у спољној адреси. После 1398. долази до извесног оживљавања интитулације у српским писмима и то у облику *од господина краља*, итд, а у два случаја јавља се и права интитулација са владаревим именом и девоцијом (уп. *Повеље и писма* I–1, 418–434, 490–519).

¹⁶ Тако се у пет Тврткових писама из последњих година владавине јавља облик *драгим и љубљеним пријатељима кнезу и судијама и властели града Дубровника*, док се у шест од једанаест српских писама краља Дабише и краљице Јелене налази, са мањим варијацијама епитета, облик *многopoштованим и срдacним пријатељима кнезу, властели и општини*.

¹⁷ Додуше, омиљена промулгација немањихких писама, *да знате*, среће се у неколико докумената Стефана Дабише и Јелене Грубе, али не као увод у диспозицију, него у развијену салутациону формулу.

¹⁸ *У понедељак по првој недељи Четрдесетнице* – ССА 6, 143.

¹⁹ *Писано у двору краљевства ми, месеца октобра 15. дан* – ССА 7, 148.

хода.²⁰ У немањићкој Србији било је правило да се приликом разрешења рачуна издају два документа – кратка повеља којом је владар објављивао да му је закупац исплатио дуг и кратко писмо којим су дубровачке власти обавештаване о извршеном обрачуну – мада има изузетак када је издаван само један документ.²¹ Босанска пракса такође је познавала једноделне и дводелне разрешнице, али уз две битне разлике – прво, у Босни се, упркос знатно мањем узорку, пре може рећи да су дводелне разрешнице изузетак, а једноделне правило, и друго, босанске разрешнице у начелу имају приметно, а неке чак вишеструко дужу диспозицију него српске.²² Када се ово има у виду, разрешница босанског бана из 1334. године, која очигледно припада једноделном типу и има сувишних састојака у диспозицији, поново одаје утисак документа који веома добро одсликава тадашњу праксу босанске владарске канцеларије кад је у питању издавање потврда о разрешењу рачуна.

Просопографски подаци

Марко Јустинијан, 26 (страна), 3, 7 (ред у издању) – млетачки властелин из познате породице Justinian или Giustinian. Његов мандат као дубровачког кнеза био је знатно краћи од уобичајене две године – из објављене грађе може се закључити да је на дужност ступио крајем зиме 1333, а са ње одступио на сопствени захтев крајем октобра 1334. године. Касније се истицао у државним и, нарочито, војним пословима – под његовим заповедништвом Млечани су 1346. године однели победу над Угарском и вратили Задар под своју власт. Као заповедник млетачких галија које су се враћале са Сицилије марта 1347. године пристао је у Дубровнику и том приликом добио је од Општине поклон у вредности од десет перпера. Сахрањен је у доминиканској цркви светих Јована и Петра, својеврсном маузолеју неколико најистакнутијих млетачких племићких породица, где његов гроб представља један од вредних споменика фунерарне уметности тречента.

Извори: *Monumenta Ragusina* I, II, V (према регистрима); S. Ljubić, *Listine* I–V (према регистру објављеном у засебном тому).

²⁰ О разрешницама: Н. Порчић, *Писмо краља Владислава II кнезу и општини дубровачкој*, ССА 1 (2002) 37–39, са прегледом старије литературе.

²¹ Исто.

²² Уп. разрешницу Стефана Дабише за Жору Бокшића, која је уједно једина права дводелна разрешница међу пет сачуваних босанских докумената тог типа – њено писмо има око 150 речи а повеља чак 450 речи (ССА 7, 143, 147), док се немањићи просеци за ова два типа докумената крећу око 100 до 120 речи.

Климе Држић, 26, 11; 27, 23, 26 – дубровачки властелин Clime de Dersa. Најстарији од пет синова Јунија Држића, углавном је препустио политичку делатност брату Јунију, док се сам посветио пословним подухватима. Већ 1303. помиње се међу Дубровчанима који делују у *тр-гу Неретва*. Мада је касније деловао као закупац владарских прихода на територији „сремског краља“ Драгутина, односно његовог сина Владислава, Климина делатност остала је тесно повезана са неретванским тргом и трговином сољу и житом. Године 1332. званично је склопио уговор о трговачком удруживању са млађом браћом Валом и Михом којим је само озваничена њихова дугогодишња сарадња. Током 1340-их и почетком 1350-их година уортачио се са Бистијем Бунићем, за којег је удао своју кћер Миру. Поље њиховог деловања поново је била Босна, где су били закупци неретванског и остружничког трга. Околност да је разрешница коју им је бан Твртко тим поводом издао 1355. године уручена Климином сину Лони можда указује да је необично дугачка, садржајна и успешна пословна каријера Климe Држића пре тог датума стигла до свог неумитног свршетка.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* II, бр. 28; К. Јиречек, *Споменици српски*, бр. 15; *Monumenta Ragusina* I, II, V (према регистрима); Н. Порчић, *Писмо краља Владислава II*, 33–35.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, према регистру; Н. Исаиловић, *Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1355. године*, ССА 6 (2007) 133–134.

Вале, 26, 11; 27, 26 – дубровачки властелин Вале Држић (Vallius de Dersa), млађи брат Климe Држића и учесник у заједничким породичним пословима (видети горе). Током 1340-их година више пута обављао је дужности одбрамбене природе у градској управи. Не помиње се после 1349.

Извори: *Monumenta Ragusina* I, II, V (према регистрима).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, према регистру.

Мишко, 26, 11; 27, 26 – дубровачки властелин Михаило Држић (Michael de Dersa), млађи брат Климe Држића и учесник у заједничким породичним пословима (видети горе). У изворима се често наводи као Михо или Мишко (Michus, Miscus). Не помиње се после 1333. године.

Извори: *Monumenta Ragusina* I, II, V (према регистрима).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, према регистру.

Богун, 26, 11; 27, 27 – О ортаку браће Држића у пословима са Степаном II пре 1334. године може се закључити само толико да је био Дубровчанин и да по свему судећи није припадао властеоском слоју. То би могао да буде онај Богун који се помиње 22. септембра 1343. као

Небојша Порчић

један од старатеља кћерке покојног Степана Чупановог, тим пре јер је наведен као Богун *stazonarius*, што је израз који је у романском наречју источног јадранског приобаља означавао дућанцију или трговца. Могуће је да се о истом Богуну ради у одлукама већа од 1. априла 1350, односно 22. марта 1357, којима се одређују старатељи кћерки *Примилчета, брата Богоновог*, односно закључује старатељство над *Сергијем Богоновим*.

Извори: *Monumenta Ragusina* I, 142; II, 100, 181.

Литература: *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* VI, Zagreb 1976, 1123.

Установе и важнији термини

Појмови **кнез (у Дубровнику), веће (= Мало веће), судије (у Дубровнику)** и **трг** објашњавани су у ССА 1 и 2, ГПБ 1 (према регистрима).

Топографски подаци

Трг Неретва (*forum Narenti, mercatum de Narento*), 27, 23 – уобичајени латински назив за средњовековно трговачко место на доњој Неретви чији је словенски назив гласио Дријева. Свој првобитни успон дуговао је околности да је сматран једним од свега четири „законита“ места за трговину сољу на простору од Неретве до Бојане.

Литература: М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, Годишњица НЧ 47 (1938) 109–147; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987.

Наш двор, 27, 24 – Мада није изричито наведено о којем је двору бана Степана II реч, употреба формулације *дато у Босни, у двору нашем*, у којој појам Босна очигледно означава старо језгро проширене банове државе (или, чак, средишњу област тог језгра у околини Високог), указује на најуобичајенија боравишта босанских владара на том простору, а то су били тврђава Бобовац и њено „подграђе“, које је у банско време изгледа једноставно називано Бановим двором или Двориштем, да би се касније усталио назив Краљева Сутјеска.

Литература: Р. Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 1973; С. Ћирковић, *Двор и култура у босанској држави*, Работници – војници – духовници, Београд 1997, 438; исти, *Писмо бана Стјепана II о дугу дубровачких трговаца*, ГПБ 1 (2008) 34–35.

Аранђел Смиљанић

ПИСМО ЖУПАНА САНКА МИЛТЕНОВИЋА ДУБРОВЧАНИМА

[1359–1361]

Жупан Санко Милтеновић у овом писму тражи од Дубровчана да цијене његових производа, као и производа његових људи, буду другачије, то јест више од цијена других појединаца. Свој захтјев правда чињеницом да је дубровачки грађанин, као и тиме да Дубровчани у његовој области имају иста права као и он сам. У другом дијелу писма Санко саопштава Дубровчанима да им неће продати ни жито ни овнове, јер их је продао на другој страни по вишим цијенама у односу на оно што су му Дубровчани нудили раније, када је долазио пред њихов град. На крају писма Санко одобрава оно што они чине за неку, нама непознату, његову работу у Дубровнику.

Le joupán Sanko Miltenović demande aux Ragusains que le prix de ses produits ainsi que celui des produits de ses gens soient différents, à savoir supérieurs aux prix pratiqués par d'autres individus. Il justifie sa demande par le fait qu'il est citoyen ragusain en y ajoutant le fait que les Ragusains jouissent dans sa contrée des mêmes droits que ceux dont il bénéficie lui-même. Dans la seconde partie de cette lettre, Sanko informe les Ragusains qu'il ne leur vendra pas de blé ni de béliers, car il a vendu ces produits sur un autre marché, à de meilleurs prix comparés à ceux que les Ragusains lui en offraient auparavant lorsqu'il venait devant leur ville. Sanko approuve ce que les Ragusains font pour une de ses entreprises – restant non précisée – à Dubrovnik.

Опис писма и ранија издања

Санково писмо је писано на четвртини табака папира те има одговарајуће димензије, у дужину 22,5 цм, а у ширину 15,2 цм и воденог знака нема.¹ Санков писар је писао српском дипломатском минускулом, истина помало ружном и неестетском, али ипак изразитом минускулом.²

¹ Горњи руб износи 1,2 цм, лијеви и десни су неправилни: 0–1 односно 0,5–2 цм широки, а испод текста остају још 2 цм празног простора. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (1951) 81.

² Према мишљењу Г. Чремошника, Санков дијак није се могао поводити за узором босанске канцеларије, те је Хум дошао до тог облика писма властитим развојем, што

У писму нема никаквих украса, осим симболичке инвокације на почетку у виду пером повученог крста висине 1,1 цм.

Писмо је пресавијено на босански начин, одозго је преклопљено 3,8 цм надоље, односно 3 цм нагоре, при чему се рубови не састају.³ На састав обају крајева траке наливен је восак и ударен мали печат. Приликом отварања писма отпали су и трака и печат, али је око самог прореза на адресном пољу остала жућкаста мрља од воска у облику круга пречника 1,5 цм. Дијаку као да није било довољно што је ударио печат на састав трака, него је на адресно поље пером нацртао још и породични грб Санка.⁴

Споља, испод Санкове адресе, у лијепој готичкој курсиви је савремени регест дубровачке канцеларије: *lettere de Semcho per lo frumento chi (!) mando a Catharo*. Испод тога регеста налази се споменути цртеж Санковог грба, а уз њега ситним словима пише: *Visto*. На горњем средишњем пољу налази се бечка ознака „№ 143 an. 1300–1400“, а на доњем средишњем пољу старија ознака „N 37 del Pach VII“.

Оригинал се налази у Државном архиву у Дубровнику. До 1931. године писмо се налазило у једној од књига насталих из пословних односа, да би било издвојено у *посебну* збирку која је формално озваничена између августа/септембра 1948. када је у Дубровнику истраживао Владимир Мошин и 1950. године када је објављена Чremoшникова студија о босанским и хумским повељама.⁵

Писмо жупана Санка Милтеновића досад је објављено три пута: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 102–103; F. Miklosich, *Monu-*

представља занимљиву и важну констатацију у културноисторијском погледу. Санково писмо је доказ да се босанско, а раније српско Приморје у културном погледу развијало другим смјером у односу на Босну. Хум не остаје конзервативно код старе књижне мајускуле, него прима ново српско писмо из Србије и из Дубровника, чак можда и више из Дубровника, гдје је у то вријеме дјеловао Нико Бијелић, који је писао изразитом српском дипломатском минускулом. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 81.

³ На то са десне стране 8 цм и 6 цм са лијеве стране унутра, те средње поље остаје око 8 цм широко. Кроз сва три поља направљен је прорез од 5 мм, а кроз њих је повучена исто толико широка трака од папира и обавијена око сложеног папира. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 81.

⁴ По Г. Чremoшнику могуће је да је отисак Санковог типара на восак испало слабо, те да је цртеж имао сврху да надомјести слаби лик на печату. Занимљиво да је исто сидро као лик употријебљено на печатима Санкових синова Бељака и Радича. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 83.

⁵ О тој групи докумената више видјети у Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, ГПБ 1 (Бања Лука 2008) 44, нап. 18.

Текст писма^{*}

+ **Ѓ**дѣ жѣпана **С**нка (!) владѣщемѣ дѣбровѣчьскомѣ и сѣдиѣ⁷ (!)
и властелемѣ и ѡпѣкин |2| дѣбровѣчьско (!) како нашимѣ драгон
брати. Разѣмѣхъ, що ми сте писали ѣ листѣ, ма дра|3|га братик,
тои добрѣ вѣите, да съмѣ ѣ ималѣ к вамъ веѣе **ѣ** пѣти, вамѣ говоре,
5 |4| ма дра (!) братик, не кашите мнѣ цѣне чинити како Влахѣ вола
Приморанинѣ вола Хльмла|5|нинѣ, кре съмѣ ѣ кѣднѣ ѡдъ васѣ, а ви
сте ѣ момѣ владани колико га, тога ми нѣсте ѣчинилѣ. |6| Нека к
мнѣ цѣна бола нере иномѣ, кре съмѣ вашѣ, а нека к момѣ чловѣкѣ
бола цѣна |7| нере инога чловѣка, <кр>е сѣ ваши, тога ми нѣсте
10 ѣчинили. Да ма драга братик, ако ѣе тои |8| бити, да ви неѣете
инѣдѣ трѣжити нере ли ѣ момѣ владани, да и га тои ѣчинѣ. **ѣ** що ми
сте |9| писали за жито которьско, мои ти лѣдиѣ нете понести жита,
да га ѣѣ ѣдати мога жита, |10| да и то товарѣ, кре ми те товарѣ
продавати по **ѣ** перѣперѣ, ч<е>са ми ви не би дали. И ѣдалѣ съмѣ |11|
15 дви стѣ ѡвѣнѣ, и принести ми те **ѣ** дѣкати, чеѣ ми ви не би дали,
кре, ма драга |12| братик, и то добрѣ вѣите, да съмѣ приходилѣ
прѣдѣ вашѣ градѣ веѣ двацѣ, нѣсте ми до кѣдне |13| сѣкне почтениѣ
ѣчинили, кре то вѣите, властеле, що имате добитиѣ ѡдъ мене |14| и
ѡдъ моихѣ лѣди на мою вѣрѣ, да би ми давали **ѣ** перѣперѣ <н>а
20 годище, кѣва би ми плаѣали. |15| **ѣ** що ми сте писали за мою
работѣ, кою тините⁸ (!) пр<аво> ви к, кре ѣ не ѣедѣ моѣ |16| главе ни
мога сина за вашѣ потрѣбѣ и за ваше почтениѣ.

Споља: Владѣщемѣ дѣбровѣчьскомѣ и сѣдиѣмѣ и властелемѣ и
ѡпѣкинѣ.

⁶ За израду овог поглавља, односно за опис и историјат писма коришћена литература: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 81–83; Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, 44, нап. 18.

^{*} Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

⁷ У издању Ф. Миклошића исправља се очигледна писарска омашка, те стоји: сѣдиѣ(мѣ). F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 247.

⁸ И код Карано-Твртковића и код Миклошића и код Стојановића грешка писара је исправљена без било какве друге ознаке, те стоји: **чините**. П. Карано-Твртковић, *Споменици србски*, 103; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 247; Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 104.

Превод писма

Од жупана Санка власти дубровачкој и судијама и властели и Општини дубровачкој, као нашој драгој браћи. Разумио сам што сте ми писали у писму, али, драга браћо, то добро знате, да сам ја имао према вама три пута веће, и да сам вам говорио, али, драга браћо, не кажите мени цијену чинити као Влаху или Приморанину или Хумљанину, јер сам ја један од вас, а ви сте у мојој области колико и ја, а тога ми нисте учинили. Нека је моја цијена боља него другима, јер сам ваш, а нека је мом човјеку боља цијена него другоме човјеку, јер су ваши, а тога ми нисте учинили. Према томе, драга браћо, ако ће тако бити, да ви нећете другдје трговати него ли у мојој области, те ћу и ја тако учинити. А што сте ми писали за которско жито, моји вам људи неће донијети жита, јер ћу ја продати своје жито, и то товар, јер тај товар могу продавати по десет перпера, колико ми ви не бисте дали. И продао сам двије стотине овнова, што ми је донијело двије стотине дуката, колико ми ви не бисте дали, јер, моја драга браћо, и сами добро знате, да сам долазио пред ваш град већ два пута, а нисте ми до једног сукна поштеност учинили, јер то знајте, властело, што имате добитка од мене и од мојих људи на моју ријеч, да бисте ми давали пет перпера годишње, једва би ми плаћали. А што сте ми писали за моју работу коју чините, право вам је, јер ја не штедим своје главе, као ни главе свога сина за вашу потребу и за ваше поштовање.

Споља: Владајућим у Дубровнику и судијама и властели и Општини.

Дипломатичке особености писма

Писмо жупана Санка Милтеновића почиње за оно вријеме на уобичајен начин: ко шаље писмо и коме се писмо упућује. У питању су најкраће могуће формулације, како за интитулацију тако и за инскрипцију, односно адресу. Санко том приликом означава Дубровчане као *нашу драгу браћу*, али је упадљиво да нема никаквог поздрава, што се да лако објаснити када се прочита остатак његовог писма. Очигледно да је овом Санковом писму претходило дубровачко писмо у коме су га они оптуживали због трговине с Котором, уз одбијање његове пословне понуде. Погођен тиме, Санко је највећи простор у писму посветио навођењу разлога због којих би његови, али и производи његових људи требало да буду плаћани по вишим цијенама у односу на производе других особа.

Други дио писма такође се тиче његовог пословања са Дубровником. Готово из сваке његове ријечи примјетна је сриба, коју хумски

Писмо жупана Санка Милтеновића Дубровчанима

жупан испољава према Дубровчанима. С друге стране, они су били посебно кивни на Санка, јер је слао жито у Котор, који је у то вријеме био у непријатељству с Дубровником.⁹ На тој позадини треба и тумачити само писмо, којим се Санко бранио тиме што добија повољнију цијену за своје жито и овнове на другој страни, готово сигурно у Котору, упркос дубровачкој забрани и рату, који је у то вријеме против њих вођен.

Писмо завршава колико-толико повољно за Дубровник, јер Санко одобрава оно што су ови учинили за неку његову работу. У писму се не помиње ниједан топоним, а од личности јављају се само жупан Санко и при крају његов неименовани син, вјероватно Бељак.¹⁰

Датирање писма

Писмо жупана Санка Милтеновића није датирано, али из самог садржаја писма, као и на основу неких других историјских извора, покушаћемо да се приближимо времену његовог настанка. У прва два његова издања, ни Павле Карано-Твртковић ни Франц Миклошић нису ни покушали да барем приближно одреде када би ово писмо могло да буде писано. Први који је то учинио био је Љубомир Стојановић, који га је ставио у вријеме прије 1391. Нешто прецизнији, али опет недовољно, био је Грегор Чremoшник, по коме је оно написано прије 1369.¹¹

Несумњиви *terminus post quem* овог писма јесте октобар 1348, када је Санко изабран за дубровачког грађанина.¹² Тако Санко на једном

⁹ Ова два града била су у лошим односима још од почетка рата са кнезом Војиславом Војиновићем, да би то кулминирало избијањем отвореног сукоба у јулу 1361. Дубровчани су пристајали да продају со Санковим људима под условом да је не испоручују Которанима. *Историја Црне Горе* II-2, 10–15 (С. Ћирковић).

¹⁰ У изради овог поглавља коришћена литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90–169 (Београд 1912–1935); А. Соловјев, *Властеоске повеље босанских владара*, Историско-правни зборник I (Сарајево 1949) 79–105.

¹¹ Том приликом он користи В. Ћоровића, по коме је бан Твртко 1369. године уклонио жупана Санка са његовог положаја. В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, 295; Г. Чremoшник, *Bosanske i humske povelje*, 81; Ни један ни други нису били у праву. Истина, Санко је једно вријеме провео у Дубровнику бјежећи од бана Твртка, али је касније поново дошао у његову *милост*. На крају, Санко је чак и погинуо предводећи Тврткове ратнике у борби против људи жупана Николе Алтомановића, у близини Требиња између лета 1370. и средине 1372. године.

¹² К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, 431; Он је добио грађанство, а не племство. Ј. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства*, 100; Према мишљењу М. Благојевића, он је вјероватно имао почасно грађанство у Дубро-

мјесту у писму каже *јере сам ја један од вас*, дакле, доживљава себе као дубровачког грађанина. Терminus ante quem Санковог писма је љето 1366, када је он забиљежен са титулом казнаца.¹³ Да је био казнац у вријеме писања овог писма, свакако то не би пропустио да нагласи. Тим више када знамо да се након добијања ове титуле Санко искључиво потписивао као казнац, потпуно потиснувши старо насљедно жупанско звање.

Можда бисмо могли да сузимо terminuse, распрострањене овако широко на готово двадесет година. Наиме, при крају писма Санко саопштава: *јер ја не штедим моје главе, као ни главе мога сина за вашу потребу и ваше поштовање*. Поставља се питање ко је био овај Санков син? Имајући у виду друге историјске изворе, вјероватно се ради о његовом најстаријем сину Бељаку. Зна се да је Санко 1358. године женио сина, вјероватно Бељака,¹⁴ чиме бисмо terminus post quem писма помјерили или на ту годину или на неку од година прије или послје ње, јер чим се женио значи да је био и оног узраста који омогућује учешће у ратним акцијама, што се уклапа у Санкове ријечи да не штеди ни главу свога сина за дубровачке потребе.

Конечно, могли бисмо учинити још један напор да се приближимо времену постанка писма. Наиме, из самог писма сазнајемо да је у то вријеме у Дубровнику, али вјероватно и у залеђу, била несташица жита. Због тога је Санко као произвођач и могао да диктира његову цијену. Зна се да су у Дубровнику кризне године, што се тиче набавке жита, биле 1359, 1360. и 1361, да би се већ наредне, 1362. године, снабдијевање житом стабилизovalo.¹⁵ За још прецизније утврђивање хронологије можда би се могла узети у обзир и биљешка на полеђини: *lettere de Semcho per lo frumento chi (!) mando a Catharo*. Дакле, ријеч је о жити послатом у Котор, што је било неприхватљиво са дубровачке тачке гледишта, јер су они били у рату са Котором од јула 1361.¹⁶ На основу тога могли бисмо писмо датирати у љето или јесен 1361, али због не-

внику. М. Благојевић, *Сродствена терминологија*, 127; Тада је Мало вијеће одлучило да га дарује тканинама у износу од 40 перпера. Р. Пекић, *Жупа Дабар*, 65.

¹³ Са новом титулом Санко се први пут јавља у улози свједока у Твртковој повељи од 11. августа 1366. године. Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка кнезу Вукци Хрватинићу*, ССА 2, 178.

¹⁴ По имену, Бељак се први пут спомиње 1363. у тестаменту Дубровчанина Бољеслава, и то као његов дужник. Ј. Мијушковић, *Санковићи*, 35.

¹⁵ D. Dinić-Knežević, *Trgovina žitom u Dubrovniku u XIV veku*, 99–101.

¹⁶ Дубровчани су пристајали да продају со Санковим људима само ако дају јемство и залог да неће доћи у руке Которана. *Историја Црне Горе II-2*, 10–15 (С. Ћирковић).

достатака других извора задржаћемо се на сигурнијој хронологији, по којој бисмо постанак Санковог писма тражили у једној од три више наведене године, између 1359. и 1361, са највећим шансама да је то било ипак 1361. године.¹⁷

Установе и важнији термини

Жупан, 37 (страна), 1 (ред у издању) – наследна титула припадника властеоских породица у средњовјековној Србији и Босни. Поред њих била је заступљена и међу потомцима и сродницима династије Немањића. Основни задатак жупана био је вршење управне и судске власти у својим областима, уз обавезу војне службе владару. У позном средњем вијеку титула жупана је деградирана појавом звучнијих титула и звања.

Литература: *ЛССВ*, 197–198 (Г. Томовић); *ССА* 1 (2002) 27 (С. Марјановић-Душанић); *ССА* 1 (2002) 51 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 81 (С. Рудић); *ССА* 4 (2005) 157 (Р. Михаљчић).

Братија (вратик), 37, 3, 5, 10, 14, 16 – термином *братија* најчешће је обухваћен круг рођака који је неподијељено господарио *племенитом баштином* или *племенитином*. Из Санковог писма видимо да су за властелу из унутрашњости и Дубровчани могли бити браћа. Тим више што је Санко постао 1348. године и њихов грађанин. Тако су нешто касније Балшићи Дубровчане називали *браћом* и *пријатељима*. Сличан случај је и из марта 1397. године, када је Дубровачка општина примила кнеза Павла Раденовића за *свога брата и грађанина*.

Литература: *ЛССВ*, 63 (Р. Михаљчић, С. Ћирковић); *ССА* 1 (2002) 127 (Р. Михаљчић); *ССА* 3 (2004) 149 (С. Рудић); *ГПБ* 1 (2008) 18 (Ј. Мргић).

¹⁷ Извори и литература: К. Лиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, Зборник Константина Лиречека I (Београд 1959) 425–432; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу*, *ССА* 2 (2003) 178; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука-Београд, 1999, 295; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, *GZM* VI (Sarajevo 1951) 81; Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, *ИЧ* XI (1960) 35; Ј. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ CCXLVI (1961) 100; D. Dinić-Knežević, *Trgovina žitom u Dubrovniku u XIV veku*, *Godišnjak FF u Novom Sadu* X (1967) 99–101; М. Благојевић, *Сродствена терминологија и друштвена хијерархија у средњовековној Србији*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001 (2001) 127; Р. Пекић, *Жупа Дабар у средњем вијеку*, Билећа 2005, 65.

Листъ (писмо), 37, 3 – један од средњовјековних назива за дипломатички документ уз писмо, писаније, књигу или запис. Термин лист у средњовјековној Босни био је најчешћи назив за писмо, односно за преписку између Дубровника и босанских владара и великаша.

Литература: *ЛССВ*, 530 (Р. Михаљчић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков); *ГПБ* 1 (2008) 117 (П. Драгичевић).

Влах (Власи), 37, 5 – добро познат појам, који је и раније коментарисан у оквиру часописа *Стари српски архив*. Велики број Влаха живио је у Хуму и Приморју, те их и сам Санко у свом писму спомиње.

Литература: К. Јиречек, *Власи и Мавровласи у дубровачким споменицима*, 1879; Б. Храбак, *Влашка и ускочка кретања у северној Далмацији у XVI столећу*, Зборник радова Бенковачки крај кроз вијекове II (Бенковац 1988) 107–258; В. Hrabak, *Naseljavanje hercegovačkih i bosanskih Vlaha u Dalmatinsku Zagoru u XIV, XV i XVI veku*, Zbornik Migracije i Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 1990; *ЛССВ*, 86–87 (Д. Динић-Кнежевић); *ССА* 5 (2006) 96–97 (Н. Порчић); А. Смиљанић, *Власи и промјене у структури босанског друштва у XV вијеку*, *Култура полиса* 4/5 (2006) 713–719.

Владаник (област), 37, 7, 11 – у средњовјековним изворима овај појам се најчешће користи у значењу potestas (моћ, власт). Иначе, ријеч владаније има више значења, а у погледу територијалне организације значи државу или област, односно неку цјеловиту територију под управом једног човјека. У овом случају представља област којом управља жупан Санко Милтеновић.

Литература: *ЛССВ*, 457 (С. Мишић); *ССА* 5 (2006) 153 (Р. Поповић).

Товар, 37, 13 – представља мјеру за тежину засновану на количини коју је могло да понесе једно товарно грло, најчешће коњ. Товар је износио око 125 килограма, а обично се користио за мјерење житарица. Користио се највише у приморским градовима. У унутрашњости за мјерење житарица више су у употреби били кабао и лукно.

Литература: *ЛССВ*, 395 (С. Ћирковић); *ССА* 5 (2006) 95 (Н. Порчић).

Перпера, 37, 14, 19 – као фискални појам дубровачка перпера најчешће се спомиње у вези са исплатом трибута које је Дубровачка општина доувала босанским владарима (Српски и Стонски доходак), обично у изразу *перпера дубровачких динара*.

Литература: *ЛССВ*, 441 (Р. Ћук); *ССА* 2 (2003) 140–141 (Ђ. Бубало); *ССА* 5 (2006) 97 (Н. Порчић); *ГПБ* 1 (2008) 50 (Д. Јечменица).

Писмо жупана Санка Милтеновића Дубровчанима

Дукат, 37, 15 – млетачки златник, који је тежио 3, 559 грама. Изузетно цијењен у средњовјековној Србији и Босни. Његова вриједност исказивала се и у сребрном новцу, при чему се курс током времена мијењао, тако да је од 1:24 стигао до 1:40. Од златника, поред млетачког дуката, у Србији и Босни користио се и фирентински, познат као флорен.

Литература: *ЛССВ*, 441–442 (Р. Ћук); *ССА* 3 (2004) 138 (А. Фостиков); *ГПБ* 1 (2008) 72–73 (Д. Јечменица).

Сукно, 37, 17 – врста вунене тканине. Коришћено је за мушка одијела, гуњеве и огртаче. Домаће сукно није било толико цијењено међу богатијим слојевима становништва као страно, изузетне финоће, првенствено фландријско из Ипра, француско из Араса, Монреа, Камбреа, италијанско из Вероне, Мантове и Фиренце. У Дубровнику је 20-их година XV вијека отпочела мануфактурна производња сукна, које по квалитету није много заостајало за млетачким.

Литература: *ЛССВ*, 734–735 (Д. Динић-Кнежевић).

Просопографски подаци

Санко Милтеновић, 37, 1 – хумски властелин из XIV вијека. Син Милтена Драживојевића, од кога је и наслиједио титулу жупана. Након смрти кнеза Војислава Војиновића, 1363. године, проширио је своју власт на жупу Дабар и Попово поље. Поред Дабра, он је у својим рукама држао и Трусину, Попово и Сланско приморје, практично читав источни Хум. Неколико година добијао је и могориш од Дубровчана. У љето 1366. забиљежен је са титулом казнаца. У два наврата се одметао од босанског владара. Оба пута је био поражен, али му је Твртко опраштао те *невјере*, да би на крају и погинуо предводећи Тврткову војску у борби против људи жупана Николе Алтомановића, између средине 1370. и љета 1372. негдје у околини Требиња.

Литература: Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, ИЧ XI (1960) 17–54; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996; *ССА* 2 (2003) 178–179 (Ј. Мргић-Радојчић); *ССА* 6 (2007) 195 (С. Мишић); *ГПБ* 1 (2008) 83–84 (А. Смиљанић).

Санков син (вјероватно Бељак), 37, 22 – хумски жупан, рођен око 1340. године. Послије очеве погибије жупан Бељак преузео је управљање породичним посједима. За разлику од Санка није се одметао од босанског владара Твртка, већ га је вјерно служио све до његове смрти 1391. године. Захваљујући тој умјереној и паметној политици,

Аранђел Смиљанић

Бељак је успио не само да одржи дотадашње породичне посједе, него их је стабилизовао и знатно проширио, тако да је на крају управљао знатном облашћу од Неретве до мора. Наиме, господарио је жупама Неретвом, Невесињем, Дабром, Поповим пољем и Сланским приморјем. Био је у пријатељским односима са Дубровником. Након смрти краља Твртка заједно са братом војводом Радичем 15. априла 1391. продао је Конавле и Витаљину Дубровчанима. Изгледа да се те године и разболио (у мају 1391. Дубровчани су Бељаку слали доктора) те умро не дочекавши пораз своје породице у сукобу са босанском војском, која је спријечила продају Конавала.

Литература: Ј. Мијушковић, *Хумска властелска породица Санковићи*, ИЧ XI (1960) 17–54; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996; ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић); *Српски биографски речник* 1, Нови Сад (2004) 487 (С. Ћирковић); ССА 6 (2007) 193 (С. Мишић).

Аранђел Смиљанић

ПИСМО ДАБИЖИВА ЧИХОРИЋА ДУБРОВЧАНИМА

[1384]

Поповски властелин Дабижив Чихорић у писму саопштава Дубровчанима да не може плаћати штету, коју они од њега траже. По његовим ријечима, нити је он а нити су његови људи криви за оно за шта их Дубровчани оптужују. Због тога тражи од њих да га више због тога не оптужују, него да учине како је право, односно да нађу кривце на другој страни.

Dans cette lettre un noble de Popovo, Dabiživ Čihorić, informe les Ragusains qu'il ne peut pas verser le dédommagement réclamé par ceux-ci. Selon lui, ni lui ni ses gens ne sont responsables de ce dont les accusent les Ragusains. Pour cette raison il leur demande de ne plus les accuser pour cette affaire, mais d'agir comme l'enjoint le droit, à savoir de rechercher les coupables ailleurs.

Опис писма и ранија издања

У вријеме када је Константин Јиречек приређивао збирку докумената *Споменици српски* ово се писмо налазило у књизи *Diversa Cancellariae* за 1411. годину. Писмо је писано ситним и лијепим словима на хартији, без печата¹. Занимљиво је да писмо Дабижива Чихорића није обрађено у *Bosanskim i humskim poveljama srednjeg vijeka* Gregora Čremošnika тако да о његовим димензијама, као и стању документа не можемо ништа прецизније рећи. Једино што би се овом приликом на основу снимка² могло саопштити јесте да писмо иде у ширину, односно да је шире него што је дуже, да има девет потпуних редова и почетак десетог, да је релативно добро очувано, тако да његово читање не иза-

¹ И сам К. Јиречек је примијетио да оно у ту књигу никако не спада, те да је у њу постављено сасвим случајно. К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; Љ. Стојановић такође наводи да се оригинал налази у овој књизи. Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 169.

² Ради се о Збирци снимака Историјског института САНУ, поклон Владимира Мошина, редни број 39.

жива претјерано оптерећење, изузев неколико на снимку замагљених слова. Поред тога, преломљено је пет пута по дужини, тако да се састоји од шест вертикалних подједнаких дијелова, на десној страни, на посљедња два прелома горе, хартија је мало попуцала, али не више од прва два до три реда.

Писмо Дабижива Чихорића дуго времена се налазило у књизи *Diversa Cancellariae* за 1411, да би било издвојено не зна се тачно када, али би то могло бити прије 1931. године. Наиме, према запису на књигама поменуте серије из те године о броју уложака нека од писама више нису била у књигама, што упућује на могућност формирања неке посебне збирке. Вјероватно је једно од њих било и оно Дабижива Чихорића. Владимир Мошин је у лјето 1948. године начинио један корпус фотографија различитих писама и поклонио Историјском институту у Београду, али у каталогу уз њих нема никакве назнаке о посебној збирци. Већ Грегор Чремошник у својој студији о босанским и хумским повељама зна за збирку IV^a. Будући да се ради о истим документима закључујемо да је збирка формално озваничена у периоду између августа/септембра 1948. и времена објављивања Чремошникове студије 1950. године³. Дакле, оригинал писма Дабижива Чихорића налази се у оквиру те нове збирке.

Писмо Дабижива Чихорића објављено је досад два пута. Први пут то је учинио Константин Јиречек у својим *Споменицима српским*⁴ 1892, док је други пут писмо Дабижива Чихорића издато у првој књизи *Старих српских повеља и писама*⁵ Љубомира Стојановића из 1929. године.

Извори и литература: К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 169; Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, Грађа о прошлости Босне 1 (Бања Лука 2008) 44, нап. 18.

³ Оно што изненађује јесте да у каснијем прегледу стања архивске грађе у Дубровнику (V. Foretić, *Pregled stanja fondova, zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku na dan 22 travnja 1955*, *Arhivist* 2 (1955) Dodatak IV 68–75) нема никаквог помена о новој збирци. Подаци преузети из Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, Грађа о прошлости Босне 1 (Бања Лука 2008) 44, нап. 18.

⁴ К. Јиречек, *Споменици српски*, 39.

⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 169.

Писмо Дабижива Чихорића Дубровчанима

Текст писма*

+ КнезѸ и сѸдаѣмь (!) и властеломь и всиѸ ѿпѣчини
ДѸбѸ(рѸ)вачькои ѿдѸ вашеѸ слѸге и мѸ2|ладнеѸ Дабижива Чихорича
смирено поклонение како господи. Ви Богъ и ваша мило3|сть, цю сте
заповидили мени, свомѸ слѸзи плачати, а <т>Ѹ ви добри Богъ, како е
5 право 4| властеле да Ѹговорихъ со ѿнимими6 (!) воеводами, нитько
ми не хъти пристати 5| ни Ѹ едѸне ричи, ке ви заповидате мени. Да
васъ мо(л)Ѹ како господѸ, немоите ме6|не, своѸа сръчана слѸге,
ѿдѸ(ь) себе ѿдѸгонити, ерь ви ни право, ерь, властеле, лоша ни 7| Ѹ
мене и Ѹ моихъ лѸди. Зато ми простите, тоѸа не могѸ плачати. А цю
10 ви било Ѹ мѸ8|ене и Ѹ моихъ лѸди, а ви рекъ(л)и, ѿно ви било на вашѸ
часть. Да молѸ васъ како го9|сподѸ, немоите ме ѿдѸ себе
ѿдѸ(ь)гонити. Ѹчините цю <е> право, и Бог[ь] даи власте10|ломь.

Споља: КнезѸ и сѸдаѣмь и властеломь.

Савремена биљешка: Sclauicha.⁷

Превод писма

Кнезу и судијама и властели и цијелој Општини дубровачкој од
вашег слуге и млађег, Дабижива Чихорића, смјерни наклон као госпо-
ди. Види Бог и ваша милост, што сте наредили мени, свом слуги пла-
ћати, а ту види добри Бог, какво је право властеле, па разговарах с
оним војводама, и нико не хтједе да ми пристане ни на једну ријеч оно-
га што ви мени заповиједате. Због тога вас молим као госпoду властеo-
ску, немојте мене, свога срдечног слугу од себе тјерати, јер немате
право, јер нема кривице ни у мене, ни у мојих људи. Зато ми опрости-
те, али тога не могу плаћати. А што би било у мене и у мојих људи, а
ви рекли, онда би то било на вашу част. Због тога вас молим као госпo-
ду, немојте ме од себе тјерати. Учините што је право, и нека Бог да
властели.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

⁶ У издањима које су приредили К. Јиречек и Љ. Стојановић ова грешка писара није наведена: ѿними. К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 169.

⁷ К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 169.

Дипломатичке особености писма

Писмо Дабижива Чихорића почиње салутацијом, што није тако чест случај када је ријеч о хумским писмима. Наиме, у тринаест писама поријеклом из Хумске земље салутација долази на крају, док се у пет случајева она налази на почетку.⁸ У овом поздраву Дубровчанима, Дабижив Чихорић себе назива слугом и младим.⁹ Након поздрава, поповски властелин одмах прелази на суштину писма, односно свој одговор на дубровачки захтјев. Очигледно да је овом Дабиживовом писму претходило дубровачко писмо, у коме су они захтијевали плаћање одштете за неку кривицу.

Да би утврдио истину, Дабижив је позвао своје људе из Попова поља, који су сви до једнога одбили дубровачки захтјев, говорећи свом господару да нико од њих није крив за оно за што их Дубровчани оптужују. Због тога је Дабижив у другом дијелу писма замолио Дубровчане да утврде истину, односно да не сваљују кривицу на њега или његове људе, већ да нађу кривце на другој страни. Том приликом чак два пута је саопштио Дубровчанима да га не тјерају од себе, односно да не доводе у питање њихове дотадашње добросусједске односе. У писму се од личности спомиње само Дабижив Чихорић, а није споменут ниједан локалитет. Писмо завршава помало чудном формулацијом „и нека Бог да властели“ (и Бог[ъ] дан властеломъ).

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90–169 (Београд 1912–1935).

Датирање писма

К. Јиречек и Љ. Стојановић у претходним издањима писмо Дабижива Чихорића датирају између 1380. и 1390.¹⁰ Обојица су били у праву, али ми ћемо покушати на основу других докумената да сузимо *terminus post quem* и *terminus ante quem* овог писма. Дабижив Чихорић

⁸ Занимљиво да чак у четири писма на салутацију наилазимо и на почетку и на крају писма. Свих пет салутација на почетку долазе по једанпут: **ПОКЛОНЕНИЕ, МИЛОСТИВО ПОЗДРАВЉНИК, МНОГО ЛЮБОВНО ПОЗДРАВЉНИК, ЛЮБВЕНО ПОКЛОННИК, СМІРЕНО ПОКЛОНЕНИЕ**. Ст. Станојевић, *Салутација*, Студије о српској дипломатици, 206; Као што се види ова последња наведена салутација коришћена је у писму Дабижива Чихорића.

⁹ О овим називима видјети ниже у тексту, у посебном поглављу посвећеном установама и важнијим, а мање познатим терминима.

¹⁰ К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 169.

се први пут јавља у децембру 1383, када су му Дубровчани дали *вјеру* да може доћи у град.¹¹

Он тада није отишао у Дубровник па су га они опет позивали у марту и јуну 1384.¹² Могуће да је Дабижив управо те, 1384. године писао ово писмо, у коме им одговара да не може плаћати штету коју од њега траже, јер нити он, а нити његови људи нису били криви за оно за што су их Дубровчани оптуживали. У прилог претпоставци да је ово Дабиживово писмо настало 1384. године иде и вијест из марта 1385. када је он учинио некакав споразум (*concordium*) са Дубровчанима.¹³

Извори: К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, Зборник Константина Јиречека I (Београд 1959) 425–432; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 169; *Одлуке већа Дубровачке републике II*, приредио М. Динић, Београд 1964, 161.

Установе и важнији термини

Слуга, 47 (страна), 2, 4, 7 (ред у издању) – термин слуга у средњем вијеку имао је три различита значења. Прво се односи на дворску титулу у средњовјековној Србији, а имало је значење старјешине над људима који су бринули о вину. Слуга је био и чест назив за властелу као поданике владара или великаша. У овом другом значењу слуга није била титула већ *вјерна служба*. Слуге се изједначавају са племенитим људима (*своимъ слдгамъ племенитимъ лѡдемъ*). Тако краљ Стјепан Томашевић у своје слуге убраја војводе, кнезове, жупане и царинике. Коначно, трећим значењем термина слуга понекад се у преписци изражава поштовање. Тако Дабижив Чихорић пише да је *слуга* Дубровачке општине, а Дубровчанин Никола Гундулић да је *слуга* Сандаља Хранића. Дубровчани себе *називају слугама* и пријатељима краља Стефана Остоје. Дакле, термин слуга коришћен у писму Дабижива Чихорића односи се на ово треће и посљедње његово значење.

¹¹ Изгледа да су у току те године његови људи неколико пута опљачкали трговце и пролазнике. Дубровчани су га позивали због изравнавања ових рачуна. К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, 429.

¹² К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, 429.

¹³ К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, 429; У одлуци Вијећа умољених од 14. марта 1385. наводи се: *Pr. de dando copiam concordii facti pro parte nostri comunis cum Dabisiuo Cicorich et ipse se subscribat in libro diversarum scripturarum cancelariae facta solutione et perfecta promissione dicti concordii*. Одлуке већа Дубровачке републике II, 161.

Литература: С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, Зборник ФФБ 6–1 (1962) 95–122; ЛССВ, 674–675 (Р. Михаљчић).

Младиега (млађег), 47, 2 – назив млађи уз име Дабижива Чихорића налази се, јер је прије њега живио човјек истог имена и презимена. Вјероватно је то био неки његов сродник, а с обзиром на исто име можда и стриц нашег Дабижива, односно рођени брат жупана Ненца Чихорића. Тако се *Dabiseo sluga* спомиње 1343. године када је утврђивао међе између Дубровника и Требиња. Двије године касније Дубровчани су се тужили краљу Душану на *слугу* Дабижива, који је на Требињу увео мимоходну царину. *Слуга* Дабижив Чихорић се поистовјећује са Дабиживом, енохијаром цара Душана. Дабижив Чихорић, чије је писмо предмет обраде у оквиру овог рада или Дабижив Чихорић млађи, како у том писму он себе назива, први пут се спомиње 1383. године. Поред овог значења, израз млађи може означавати и некога ко је у социјалном смислу на nižем степену у односу на неког другог.

Извори и литература: К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, 425–432; ЛССВ, 674–675 (Р. Михаљчић).

Милост, 47, 3 – термин који се често користио у средњовјековној Србији и Босни. Означавао је владареву милост као правни чин посебног садржаја. Владар је био дужан да у замјену за *вјерну службу* награди властелу, да *ствара* или *чини милост господску*, чији садржај су обично чиниле потврде ранијих и даровање нових баштинских посједа и права. Наравно, у Дабиживовом писму термин *милост* није имао то значење, пошто се не односи на владара, већ на Дубровчане чију милост овом приликом он очекује, свакако не у данашњем смислу те ријечи, него у средњовјековном.

Извори и литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд, 1997, 59–97; ЛССВ, 407 (М. Благојевић); Ј. Мргич-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића кнезу Вуку и Павлу Вукославићу*, ССА 1, 86–87; Ј. Мргич, *Повеља босанског бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје жупе Бањицу и Врбању са градовима*, ГПБ 1 (2008) 16–17.

Просопографски подаци

Дабижив Чихорић, 47, 2 – син жупана Ненца Чихорића и Радаче, у монаштву Полихроније, сестре жупана и казнаца Санка Милтеновића. Дабижив се у Попову пољу помиње између 1383. и 1402. године. Након његових помена 1383, 1384. и 1385. године, о којима је већ

било ријечи у поглављу посвећеном датирању писма, поново се јавља 1387. и 1389. године.¹⁴ Његови људи су забиљежени и у мају 1391. године.¹⁵ Иако је био у некој вези са војводом Радичем Санковићем, није дијелио његову судбину када је овај крајем 1391. године био заробљен због покушаја уступања Конавала Дубровчанима. На ову констатацију упућује његово помињање у јесен 1392. године.¹⁶

Након овог јављања, у наредних неколико година не наилазимо на име Дабижива Чихорића. Са враћањем војводе Радича Санковића на политичку позорницу крајем XIV вијека и Дабижив се политички активирао. У том периоду јавља се више пута као сарадник војводе Радича, са којим је био и родбински повезан.¹⁷ Дабижив се спомиње са титулом жупана у својству свједока у повељи војводе Радича Санковића од 25. августа 1399, када је овај уступио Дубровчанима село Лисац у Приморју¹⁸. Посљедњи пут жупан Дабижив је забиљежен 22. октобра 1402, када је долазио у Дубровник као посланик војводе Радича.¹⁹

Извори и литература: *Diversa Cancellariae* 27 (fol. 5', 238), 29 (fol. 206, 207'), 30 (fol. 161), 34 (fol. 172); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 243; К. Јиречек, *Властела хумска на натпису у Величанима*, Зборник Константина Јиречека I (Београд 1959) 425–432; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 321; Јб. Стојановић, *Повеље и писма I-1*, 133; Ј. Мијушковић, *Хумска властeosка породица Санковићи*, ИЧ XI (1960) 17–54; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996, 73; *Српски биографски речник* 3, Нови Сад (2007) 30 (Ђ. Тошић).

¹⁴ Тако се 16. јуна 1387. наводи Osren Milgostich homo Dabisivi Cicorich. *Diversa Cancellariae* 27, fol. 5'; Branco Popovich homo de Dabisio Cicorich (11. јули 1389). *Diversa Cancellariae* 27, fol. 238.

¹⁵ Те године, 7. маја забиљежен је Dabisivi Nenčich. *Diversa Cancellariae* 29, fol. 206; Поново 10. маја 1391. homo Dabisivi Cichorich. *Diversa Cancellariae* 29, fol. 207'.

¹⁶ Тако се 10. новембра помиње арбитража у спору између Дабижива и дубровачког властелина Марина Кружића (Croxi) *pro certis pannis et rebus furtive Jachse, filio dicti ser Marini, in Umbla ad festum sancti Firmi circha III annos per homines dicti Dabisiui*. Обе стране су се сложили да арбитар у том спору буде Жуњ Градић (Junius de Gradi), који је досудио да Дабижив треба да плати 5 и по перпера на име штете *in vestibus furatis quas deterioraverunt et pro rebus que ipsi defecerunt*. *Diversa Cancellariae* 30, fol. 161.

¹⁷ Војвода Радич Санковић је Дабиживу Чихорићу био брат од ујака.

¹⁸ Жупан Дабижив Чихорић се налази на првом мјесту међу свједоцима овог правног чина. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 243; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 321; Јб. Стојановић, *Повеље и писма I-1*, 133.

¹⁹ Zupan Dabisivus et Radoslaus nuntii et ambassiatores voyvode Radičii Sancho-vich. *Diversa Cancellariae* 34, fol. 172.

Дејан Јечменица

**ДВА ПИСМА КРАЉА СТЕФАНА ТВРТКА I О ДУГУ
СРЕБРЕНИЧКОГ ЦАРИНИКА ДРАГОЈА БЕНВЕНУТИЋА**

(I) 1388, пре 18. септембра

(II) 1389, пре 19. маја

(I) Веровно писмо краља Твртка I за капелана дум Марка, који је послат у Дубровник да са дубровачким властима договори решење проблема у вези са дугом Драгоја Бенвенутића, цариника у Сребреници.

(II) Писмо краља Твртка I о исплати дуга који је начинио Дубровчанин Драгоје Бенвенутић док је пословао као цариник у Сребреници.

(I) Lettre du roi Tvrtko Ier accréditant le chapelain dum Marko dépêché à Dubrovnik pour négocier avec les autorités de la ville le règlement d'une dette de Dragoje Benvenutić, officier des douanes à Srebrenica.

(II) Lettre du roi Tvrtko Ier concernant le paiement de la dette contractée par le Ragusain Dragoje alors qu'il exerçait la charge d'officier des douanes à Srebrenica.

Два писма која се овде објављују у међусобној су вези јер се односе на исто питање, исплату дуга Драгоја Бенвенутића. Као закупник сребреничке царине¹ он је краљу Твртку I остао дужан 100 литара сребра. Питање наплате дуга краљ је покренуо најкасније септембра 1388. године, опуномоћивши свог капелана дум Марка да у Дубровнику са

¹ Од средине XIV века Сребреница се може пратити као развијено насеље, које за време бана и краља Твртка I доживљава нарочит успон који се наставља и у каснијем периоду. По привредном значају веома брзо се нашла на првом месту међу босанским трговима, захваљујући рударству и пре свега производњи сребра. М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни I*, Београд 1955, 47, 52 (=М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 500, 505).

Дубровачка колонија у Сребреници временом је постајала све већа, о чему сведоче бројни трагови у дубровачким архивским документима. Бенвенутићи су овде у пословном погледу били веома активни. Лука (Луха, Лукша), први у изворима познат закупник сребреничке царине (око 1368), припадао је овој дубровачкој породици. М. Динић, *За историју рударства I*, 49–50, 52 (=М. Динић, *Из српске историје средњег века*, 502–503, 505).

тамошњим властима реши настали проблем. Читав поступак наплате дуга окончан је након осам месеци. У мају 1389. године краљ је добио својих 100 литара сребра, неколико недеља пре Драгојеве смрти.

I

Веровно писмо краља Твртка I за капелана дум Марка

1388, пре 18. септембра

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 51).

Опис документа дао је Грегор Чremoшник у студији о босанским и хумским повељама.² Текст је исписан на комаду папира широком 22 и високом 14,5 цм. Са леве стране маргина износи 3, а са десне 2,5 цм. Горња маргина је 1,7 цм, а испод текста остаје велики неисписан простор (9,2 цм), готово две трећине од укупне висине писма.

Уочљиви су трагови пресавијања. Прво је папир пресавијен на 4 цм одоздо нагоре, затим на 2,5 цм одозго надолу. Са страна је пресавијен на 5 цм са леве и на 7 цм са десне. Прво је леви прегиб савијен унутра, а онда је преко њега дошао десни.

На састав прегипа наливен је црвени восак у који је утиснут средњи типар краља Твртка.³ Печат је приликом отварања документа поломљен и већим делом отпао.

Документ је минускулом писао логотет Владоје.⁴ Текст исписан у пет редова (у петом су само три речи) нема никаквих калиграфских украса. Само се на почетку истиче 1,8 цм висок крст као симболичка инвокација. Запажа се да писар доследно, као и у другим документима које је писао, неколико слова слободнијим потезима руке пише тако да дубоко залазе у доњи, односно горњи међулинијски простор (р, а, м, д, г, ђ, и, ж, з, ч, ђ).

На полеђини документа исписана је у два реда адреса која почиње симболичком инвокацијом.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 31, бр. 40; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 88–89, бр. 88; Л. Славева – В. Мошин,

² G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 134–135, br. 19.

³ Исто, 135.

⁴ Исто, 134.

Два писма краља Твртка I о дугу Драгоја Бенвенутића

Српски грамоти од Душаново време, Прилеп 1988, 46–47, бр. 8 (са погрешном атрибуцијом, хронологијом и закључцима).

Издање овог и следећег документа у овом раду приређено је на основу снимака који су уступљени Редакцији стручног часописа *Стари српски архив*.⁵

*Текст писма**

+ Краљѣв(с)тва ми драгимъ и любовнимъ приѣтелѣмъ кнезѣ и сѣдиѣмъ и властелѣмъ(ѣ) |2| град(а) Дѣбровника. Да знате милостию Божиѣмъ здраво смо и весело и ради смо слишати |3| ѡ вашемъ здравію и што посласмо к вамъ нашега капелана дѣмъ Марка. И по
5 не|4|м ви порѣчахъ наше рѣчи, да што вамъ говори имаите га вѣровати наше сѣ рѣчѣи. И даи |5| вамъ Б(о)гъ здравіе.

Са спољне стране: + Краљѣвства ми драгимъ и любовнимъ приѣтелѣмъ(ѣ) |2| кнезѣ и сѣдиѣмъ(ѣ) и властелѣмъ(ѣ) град(а) Дѣбровника.

Превод

+ Краљевства ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели града Дубровника. Да знате, милошћу Божијом здраво смо и весело и ради смо да чујемо о вашем здрављу. И стога посласмо ка вама нашег капелана, дум Марка. И по њему вам поручисмо наше речи, да што вам говори имате му веровати, наше су речи. И нека вам Бог да здравље.

Споља: + Краљевства ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели града Дубровника.

Дипломатичке особености

Документ је писан према уобичајеном, веома сажетом дипломатичком формулару. Ни у ком погледу писмо не одудара од осталих исправа овог типа изашлих из канцеларије краља Твртка I.

У хронолошком погледу писмо је крајње оскудно, не садржи ниједан уобичајен елемент на основу кога би се могло ближе временски одредити.

⁵ Изражавамо овом приликом захвалност колеги Р. Поповићу.

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

Документ припада посебној врсти акта, у дипломатици познатог као веровно писмо.⁶ Краљев посланик, капелан дум Марко опуномоћен је уобичајеном акредитивном формулом (*И по њему вам поручисмо наше речи, да што вам говори имате му веровати, наше су речи.*) да у име свог владара обави поверени му посао. Из самог документа не видимо о ком послу се ради. Из белешке дубровачког канцелара у канцеларијској књизи од 18. септембра 1388, где је писмо било одложено, сазнајемо да је главни задатак краљевог посланика, који је са веровним писмом био упућен у Дубровник, био да реши проблем у вези са дугом Драгоја Бенвенутића.⁷ Ово је уједно сигурни *terminus ante quem* настанка документа. Имајући у виду време које је било потребно да посланик стигне из Босне до Дубровника, као и процедуру која је пратила читав поступак, са великом сигурношћу време настанка документа би се могло померити за најмање неколико недеља пре 18. септембра.

У канцеларијској књизи је под датумом 28. септембар 1388. године забележено да је на захтев краља Твртка, који је учињен преко његовог капелана дум Марка, Драгоје Бенвенутић остатак дуга за царину коју је држао, положио у државну благајну (*camera comunis*) у вредности сто литара сребра.⁸ Сасвим је јасно да је ово био резултат мисије краљевог опуномоћеника, капелана дум Марка.

⁶ О томе више видети: Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка Дубровчанима о Стонском дохотку*, ГПБ 1 (2008) 38.

⁷ *Diversa Cancellariae* 27. fol. 154^v, 18. IX 1388: Die XVIII septembris. Blasius de Radoano, Dinchus Kalende de Vetran, Miltenus de Priboe, Teodorus de Gisla, Nouach Machiedon, ser Teodorus de Prodanello, Ziuchus Stanislaich faciunt manifestum quod quolibet pro parte constituent se fideiussores plegios et paccatores pro Dragoe de Benuegnuda de libris centum argenti ad petitionem dompni Marchi nupntii domini regis Bosne et pro ipso domino rege petentem dictam quantitatem librarum centum argenti (са стране: pro resto doane dicti domini regis) aut quod dictus Dragoe uadat personaliter secum ad presentiam domini regis Bosne et si uenerit ad presentiam domini regis cum fueret in eius presentia predicti fideiussores sint liberi et franchi a predicta fideiussione. Si uero non iuerit cum dicto dompno Marcho et non se presentauerit prefato domino regi quod dicti fideiussores soluere teneatur predictam quantitatem argenti ut dictum est. Renuntiantes. Qui dompnus Marchus apportavit literas regias credenciales et domino rectori et suo consilio presentauit et hic affixas. Прецртано. Са стране: Cassum de mandato domini rectoris ser Matei de Georgio et sui Minoris consilii quia fecit depositum.

Редакција издања канцеларијских белешки: С. Ћирковић.

⁸ *Diversa Cancellariae* 27. fol. 158, 28. IX 1388: Die XXVIII septembris 1388. De mandato domini rectoris ser Mathei de Georgio et sui Minoris consilio ego Andreas scripsi quod Dragoe de Benuegnuda ad petitionem factam pro parte domini regis Bosne per dompnem Marchum, capelanum dicti domini regis pro resto doanarum suarum quas tenuit dictus

II

Писмо краља Твртка I о исплати дуга Драгоја Бенвенутића

1389, пре 19. маја

Опис и ранија издања

Документ је сачуван у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 20).

Према Чремошниковом опису,⁹ писмо је исписано на папиру високом 10,4 и широком 22 цм. Са страна су маргине 2–3 цм, горе 1,5 а испод текста је остало 5 цм неисписаног простора, што чини готово половину укупне висине документа.

Видљиви су трагови пресавијања. Писмо је сложено тако што је на око 1,7 цм одозго пресавијено надоле, потом је на 7,5 цм са леве и 4,7 цм са десне стране пресавијено тако да је десни прегиб дошао преко левог. Кроз оба прегива као и кроз средишње поље документа начињен је прорез, где је била провучена папирна врпца којом је документ био омотан.

На месту где су се састајали крајеви папирне траке наливен је восак на који је стављен комадић папира у облику ромба а потом је утиснут типар.¹⁰ Приликом отварања документа печат је оштећен. У пита-

Dragoe deposiut in camera comunis valorem librarum centum argenti. His conditionibus et pactis, videlicet quod si dictus Dragoe iuerit ad presentiam dicti domini regis et ibi ante eius conspectum se presentauerit uiua uoce et alta dicens in presencia nostrorum ambassiatorum ser Junii de Sorgo et ser Michaelis de Restis, si fuerint, aut presente prothouestiario et aliis ciuibus Raguseis notabilioribus qui fuerint in curia regia: Serenissime rex ecce ego Dragoe me presento ante conspectum vestre corone in presentia istorum Raguseorum qui de hoc possunt facere testimonium de mandato expresso mihi facto a domino rectore Ragusii et a suo Minori consilio qui mihi mandauerunt quod me deberem me (!) se ante maiestatem vestram presentare usque ad dies XXIII^{or} proxime uenturos a die XXII mensis septembris presentis et peto quod gratia regia mihi concedat literus quod ego me presentaui ante gratiam uestram petendo uiua uoce ita quod ab ibi presentibus clare audiat et receptis literas regis quod ipse Dragoe se presentauit ante suum conspectum aut literis nostrum ambasiatorum aut habita certa fide per fidedignos testes quod ipse Dragoe se presentauit tunc in eo casu supredictaum depositum ualoris librarum centum argenti sit liberum et libere restituendum dicto Dragoe. Si uero non iuerit dictus Dragoe et se non presentauerit usque ad dictum terminum ut dictum est, tunc dictum depositum remaneat et stet ad petitionem requisitionem dicti domini regis pro resto doanarum supradictarum quas ipsi Dragoe tenuit et exegit hactenus pro ipso domino rege. Quibus omnibus dictis Dragoe presens consentit. Et si dominus rex misserit nuntium suum cum expeditoria et securitate dicti Dragoe, dicte libre centum argenti dentur ipsi nuntio litera securitatis remanente dicto Dragoe pro sua cautela.

⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 135–136, бр 21.

¹⁰ Исто.

њу је мали типар чији су отисци веома нејасни. Чремошник је своје-временно на њему препознао мали штит.

Документ је минускулом писао логотет Владоје. Писмо има исте особености као и оно од претходне године. Калиграфских украса нема. На почетку је симболичка инвокација, а само у последњем (петом) реду се истиче слово *с* (на почетку речи *свободѣнь*) својом величином и обликом, али се за њега не може рећи да је калиграфско.

На полеђини је у два реда исписана адреса. На почетку је веома висок извијен крст и општи је утисак да слова која логотет Владоје иначе слободније пише овде далеко више залазе у међулинијски простор.

Сасвим на дну адресног поља стоје две речи: *За сребро*. По карактеристикама слова у потпуности одговарају рукопису дијака Владоја. Уз то чињеница да је доњи део слова одрезан јасно показује да су она исписана док је још документ био у владаревој канцеларији. У овом случају јасно је да је писмо писано на једном већем комаду папира, а тек потом је вршено одрезивање. Овај запис на адресном пољу добијао је свој пун значај онога тренутка када је документ запечаћен. Као кратак садржај, односно својеврсни регест служио је да покаже садржину писма и свакако да на тај начин спречи да се документ помеша са неким другим који је могао настати у исто време.

Заиста, управо у ово време (пре 19. маја 1389) настала су још два писма краља Твртка за протовестијара Трипу Бућу: веровно-трибутно писмо,¹¹ и писмо о уступању куће у Дубровнику.¹² Оба писма на дну адресног поља, исто као и ово, имају запис који објашњава његову садржину, прво писмо: *За вѣров(ь)* и *за пѣнезе*, и друго: *За кѣѣю*.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 39, бр. 25; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 89–90, бр. 90.

*Текст писма**

+ Кралквства ми драгимъ приателкѣмъ, кнезѣ и сѣдицам и властеломъ дѣбровѣчкимъ. Сѣнеи литре |2| чимъ ми к дѣлѣнь Драгок Бевенютиѣ, подаите миѣ протовестиѣрѣ нашемѣ |3|, онѣи ·ѣ· литрѣ, каконо к говорено ѡ томъ мею нами, такои и подаите. Я ѡд селе

¹¹ Два писма бана и краља Твртка Дубровчанима о Стонском дохотку, ГПБ 1 (2008) 37–52, док бр. 2 (Д. Јечменица).

¹² У овој свесци: Писмо краља Стефана Твртка I о уступању куће у Дубровнику, 63–69 (С. Ћирковић).

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

5 **свободнь** |4| **Драгоѣ Бенвенутиѣ** **ѡт тогаи дльга и ѡд оне наше**
 ц(а)рине кою к дръжалъ поны плативъ тѣи ·ѣ· |5| **литрь свободнь**
 ѡдъ тогаи.

 Са спољне стране: + **Краљевства ми драгимъ пријателѣм(ъ) кнезѣ**
 |2| **и сѣдишам и властелѡмъ дѣбровѣчкимъ.**
10 |3| **За сребро.**

Превод

+ Краљевства ми драгим пријатељима, кнезу и судијама и властели дубровачкој. Оне литре, које ми је дужан Драгоје Бенвенутић, дајте их нашем протовестијару. Оних сто литри, како је договорено о томе међу нама, тако их дајте. А од сада да је слободан Драгоје Бенвенутић од тога дуга и од оне наше царине коју је држао пошто је, плативши тих сто литри, слободан од тога.

Споља: + Краљевства ми драгим пријатељима, кнезу и судијама и властели дубровачкој.

За сребро.

Дипломатичке особености

По својој садржини, писмо једним делом представља пуномоћни документ. Њиме је краљев протовестијар добио овлашћење да у име свог владара преузме сребро које је раније код дубровачких власти, на име исплате дуга, положио Драгоје Бенвенутић. Истовремено, писмо у свом другом делу има све карактеристике разрешнице. Краљ потврђује да му после исплате заосталог дуга дубровачки грађанин више није ништа дужан.

У дипломатичком смислу документ прати уобичајени формулар. Нема нарочитих особености које би вредело посебно коментарисати.

Документ не садржи ниједан уобичајен хронолошки елемент. У Малом већу 29. маја 1389. године расправљало се о њему и одлучено је да протовестијар Трипе Бућа може подићи тражено сребро. Протовестијар је обавезан и да у канцеларијској књизи разреши дуг Драгоја Бенвенутића у присуству пристава.¹³ Сутрадан, 30. маја, процедура је

¹³ *Reformationes* 28, fol. 21: Die XXVIII maii 1389. In Minori consilio, more solito congregato, captum fuit quod littera, quam apportavit ser Tripe, prothouestiarius domini regis, pro habendo libras centum argenti Dragoe de Benuegnuta, quas dare tenebatur dicto

завршена и у канцеларији у присуству пристава Богданеца Стојачовића, чиме је читав поступак наплате дуга био окончан.¹⁴

Писмо је свакако настало пре седнице Малог већа на коме је разматрано, те је тај дан сигурни *terminus ante quem*, но има простора да се поуздано тај терминус још помери.

Маја 1389. године краљев протовестијар Трипе Бућа није боравио у Дубровнику само ради подизања сребра које је дуговао Драгоје Бенвенутић. Имао је да за свог господара обави најмање три посла. Са собом је носио три запечаћена писма за дубровачке власти са кратким регестима на адресном пољу. Протовестијар је у Дубровнику био најкасније 19. маја када је у канцеларијској књизи забележено да је подигао Стонски доходак.¹⁵ Не треба губити из вида време које је било потребно да се из Босне дође до Дубровника, као и предрадње које су претходиле исплати дохотка. Након десет дана решен је проблем у вези са дугом Драгоја Бенвенутића, а недуго затим решено је и питање краљеве куће у Дубровнику.

Имајући све у виду није неосновано време настанка писма тражити око почетка маја 1389. године.

domino regi pro doana Srebrenice pro resto, quam tenuit dictus Dragoe pro dicto domino rege, est sufficiens, quod recipere possit dictum argentum et satis sit pro cautela dicto Dragoe. Prothouestiarius tamen debeat facere finem et remissionem de dictis libris C argenti in libris cancellariae pro doana dicti domini Regis, quam ipse Dragoe tenuit. Dicta uero lettera domini regis est hic affixa. Et dare debet unum hominem dicti domini regis pro prestallo. (К. Јиречек, *Споменици српски*, 39; М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, 555).

¹⁴ *Diversa Cancellariae* 27, fol. 225, 30. V 1389: Die penultimo maii. Nobilis vir ser Tripe de Buchia prothouestiarius domini regis Bosne missus a dicto domino rege ad infrascripta specialiter inter alia comissa ut patet per literas domini regis praefati affixas in libro reformationum Maioris consilii die XXVIII maii predicti ubi habite fuerunt pro sufficienti expeditoria ad hunc actum ut ibi patet fuit confessus et contentus in presentia mei notarii et testium infrascriptorum ac pristalli per ipsum dominum prothouestiarium dati (са стране: habuisse et recepisse) a domino rectore ser Nicola de Gondula seu a camerariis communis dantibus et solventibus nomine et pro parte Dragoe de Benuegnuda libras centum argenti (са стране: depositas apud dominos camerarios communis per ipsum Dragoe tamquam proprias dicti Dragoe et de bonis ipsi Dragoe) quod argentum dictus Dragoe tenebatur dicto domino regi pro resto doanarum dicti domini regis quas ipse Dragoe tenuit faciens eidem domino rectori recipienti nomine communis Ragusii dantis et solventis nomine dicti Dragoe. Et ipsi Dragoe finem et remissionem et securitatem pactum de non petendo et pro quibus sic actis dominus prothouestiarius dedit Bogdaneç Stoyacouich pro pristallo. Testes fuerunt ser Albertus Mathai de Florentia, Guidus Johannis de Florentia mercatoribus et ser Petro Caradi de Florentia argorista communis et alii.

¹⁵ Видети нап. 11.

Просопографски подаци

Марко, капелан, 55 (страна), 4 (ред у издању) – Као један од два сведока при састављању тестаментa Мароја Бенвенутића (Драгојев брат по оцу), који је умро пре средине фебруара 1376. године у Сребреници, јавља се свештеник Марко, капелан сребренички (presbyter Marcus capellanus fori Srebrenice). По свој прилици то је дум Марко из овог документа који је у међувремену аванзовао од сребреничког, до капелана босанског владара.

Литература: М. Динић, *За историју рударства I*, 53–54 (=М. Динић, *Из српске историје средњег века*, 506).

Драгоје Бенвенутић, 58, 2; 59, 5 – Претпоставља се да Бенвенутићи потичу из Бара. Отац Драгојев, Петар, био је златар у Дубровнику, а поред тога се бавио кредитирањем и трговином. Женио се два пута. Из првог брака је имао синове Добру (Бена) и Марина (Мароја). Са другом женом, Толушом, добио је трећег сина, Драгоја. Сва три Петрова сина своје пословање су везали за Босну. Добрин син Лука (Лукша) био је први познати закупник сребреничке царине (око 1368). Драгоје Бенвенутић је заједно са својим братом по мајци, Матком Звездићем (који је годинама био активан у Сребреници и Новом Брду) пословао кроз трговачко друштво које је имало 600 литара сребра, од чега је половина припадала Драгоју. Тежиште њиховог пословања је била трговина сребром. Скоро до краја живота Драгоје Бенвенутић је пословао у Сребреници. У једном тренутку је постао закупник сребреничке царине. Не може се утврдити откад, али је засигурно царину држао 1388. године. Из тог пословања владару Босне остао је дужан 100 литара сребра. Јуна 1389. умро је у Дубровнику. Имао је двоје деце, сина Јакшу и кћер Франушу.

Литература: Р. Ћук, *Дубровачка породица Бенвенутић у српским земљама у средњем веку*, ИЧ 44 (1997) 113–127.

Протовестијар, 58, 3 – У питању је Трипе Бућа, протовестијар краља Твртка I. О њему је било више речи у претходној свесци, видети: Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка Дубровчанима о Стонском дохотку*, 48–49; у овој свесци видети: С. Ћирковић, *Писмо краља Стефана Твртка I о уступању куће у Дубровнику*, 68–69.

Установе и важнији појмови

Појмови *властела*, *кнез*, *судије*, *краљевство ми* и *протовестијар* већ су објашњавани у претходној свесци, тако да овде није потребно посебно говорити о њима.

Капелан, 55, 4 – Звање које носи католички свештеник који обавља дужност управитеља мање црквике, односно капеле (*rector ecclesiae minoris, saceli regens*).

Литература: *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae, Zagrabiae* 1973, 169.

Дум, 55, 4 – У изворима се срећу латински облици *domnus, dompnus, dumpnus, donnus, donpnus, dopnus*, као и народни *дум* (Д⁸мъ). Сви они су изведени од латинског *dominus*. У Католичкој цркви, као посебан епитет испред имена, носе свештеници, епископи, па чак и папа.

Литература: *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, 392.

Литра, libra, 58, 2, 3; 59, 6 – Основна мера за тежину у средњем веку. Делила се на 12 унчи, а унча на 6 аксађа. Величина литре се разликовала по градовима. У Дубровнику је износила 327,932 гр, у Котору 329,75, а у Новом Брду 337,24 гр.

Литература: *ЛССВ*, 394 (С. Ћирковић)

Царина, 59, 6 – Један од основних владаревих извора прихода. Она се није наплаћивала на границама, већ на трговима на којима се роба продавала. Није се царинила сва роба коју је трговац имао, већ само она која је продата. Убирање царина нису вршили владареви чиновници, већ је она издавана у закуп. Владар је од закупника унапред или у ратама добијао договорену суму новца на име закупа, обично на годишњем нивоу. Царине су издаване у закуп најмање на годину дана, а рок се могао продужавати.

Краљ Твртко I је у марту 1389. године издао у закуп *царину сребреничку и Понор* Драгоју Гучетићу са браћом и Новаку Маћедолу са браћом на две године по цени од 425 литара финог сребра годишње. О висини закупа сребреничке царине имамо податке и из друге деценије XV века. Деспот Стефан је сребреничку царину 1417. године издао у закуп тројици Дубровчана за 3.000 литара сребра и још 100 литара као доплату за приходе од ковнице новца. Велика разлика у висини закупа царине речито говори о великом привредном успону Сребренице.

Након истека закупа, по измирењу свих обавеза, закупник је од владара добијао разрешницу, обично дводелног типа. Део разрешнице познат као разрешно писмо слат је дубровачким властима у складу са одредбама Статута Дубровника. То је била својеврсна потврда да је дубровачки грађанин ваљано обављао своје пословне активности.

Литература: *ЛССВ*, 792–795 (А. Веселиновић); А. Фостинев – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола*, у овој свесци, 71–89.

Сима Ћирковић

**ПИСМО КРАЉА СТЕФАНА ТВРТКА I О УСТУПАЊУ
КУЋЕ У ДУБРОВНИКУ**

[1389, пре 19. маја]

Краљ Твртко I обавештава кнеза и Општину о томе да је дао кућу, коју има у Дубровнику, протовестијару Трипи Бући. Кућу треба да му издају кад дође у град, а ако кућу терете каква дуговања, треба повериоце да упуте њему са писмом.

Le roi Tvrtko Ier informe le duc et la Commune qu'il a cédé une maison qu'il possède à Dubrovnik au protovestiaire Tripe Buća. Cette maison doit être remise à ce dernier lorsqu'il se présentera en ville, et si elle est sous le coup de quelques dettes, les créanciers sont invités à s'adresser à lui avec pièce écrite.

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у две једнаке верзије:

(А) у оригиналу који је чуван као прилог књизи *Diversa Cancellariae* 27, исписаном на хартији у пет редова, црним мастилом, дипломатичком минускулом. Опажа се траг отиснутог печата који није сачуван, као и траг пресавијања хартије у доњем делу. Последњи ред је оштећен у средини, захваћен лакуном у којој је нестало око 14 слова. Чува се у Државном архиву Дубровника, IV^a 21.

(Б) у препису у књизи *Diversa Cancellariae* 27, на листу 229, руком Видоша, словенског писара, такође канцеларијском минускулом у седам редова. Препис тачно одговара оригиналу, разлика је у извесном броју наредно исписаних слова **м** без пратећег полугласа, али са знаком за скраћивање (титла). Ћириличком тексту писма следи латински исписан налог за регистровање и превод на „латински“: *Suprascripta scriptura slauicha registrata per manum Vidosii, scribani slauici, de mandato domini rectoris ser Luce de Bona et juratorum judicum, ser Marini de Slauce, ser Andree Dobre de Binçola, ser Marini de Bodaça et ser Marini de Bona, die XII junii MCCCCLXXXVIII, indictione XII. Cuius scripture in latino tenor sequitur infrascriptus*. Следи превод на италијански, који се

Сима Ћирковић

саопштава ниже.¹ Из белешке се види да је 12. јун, под којим је писмо издавано, у ствари датум регистравања, а морало је бити написано раније (види ниже *Дипломатичке особености*).

Писмо је први објавио по регистрованој верзији Медо Пуцић, *Споменици српски* II, 33, са наговештајем да има пропратног текста и ћириличком белешком са врха странице: *Ћвали к копиа кнѣге коѣ починк сѣко*, а која потиче од млађе руке. К. Јиречек, *Споменици српски*, 102, у додацима и исправкама уз другу књигу Пуцићевих споменика под бр. 44, упозорио је на писмо: „1389, 12 јунија. Писмо краља Твртка Дубровчанима којим кућу своју у Дубровнику даје својему протовестијару“. Поново је текст издао на основу писма Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 90–91, са адресом на полеђини и допуном изгубљеног дела у загради према Пуцићевом издању.

*Текст писма**

+ Кралѣвства ми драгимъ и любовнимъ пригатељкѣмъ кнезѣ и сѣдигамъ и властелѣмъ дѣбровчкимъ |2| да знате ѣчинили смо и бѣлѣжили смо и дали смо тѣи кѣѣѣ, коѣ к ѣ вашемъ градѣ, и зато |3| пишемѣ к вамъ и даѣмо вамъ вѣдети да мѣ ю дасте. Я што к ѣ чимъ коѣмъ дѣлѣжна да га пошлѣте |4| к намъ с писаниѣмъ вашимъ да к ѣ насъ и да га платимо. Я ви ѣчините и тѣи кѣѣю издаите |5| г(оспо)динѣ протовѣстиѣрѣ [ѣѣко приѣѣ ѣ]² вашъ градѣ. И Б(о)гѣ васъ весели.

На полеђини писма:

10 + Крал(ѣ)вства ми драгимъ пригатељѣмъ кнезѣ и сѣдигамъ и властелѣмъ дѣбровчкимъ].
За кѣѣю.

Текст старог превода на италијански

Litera domini regis Bosne in latino interpretata suprascripta.

|2| Delo regname mi ali carissimi et amicabili amixi, |3| conte et ali zudesi et alli zentili homeni de Ragusio. |4| Sapie, fessemo e segnassemo et

¹ Снимке сам добио добротом мр Р. Поповића и проф. др Ђ. Тошића, којима срдачно захваљујем.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

² Допуна у загради према препису писара Видоша.

Писмо краља Стефана Твртка I о уступању куће у Дубровнику

dessemo quella casa la qual |5| e nostra in la vostra zitade. E per ço scriuemo a voi e demo a voi |6| sapere che voi la debie dare. E ço chela e debita ad algun |7| che voi lo mande a noi cum la scretura vostra, che le da noi e |8| che lo paghemo. E voi faxiti e quella casa dati a messer |9| lo prothouestiario como ello vegnira in la vostra citade. E Dio |10| ve alegri.

Текст превода на савремени језик

Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели дубровачкој. Да знате да смо учинили и убележили и дали ону кућу која је у вашем граду. И зато вам пишемо и дајемо на знање да му је дате. А што има дугова на кући пошаљите га нама с вашим писмом, кад буде код нас да га исплатимо. А ви учините и издајте ту кућу господину протовестијару када дође у ваш град. И Бог вас веселио.

Дипломатичке особености

Кратко писмо Твртково не одудара од других његових писама у којима је мало формула. Једна се налази на самом почетку у обраћању кнезу и Општини, једнаком у свим сачуваним писмима. Друга је на крају, састоји се од својеврсног поздрава, који није уједначен као почетак; поред Бог вас весели јавља се и: „Бог буди с вама“, „Дај вам Бог здравије“, „Весели вас Бог“. Кратак текст је сав посвећен правном послу, уступању куће у Дубровнику протовестијару Трипу Бући. Све што је изван тога основног налога није довољно јасно. Пре свега, откуда босанском краљу кућа у Дубровнику? Ова некретнина краља Твртка I није исте природе као „полаче“, које су касније Дубровчани даривали краљу Остоји и војводи Хрвоју 1399, Сандаљу Хранићу приликом продаје дела Конавала (1419), Радославу Павловићу за његов део те жупе (1426). Те су куће додељиване повељом, одлуком Великог већа, поштујући низ формалности. Ничега сличног нема из Твртковог времена. Уосталом, и поред штурог садржаја писма може се из њега закључити да је у питању друга врста својине. Краљ располаже кућом, препушта је другоме, али очекује да на кући можда има дугова (залог, хипотека) и обавезује се да ће такве евентуалне дугове измирити. Судећи по томе што се тражи да потенцијални повериоци донесу писма од кнеза и владе, очекује се да су они из редова дубровачких грађана. Како је показао Ђуро Тошић, један од дужника је био сâм краљ, који је посредством протовестијаревим исплатио Климету Будаћићу 167 перпера за кућу Маруше, удове Петра Бобаљевића, којој је Климе био једини законити

наследник. То ће бити остатак цене куће, а из тога следи да је Бобаљевића кућа дошла у краљеве руке. Карактеристично је да је и ова исплата извршена 12. јуна 1389, на дан кад је регистровано краљево писмо, извршен пренос куће, кад је Трипе положио заклетву верности.³

Проблем представља и то како разумети оно **вѣлѣжили смо** с почетка писма. Остављајући по страни белег у значењу царске тугре, затим у значењу плате која се даје сточарима, остаје знак у смислу уговореног знака, спомиње се у вези са остављањем поклада, обично иде заједно са писмом или са печатом, али се од печата разликује: **...и ђчинише Дѣбровчани шними белег заради вѣрованіа дѣкат разсечен на трое**.⁴ Остављајући имовину у Дубровнику, деспот Ђурађ је оставио и белег⁵, а ризничар Бранисав, службеник Бранковића, долазио је по поклад Вука Бранковића **з белегѡмъ и листѡмъ верованенемъ**.⁶ Остаје још значење белега као знака припадања, белег као међник. У том смислу је употребљен у дубровачкој повељи за Михаила Асена из 1253. на месту где се очекује да ће бугарски цар постати господар Србије. Кад, дакле, те земље буду предане његовом величанству **хокемо ѣ бележити**,⁷ а затим следи оцртавање дубровачких граница. Остаје да се нагађа да ли **вѣлѣжили смо** значи да је дао знак којим је протовестијар овлашћен, или се то односи на разграничење куће и земљишта?

Није сасвим јасна ни природа трансакције, кућа није продата већ се уступа и преноси, краљ тражи да је Дубровчани „издају“, што значи да му је предају. То је и остварено како се види из одлуке о уступању куће регистроване уз писмо:

Dicto die (=12. VI 1389)

Suprascripti dominus rector et nominati iudices visis et lectis suprascriptis literis tam in sclauonico quam in latino diserte atque concorditer presentaverunt predictam domum serenissimi domini domini regis Bossine quam habet in Ragusio per continentiam dictarum literarum esse a modo in antea nobilis viri ser Tripe de Buchia prothouestiarii prefati domini regis et eam domum dicto prothouestiaro tamquam suam assigna-

³ Цитирано према Ђ. Тошић, *Tripe Buća, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine 20 (1972–1973) 32, напомена 57.

⁴ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 521.

⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* II, 28: **ПОСТАВИ СВОИ БЕЛЕГЪ С ПЕЧАТЮ**.

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I, 143.

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* II, 208.

verint secundum tenorem suprascriptarum regiarum literarum.

У преводу: „Горенаведени господин кнез и именоване судије, видевши и прочитавши горенаведено писмо, како словенски тако латински, изричито и сагласно предочише да је речена кућа пресветлог господина господина краља Босне, коју има у Дубровнику, на основу садржине реченог писма одсада убудуће племенитог мужа Трипе Буће, протовестијара, и ту кућу су реченом протовестијару као његову дозначили према садржају реченог краљевског писма“. Кућа је, дакле, пренета са краља на његовог протовестијара без икаквог спора.

Главна личност писма, мада није по имену споменута, јесте краљев протовестијар. Подаци о њему су сакупљени и приказани у посебним студијама (видети *Просопографски подаци*). Ђуро Тошић је његову мисију у Дубровнику крајем маја и у првој половини јуна 1389. повезао са настојањем Буће да буде примљен за грађанина „од већа“ (*de consilio*), тј. припадника дубровачког племства. Ослонио се при томе на студију Јованке Калић о додељивању дубровачког грађанства у којој је случај овог Буће темељно претресен.⁸ За Бућино племство заузео се краљ Твртко у новембру 1388. али поступак се отегао. Предлог да се Бућа прими за грађанина прво је одбијен у Већу умољених а затим усвојен 12. децембра 1388. са малом већином. Прослеђен је затим Великом већу, где је три дана касније, такође, било колебања, али је усвојен уз приличну опозицију (50:27). Том приликом су постављени услови: да положи заклетву верности, да купи у граду или дистрикту дубровачком посед у вредности од најмање 1000 перпера, док га не купи мора депоновати у државној благајни 1000 перпера, да не може становати у другом месту под претњом казне губљења грађанства и иметка.⁹ У одлуци о додељивању грађанства прибележено је на маргини да се Трипе Бућа заклео, како се тражило од њега, на дан 12. јуна 1389. То је дан кад је регистровано краљево писмо и кад је Бућа уведен у посед куће, коју му је уступио краљ Твртко I. Тиме је био испуњен и последњи услов Бући, да има кућу у Дубровнику. Новац депонован као замена за некретнину враћен му је тек у марту 1392.

Сазнавши да је регистровање писма било усклађено са увођењем

⁸ Ј. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ 246, Одељење друштвених наука 9 (1961) 89–127 = Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку, Европа и Срби. Средњи век*. Београд 2006, 323–368.

⁹ Ј. Калић, *нав. дело*, 332–334. Цитиране одлуке већа су у међувремену постале приступачне у М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, Београд 1964.

у посед и са Бућиним полагањем заклетве, можемо бити сигурни да протовестијар није дошао и у Дубровник баш тога дана и предао писмо. Стицајем околности знамо да је Бућа имао том приликом и задатак да за краља прими 100 литара сребра, које је остао дужан Драгоје Бевеутић за остатак царине од Сребренице. То је обављено 29. и 30. маја 1389, како је забележено у записницима већа.¹⁰ Десет дана раније, 19. маја, са посебним писмом-овлашћењем протовестијар је подигао Стонски доходак у име краља Босне.¹¹ Искључена је могућност да би после 29–30. маја Трипе Бућа отишао у Босну, добио друго писмо и до 12. јуна се вратио у Дубровник. Следи закључак да је Бућа имао писмо већ средином маја, а то значи да га је краљ издао у првој половини истог месеца. Једва да може бити сумње у то да су сва три последња сачувана Тврткова писма Дубровнику издата истом приликом, пред протовестијарево путовање у првој половини маја.

Проспографски подаци

Особеност овога краљевског писма је у томе што се у њему не јавља ниједно лично име. Под „краљевство ми“ подразумева се краљ Стефан Твртко, а његов протовестијар у време настанка документа био је Трипо Петров Бућа, познат донекле захваљујући другим документима.

Трипе Петров Бућа (ser Tripe de Buchia), 64 (страна), 7 (ред у издању); 65, 8 – био је син Петра а унук Трипе Буће,¹² који се истакао у дипломатским мисијама за краља Милутина. Преци из ове гране рода Бућа били су сви из Котора, тек се Трипе Петров за стално окућио у Дубровнику. У документима се помиње од 1381. како поред трговачких послова учествује у мисијама за град, набавци жита у Апулији и посланству код босанског краља. Први податак који говори о Трипи као протовестијару потиче из 1386. Пред крај службе титулисан је као: miles et prothouestiarius serenissimi et excellentissimi principis domini Stephani Tvrtchi, што значи да је на неком двору био произведен у витеза. Из малобројних извора се види да је за краља вршио уобичајене дужности протовестијара: убирао приходе, међу осталим и дубровачке

¹⁰ М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике II*, Београд 1964, 555; *Diversa Cancellariae* 27, fol. 225, 30. мај 1389.

¹¹ *Два писма бана и краља Твртка Дубровчанима о Стонском дохотку*, ГПБ 1 (2008) 37–52, док. бр. 2 (Д. Јечменица); *Diversa Cancellariae* 27, fol. 221, 19. мај 1389.

¹² Не треба га мешати са савремеником истог имена и презимена, који се 1382. спомиње као покојни.

Писмо краља Стефана Твртка I о уступању куће у Дубровнику

трибуте, наплаћивао дугове, продавао робу са краљевих домена, унајмљивао занатлије, водио преговоре. О стицању племства и добијању куће било је речи у вези с краљевим писмом. Службу протовестијара је вршио до смрти крља Твртка (март 1391), чији је наследник, Стефан Дабиша, за ту службу узео Жорета Бокшића. Вративши се у Дубровник Трипе је наставио трговачку делатност и увећавао имање куповином поседа у Жупи и на Стонском полуострву. Заједно са ортацима претрпео је 1395. штету на острву Митилени (Лезбос). После 1398. губи му се траг. Трипе се женио два пута: Катарином, кћерком Ловријенца Вукасовића, имао је сина Ивана и кћери Франушу и Андрушу. Други пут се оженио 1373. Томушом, кћерком Добре Менчетића, и из тога брака имао још троје деце, Николу, Марину и Декушу.

Литература: Ђ. Тошић, *Tripe Buća, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića*, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* 20 (1972–1973) 25–39; Ђ. Тошић, *По други пут о Твртковом протовестијару Трпуну Бућу*, ИЧ 55 (2007) 83–98.

Budou (Vidossius) – није, додуше, споменут у писму, али га је преписао и тиме сачувао једну верзију. Био је крајем XIV века словенски писар *scribanus sclauicus*. Другом приликом (1390) је забележен као словенски канцелар (*ad petitionem Vidosij de Curzulla cancellarii sclauici*).¹³ Није сасвим сигурно да се на њега односи помен у истој књизи (лист 154) *Vidosio Bogdanich*. У то време био је закупник царине од рибарнице: *Vidos Seruianus Sclauus doanarius pischarie*, уступио је рибарницу на Шипану за годину дана (лист 157).

¹³ *Diversa Cancellariae* 29, fol. 132.

Александра Фостиков
Невен Исаиловић

**ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ДАБИШЕ О
ОВЛАШЋЕЊУ ДРАГОЈУ ГУЧЕТИЋУ У ВЕЗИ СА ДУГОМ
НОВАКА МАЋЕДОЛА**

На Цецени, 1392, март 6.

Босански краљ Стефан Дабиша овлашћује дубровачког властелина и трговца Драгоја Гучетића и његову браћу да, у његово име, наплате дуг од трговца Новака Маћедола у висини од 95 литара финог сребра, на име неисплаћеног дела закупа царине у Сребреници и Понору. Наведени дуг припада Гучетићима као замена за њима неисплаћена дуговања Дабишиног претходника, краља Твртка I.

Le roi de Bosnie Stefan Dabiša habilite le noble et négociant ragusain Dragoje Gučetić et ses frères à recouvrer, en son nom, une dette d'un montant de 95 litres d'argent fin due par le négociant Novak Maćedol au titre de la part non payée de l'affermage de la douane de Srebrenica et de Ponor. Ladite dette appartient aux Gučetić en tant que compensation d'une dette contractée envers eux et non payée par le prédécesseur de Dabiša, le roi Tvrtko Ier.

Опис повеље и ранија издања

Повеља (овлашћење) краља Дабише Драгоју Гучетићу сачувана је у препису¹ дубровачког канцелара Руска Христофоровића, у серији *Diversa Cancellariae*.² Поред текста повеље на истим листовима налазе се

¹ Према дубровачком закону из 1341. године, одређено је да се сва акта о дуговању заведу у општинским књигама. Након регистрације оригинал је предаван дестинатару, у овом случају Драгоју Гучетићу. С. Станојевић, *Студије XXI*, Глас СКА 157 (1933) 248–249; А. Соловјев, „Градски закон“ у средњовековној Србији, Архив ПДН 16 (1928) 344–346; С. Ђирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и дејспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 140–143, 145–146; *ЛССВ*, 793 (А. Веселиновић); ССА 1 (2002) 37–39, нап. 7 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 11–14 (Исти); ССА 4 (2005) 201, нап. 4 (А. Фостиков); ССА 7 (2008) 37–38 (Д. Јечменица); 142, нап. 1 (А. Фостиков).

² О серији *Diversa Cancellariae* видети: С. Станојевић, *Историја српског народа I. О изворима*, 17–18; Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ 22 (1910) 573–578. Према М.

и укупно три записа дубровачке канцеларије, два на латинском језику изнад и један на српскословенском језику испод текста.

Прва белешка на латинском, од 20. маја 1392, нешто опширнија, накнадно је преправљена и допуњена. Настала у вези са самим овлашћењем, она даје суштину садржаја повеље и њен опис, име доносиоца и наредбу да се повеља региструје, односно препише. Друга белешка, настала седам дана касније (27. мај 1392), налази се на левој маргини претходне, о чијој *исправци* говори.³ Кратки запис на српскословенском садржи стандардне податке: наредбу о регистрацији, име доносиоца и име дубровачког писара.

Издање овог документа приређено је на основу снимка преписа повеље начињеног у Државном архиву у Дубровнику (DAD).⁴

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 34–36, бр. 46; К. Жиречек, *Споменици српски*, 102, бр. 46; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 170–172, бр. 177.

(I) Запис о препису повеље*

MCCCLXXXII indict(ione) XV die XX maii

- [2] Litera serenissimi domini Stephani Dabissa Regis Bossine etc. <...>, ipsius domini regis sigilli impressione sigillata et bullata, potestatis debiti [3] ser Clementi Marini de Goçe et fratribus supra Novachum
5 Machiedon et fratres [4] tenoris subscripti in sclavicho fuit praesentata domino Michaeli de Baballio [5] honorabili rectori civitatis Ragusii et eius Minori consilio per Radoslavum [6] Semchovich ipsius domini regis familiarem et nuncium specialem cum ipsa litera [7] destinatum. Que litera (fuit <...> – прецртано) per dictum dominum rectorem et [8]
10 dictum eius consilium (in omnibus et per omnia prout continetur in ipsa – прецртано) habita fuit quod fuerit litera regis [9] et eius sigillo

Пуцићу препис се налази у књизи за 1392. годину. М. Пуцић, *Споменици српски* II, 34–36, бр. 46. На фотографији друге стране преписа види се ознака 106, што значи да је документ накнадно увезан у архивску књигу *Diversa Cancellariae* 30 и у истој нумерисан као стране 105' и 106.

³ Латински запис је већим делом донео М. Пуцић, а делимично га је допунио К. Жиречек. Ипак ниједан од њих није дао каснији запис на маргини са леве стране. М. Пуцић, *Споменици српски* II, 34; К. Жиречек, *Споменици српски*, 102, бр. 46.

⁴ Снимак документа припада личној збирци снимака колеге Р. Поповића, који ју је уступио на коришћење Редакцији часописа *Грађа о прошлости Босне*, на чему му овом приликом срдечно захваљујемо.

* Редакција издања и превода латинског текста: Драгана Кунчер.

Повеља краља Дабиче у вези са дугом Новака Македола

sigillata, et quod dicti ser Clemens et fratres possint illa uti in tantum quantumcumque de iure debent.

- 15 |10| Ac commissum fuit et mandatum per dictum dominum rectorem et consilium |11| Ruscho magistri Christofori, scribano sclavicho communis Ragusii, quatenus |12| ipsam literam deberet hic proxime subsequenter exemplare in sclavicho |13| in omnibus et per omnia prout jacet.

Каснији запис на маргини са леве стране:

- 20 |14| Die XXVII maii 1392 |15| hec scriptura fuit |16| corecta, videlicet partim cassatum |17| et partim ipsi additum prout est |18| de mandato domini rectoris |19| et Minoris consilii.

(II) Текст преписа повеље*

- |20| + Ва име Христа, аминь. Крал(е)вства ми да к васаком⁸ видик да Драгок |21| Г⁸четићъ зъ братиѡмъ и Новакъ Македолъ зъ братиѡмъ к⁸пише ѡд[ъ] г[оспо]д[и]на |22| краља Тварька (!) ва лѣта рожд[ъ]ства Х(ри)с(т)а ч.т.п. и .ѿ. м(и)се(ц)а⁵ марча царин⁸ |23| 5 Гребрьничк⁸ и Понора за .ѿ. годища, за вако годище по четири ста |24| и .к.ѿ. литарь fina сребра изъполице: половица реченихъ царинъ |25| Драгою зъ братиѡмъ, а половин⁸ да има дръжати Новакъ Македолъ |26| зъ братиѡмъ и Драгок своиѡмъ братиѡмъ плати свръшено и почтено |27| васъ нихъ диль⁶ що на нихъ сташе платити и 10 ѡд[ъ]бивъше два на десетъ |28| д(ъ)ни що не додръжаше реч(е)не ц(а)рьне скрозѣ смр(ъ)ть Тварьтка краља и ѡд[ъ]|29|бивъши ине щете кок с⁸ имали реченихъ царинъ и ѡд[ъ]бивъши що с⁸ дали |30| 8 сребри, 8 свити, 8 поставъцихъ и 8 п⁸тъца висерьна и ѡд[ъ]бивъши |31| за П⁸ст⁸ Гребрьниц⁸ ѡд[ъ]бивъше васе више писано и зчинивъ 15 васъ |32| чистъ разлогъ, ѡста дльжанъ крал(е)вств⁸ ми Новакъ Македолъ зъ братиѡмъ |33| деветъ десетъ и петъ литарь пина (!) сре-

* Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин-Голубовић.

⁵ О рашчитавању речи месец, в. А. Фостиков, *Четири писма босанског краља Стефана Дабиче Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 7 (2008) 131, нап 4.

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I-1*, 171, чита **дихъ** (!). Ради се о речи **диль** која представља икавизам за реч део, што се овде односи на део закупа који је припадао Гучетићима.

бра и за таи дългъ Новаковъ |34| и братък неговѣ не хтѣсмо платити Драгою и неговѣ братии |35| цю имъ оста дължанъ г[оспо]д[и]нь крал(ъ) Твъртко за многе потрѣбе и работѣ |36| и не хтѣсмо имъ платити цю ѝзе крал(ъ) Тварьтко Яловизъ, братъ Драгокъ, |37| гредѣше Яловизъ на ѝгре бисера и папѣра, и за то та крал(ъ) Давиша дасмо |38| Драгою Гѣчетиѣ и неговѣ братии и васакѣмъ ѿд[ъ] нихъ васъ нашъ моѣхъ |39| и крепость, правѣдъ и вѣрованиѣ да ѿд[ъ] данасъ наприедъ мѣсто насъ |40| ѝ Дѣровъникъ и ѝ Бнетъке и по
 25 васихъ странахъ Драгокъ и негова брат(и)та |41| и васакѣ нию може питати и ѝзети на правѣдъ и изванъ правѣде |42| на Новакъ Маѣдолъ и неговѣ брат(и)ѣ и васакѣга нию како⁷ наше ц(а)р'н(и)ке |43| и како ѿнезъ кои сѣ дръжали ц(а)ръне наше а не доплатили до деветѣдесетъ |44| и петъ литаръ фина сребра. Толикъ моѣхъ,
 30 крепость, ѿбласть, правѣдъ |45| и вѣрованиѣ да има Драгокъ и негова братѣта и васакѣ нию сѣпротѣвѣ |46| Новакъ реч(е)номъ и неговѣ братии васакѣга нию како на цариниѣ |47| дължники наше колѣкъ ѣ имиль (!) крал(ъ) Твъртко ѝ живѣти вѣде |48| и колѣкъ та крал(ъ) Давиша имамъ, г[оспо]д[и]нь и намѣстники ѝ господ(ъ)ствѣ, |49| и
 35 васемъ инѣмъ г[оспо]д[и]на Твъртка крал(а), а томъ рѣчници и свѣдоци двѣрски |50| крал(ев)ства ми Гоѣкъ Драгославиѣ и кнезъ Драгиѣ Хрѣватиниѣ |51| и нашъ вѣрѣни и възлюблени прѣтовѣстиѣ Жоре и нашъ |52| поч(ъ)тени капеланъ попъ Милацъ и Юри Волетиѣ. Писано на Цецени |53| ѝ двѣрих(ъ) реч(е)нога
 40 нашега прѣтовѣстиѣ Жоретѣ въ лѣта рожд[ъ]ства |54| Христова на ч.т.ѣ. и .ѣ. литѣ, шести д(ъ)нь м(и)се(ц)а марѣча.

Запис о препису на српскословенском језику:

|55| И Рѣско с(и)нь меѣра Кристофала лѣкара, лѣгофетъ дѣровачѣки, писах(ъ) се врѣхъ |56| писано ко донесе Радославъ
 45 Шемьковѣхъ ѿд[ъ] г[оспо]д[и]на кралѣ васаньскога, |57| а по заповѣдъ г[оспо]д[и]на кнеза Мишета Бѣбалкѣвиѣ и ѣгова малога вѣѣа.

⁷ Изостављено и код Пуцића и код Љ. Стојановића. М. Пуцић, *Споменици српски* II, 35; Љ. Стојановић, *Повеле и писма* I–1, 171.

Превод записа о препису повеље

1392, индикта петнаестог, дана 20. маја. Писмо пресветлог господина Стефана Дабише, краља Босне итд. <...>, запечаћено и оверено печатом са булом тога господина краља, о овлашћењу сер Клементу Мариновом Гучетићу са браћом против Новака Маћедола и браће за наплату дуга, следећег садржаја на словенском језику, уручено је господину Михаилу Бобаљевићу, поштованом кнезу општине дубровачке и његовом Малом већу по Радославу Шемковићу, слуги и посебном гласнику самог господина краља који је послат са овим писмом.

Поменути господин кнез и поменуто његово веће (било <...> – прецртано) закључили су да је (у свему и према свему што садржи – прецртано) ово важеће краљево писмо, да је његовим печатом било запечаћено и да га поменути сер Клемент и његова браћа могу легитимно користити кад год им треба.

И поменути господин кнез и Веће су одлучили и наредили Руску, сину маистра Кристофора, словенском писару општине дубровачке, да ово писмо треба одмах овде да препише на словенском у потпуности и према свему што у њему стоји.

Каснији запис на маргини са леве стране:

Дана 27. маја 1392. Ова је белешка исправљена, тј. поништени су неки делови, а неки делови су јој придодати, како стоји према заповестима господина ректора и Малог већа.⁸

Превод преписа повеље

У име Христа, амин. Од краљевства ми да је свакоме на знање, да су Драгоје Гучетић са браћом и Новак Маћедол са браћом закупили од господина краља Твртка марта месеца 1389. године од рођења Христовог, царину сребреничку и Понор, на две године по 425 литара финог сребра, за сваку годину по пола: половину споменутих царина имао је да држи Драгоје са браћом, половину Новак Маћедол са браћом. И Драгоје са својом браћом платио је у потпуности и поштено сав њихов део који је требало да плате и одбивши двадесет дана када нису држали споменуте царине због смрти краља Твртка и одбивши остале штете које су имали у споменутих царинама и одбивши што су дали у среб-

⁸ Део на маргини односи се на брисање и додавање појединих делова текста у белешци о овлашћењу.

ру, у свити, у платну и у бисерној дугмади, и одбивши за Пусту Сребреницу. Одбивши све горе записано и учинивши чист рачун, остао је дужан краљевству ми Новак Маћедол са братијом деведесет и пет литара фина сребра. И због тог дуга Новака и његове браће нисмо хтели да исплатимо Драгоју и његовој браћи (оно) што им је остао дужан господин краљ Твртко за многе потребе и работе и нисмо хтели да им исплатимо бисере и бибер што је узео краљ Твртко Аловизу, брату Драгојевом, када је Аловиз ишао у Угре и зато ја, краљ Дабиша, дали смо Драгоју Гучетићу и његовој браћи и свакоме од њих сву нашу моћ, снагу, правду и овлашћење, да од данас надаље, уместо нас, у Дубровнику и у Млецима и у свим крајевима, Драгоје и његова браћа и сваки од њих појединачно може упитати и узети на правду и изван правде⁹ Новака Маћедола и његову браћу и свакога од њих као наше царинике и као оне који су држали царине наше, а нису исплатили деведесет пет литара финог сребра. Толику моћ и снагу, власт, правду и овлашћење нека имају Драгоје и његова браћа, и свако од њих према споменутом Новаку и његовој браћи и сваком од њих као цариницима – нашим дужницима, колику је имао краљ Твртко за живота и колику ја краљ Дабиша, господин и наследник имам у господству и свему осталом од господина Твртка краља. А томе су ручници и сведоци краљевства ми: дворски Гојак Драгославић и кнез Драгић Хрватинић и наш верни и веома љубљени протовестијар Жоре и наш поштовани капелан поп Милац и Јурај Волетић. Писано на Цецени, у двору споменутог нашег протовестијара Жорете, у години од рођења Христовог 1392. године, шестог дана месеца марта.

Запис на српскословенском језику:

Ја, Руско, логотет дубровачки, син мештра лекара Кристофора, преписах од почетка написано, што је донео Радослав Шемковић од господина краља босанског, а по заповеди господина кнеза Мишета Бобаљевића и његовог Малог већа.

Околности настанка и дипломатичке особености

Ступивши на власт Стефан Дабиша морао је, као и сваки нови владар, да регулише обавезе заостале иза претходника на престолу, па између осталог и да сведе рачуне у вези са пословањем, дуговима и из-

⁹ Формулација „да може упитати и узети на правду и изван правде“ односи се на право позивања на суд, али и на вансудско поравнање.

Повеља краља Дабише у вези са дугом Новака Маћедола

давањем царина у закуп из времена краља Твртка I. Поводом једног таквог свођења рачуна са дубровачким властелином и трговцем Драгојем Гучетићем и његовом браћом сачувана су три акта краља Дабише, два од истог датума 6. марта 1392, на име самог Драгоја и браће му: разрешница и овлашћење, и писмо Дубровчанима, у вези са овлашћењем издатим Гучетићима, од 6. јуна исте године. Сва три акта донео је у Дубровник посланик краља Дабише Радослав Шемковић.¹⁰

Писмо Општини, које је вероватно пратило овлашћење, није сачувано.¹¹ Да је краљ Дабиша, изгледа, том приликом, или касније, заиста писао дубровачким властима, сазнајемо из сачуваног писма Дубровчанима из јуна месеца, када такво писмо спомиње сам Дабиша.¹²

Овлашћење почиње коришћењем обеју, симболичких и вербалних инвокација, често у паралелној употреби у босанској канцеларији, при чему се последња: *У име Христа, амин*, вероватно преузета из далматинских градова, први пут јавља у сачуваним босанским актима управо у два документа краља Дабише од 6. марта.¹³ Краткој интитулацији следи нешто краћа промулгација¹⁴, на коју се наставља експозиција, обилна историјским чињеницама, која нас детаљно обавештава о околностима настанка правног чина. У оквиру експозиције налази се и приказ пословања Гучетића у вези са спорним дуговањима који са-

¹⁰ О разрешници браћи Гучетићима видети: А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, ССА 8 (2009) (у припреми за штампу). Детаљније о околностима настанка овлашћења браћи Гучетић издатог ради наплате дугова од Новака Маћедола и о каснијем писму Општини видети: Н. Исаиловић – А. Фостиков, *Писмо краља Стефана Дабише Дубровчанима о овлашћењу Драгоју Гучетићу у вези са дугом Новака Маћедола* (у овој свесци ГПБ).

¹¹ Приликом издавања аката у вези са свођењем рачуна са појединим Дубровчанима, владари су обично слали и посебно разрешно писмо Општини (тзв. дводелне разрешнице). Р. Ћук, *Дубровчани – закупци царине у Олову*, у: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука-Српско Сарајево 2003, 249, нап. 8. Видети и изнад, нап. бр. 1. Како је овом приликом Дабиша издао две повеље браћи Гучетић, вероватно је да је том приликом послао бар једно пратеће писмо о поменутих актима на име Општине.

¹² Н. Исаиловић – А. Фостиков, *Писмо краља Стефана Дабише Дубровчанима о овлашћењу*.

¹³ С. Станојевић, *Студије I*, Глас СКА 90 (1912) 78, 86–87, 90–91. О бројним утицајима из далматинских градова под босанском влашћу видети: Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 228–240. (магистарски рад у рукопису)

¹⁴ С. Станојевић, *Студије VI*, Глас СКА 94 (1914) 237.

држи и поравнање рачуна, па се сматра да ово овлашћење садржи и елементе разрешнице.¹⁵

У диспозицији, која садржи одлуку о овлашћењу, краљ Дабиша преноси своје право наплате заосталог дуга од Новака Маћедола на Драгоја и браћу, додељујући им у одређеном случају своју *моћ и снагу, правду и овлашћење*. Интересантно је да исте речи, додајући и реч *власт* у средину – *моћ и снагу, власт, правду и овлашћење* – Дабиша понавља у наставку диспозиције истичући своје право на власт и наследство краља Твртка. Овом приликом Дабиша износи чињенице да је његова власт *једнака* оној краља Твртка чији је он пуноправни наследник, односно *господин и наследник ... у господству и свему осталом од господина Твртка*.¹⁶

Сведоци. На крају повеље налази се листа петорице ручника, који су истовремено и сведоци: дворски Гојак Драгославић, кнез Драгић Хрватинић, протовестијар Жоре Бокшић, капелан поп Милац и Јурај Волетић. Акценат је стављен на ручнике, од којих су овом приликом бар тројица били носиоци одређених функција у државној управи: дворски, протовестијар и краљев капелан. Пошто повеља нема уобичајени списак сведока, као представника појединих области средњовековне босанске државе, већ њихову функцију гаранта врше личности државне управе и дворани, кнез Драгић Хрватинић, представник „земље“ Босне, јавља се овде вероватно у својству високог дворанина.¹⁷

Датум. Овлашћење је датирано у потпуности, местом и датумом, приликом чега је коришћена стандардна процедура и редослед. Као

¹⁵ М. Благојевић, *Државна управа*, 149–150.

¹⁶ Колико је познато, овлашћење је и први сачувани акт у ком Дабиша истиче своје право на власт. У ово време његови односи са Дубровником још нису били регулисани и Дубровчани су отезали да му исплате регалне трибуте, па је Дабиша вероватно користио и ову прилику да подсети Општину на своја владарска права. Pr. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, Zagreb–Dubrovnik 2005, 285. Видети и: М. Динић, *Дубровачки трибути*, у: Из српске историје средњег века, Београд 2003, 735, нап. 52 (прештампано из: Глас СКА 168 (1935) 203–257); Ђ. Тошић, *Bosanska država u vrijeme vladavine kralja Dabiše*, Beograd 1976, 20, 23–25, 39–42, 119, Библиотека одељења за историју на Филозофском факултету у Београду IS MR 264 (магистарска теза у рукопису); С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику*, ССА 6 (2007) 167–175; А. Фостиков, *Четири писма босанског краља Стефана Дабише Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 7 (2008) 129–139.

¹⁷ М. Благојевић, *Државна управа*, 149–151; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани*, ССА 4 (2005) 181, 191; Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића кнезу Вукославу Хрватинићу*, ССА 7 (2008) 55.

место издања наведен је двор краљевог протовестијара Жорета Бокшића на Цецени. Сам датум исписан је према обрасцу: за дан и годину коришћена су слова глагољице у складу са њиховом бројном вредношћу, при чему је за број 90 коришћено грчко слово копа, а месец је наведен словима.¹⁸

Печат. Према белешци од 20. маја на латинском језику овлашћење је било снабдевано утиснутим печатом краља Дабише: *litera ... ipsius domini regis sigilli impressione sigillata et bullata*. Будући да је сваки детаљнији опис изостао, није познато који је печат био у питању.¹⁹

На крају, остало је још да се укаже да овај документ пружа податке о приближном времену смрти краља Твртка I, око чега се доста расправљало у старијој историографији. Како сазнајемо из документа, уговор о закупу царина, из марта 1389. године, склопљен са краљем Твртком, није у потпуности испоштован, већ је услед смрти владара од договореног рока остало неискоришћено 20 дана. Ако се узме да је уговор склопљен последњег дана марта (31. III), Твртко је умро најкасније 11. марта 1391, а ако је закуп договорен нешто раније, време смрти уследило је између 1. и 11. дана истог месеца.²⁰

¹⁸ О датирању и употреби копе у босанској канцеларији: А. Фостиков, *Повеља краљице Јелене кнезу и општини дубровачкој о укидању царина у Маслинама и Сланом*, ССА 5 (2006) 182, нап. 32–33.

¹⁹ Термин *bullatus* – партицип перфекта глагола *bullare / bollare*, у вези са речју *bullā / bullum* (була, печатна грудва од воска или метала), може да се тумачи као запечаћен, оверен, али и као оверен висећим печатом, односно печатом који је причвршћен. Говорећи управо о овом случају из 1392. године, Г. Чремошник је изнео мишљење да је свакако у питању био воштани печат, не наводећи да ли термин има везе са тим да ли је у питању отисак типара на самом документу или на печатној грудви касније причвршћеној. J. F. Niermeyer, *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden 1976, 106; G. Čremošnik, *Studije za diplomatiku i sigilografiju*, 75. Ако је реч о воштаном висећем печату, највероватније је у овој повељи био коришћен средњи печат краља Дабише, који сам Дабиша назива *наш висећи печат*. Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 33, Т. VII; ЛССВ, 510–513 (Д. Синдик); А. Фостиков, *Два документа краља Дабише о разрешењу рачуна Жорета Бокшића*, ССА 7 (2008) 146–147, нап. 11.

²⁰ *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942, 346–347; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 165, 169. Забуну око датума Тврткове смрти дуго су стварали *Летопис задарског патриција Павла Павловића* (XIV–XV век) који је наводио да се она збила 23. марта, а затим и Ћелчићев *Diplomatarium Ragusinum* (1887) у коме је погрешно наведен датум из дубровачке архивске књиге (17. март, дан када су Дубровчани расправљали о околностима насталим после смрти босанског краља, грешком је претворен у 17. фебруар 1391. године).

Просопографски подаци

Стефан Дабиша (Stephanus Dabissa), краљ, 72 (страна), 2 (ред у издању); 74 (II), 22, 34, 45 – Краљ Босне (1391–1395). Био је рођак, вероватно брат од стрица, краља Твртка I. Његово време обележило је повлачење из већег дела новоосвојених територија на простору Далмације и Хрватске и почетак јачања утицаја великаша у појединим областима Босанске краљевине, као и у државном сабору. Наследила га је супруга Јелена Груба.

Литература: Ђ. Тошић, *Bosanska država u vrijeme vladavine kralja Dabiše*, Београд 1976. (магистарски рад у рукопису); ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков).

Драгоје (Климент) Маринов Гучетић (ser Clemens Marini de Goce), дубровачки властелин и трговац, 72, 4; 73, 13, (II) 2, 7, 8; 74, 18, 21, 22, 25, 30 – најистакнутији представник породице Гучетића у другој половини XIV века, који се у изворима помиње између 1363. и 1396. године. Био је син Марина (Мароја) Гучетића (пом. 1345–1368) и Бјеле (пом. 1348–1386), ћерке Николе Буће. Убрзо после очеве смрти, Драгоје је ушао у државну службу као чиновник и дипломата. Био је посланик код Твртка I 1382. године и његовом је заслугом краљ издао повељу о укидању солане у Драчевици, тј. Новом, након тешких и дугих преговора. Током 1383. године Драгоје је био упућен у мисију у Венецију, а затим поново краљу Твртку. У наредним годинама прошао је кроз скоро сва звања и службе у Дубровнику и више пута је вршио дужност општинског кнеза.

Браћа која се, уз Драгоја, збирно помињу у писму краља Дабише су Лудовик (Алојзије, Аловиз), Рафаил, Никола и Иван. Наведени Гучетићи су често наступали заједно у пословима као „*fraterna societas*“, па се у том својству јављају и као закупци царина у Каменици, Сребреници и Понору. Главно пословање поменуте браће било је усмерено на трговину босанским оловом у Дубровнику и дубровачком сољу у Босни. Со су од општине, којој су продавали олово, добијали по повлашћеним условима. Своје добре односе са босанским владарима искористили су да добију и извозне повластице, већ од 1383. године. Остваривање веза са још једним Дубровчанином, који је био близак босанском двору, Жоретом Бокшићем, олакшало је пословање Гучетићима. Заједно са њима су од средине 80-их година XIV века сарађивали и Симко Бунић и Андрија Соркочевић. Ова трговачка група остваривала је највећи промет са Босном у периоду између 1385. и

1392, већи него било које друго дубровачко удружење трговаца. Осим у Босни, Гучетићи су трговали сољу и у Брштанику, а њихова делатност обухватала је и трговину тканинама.

Драгоје Гучетић је од 1380. године био ожењен Николетом (пом. 1380–1396), ћерком Ђурђа Ђурђевића, са којом је имао синове Марина, Алојзија, Ђурђа (Жука) и ћерке Бјелу и Валенту. Умро је око 1396. године, када му је заведен тестамент. У тестаменту је, између осталог, предвиђен и легат за ходочашће на које се био заветовао када му је брат Алојзије ослобођен из заробљеништва анжујског војводе (1383). Будући да је Драгоје Маринов, по свему судећи, умро 1396, вероватно је да је Климент Гучетић, поменут у дубровачкој повељи краљу Остоји из фебруара 1399, један други члан овог рода, Климент Витков, иако је он био знатно мањег угледа. Драгојева браћа била су активна и у XV веку, и као трговци и као државни службеници, али ниједан од њих није имао тако богату каријеру као Драгоје.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33–35; *Monumenta Ragusina* III, Zagreb 1895, 267; *Monumenta Ragusina* IV, Zagreb 1896, према регистру; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 83–85, 140–142, 169–172, 427–429, док. бр. 85, 143, 176–177, 432; Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике* I, Београд 1935, 277–280, 289, 301, 350, 416; М. Динић, *Одлуке Већа Дубровачке Републике* I, Београд 1951, према регистру; Исти, *Одлуке Већа Дубровачке Републике* II, Београд 1964, према регистру; pr. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, Zagreb–Dubrovnik 2005, према регистру.

Литература: *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942, 323–323; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, Београд 1953, 59, 110–115; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 13, 20, 70, 120, 150, 240–253, 280, 416, 418, 450, таб. бр. XXXIV/2–XXXIV/6; М. Brković, *Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku*, Anali Dubrovnik 28 (1990) 60.

Новак Маћедол (Novachus Machiedon), дубровачки трговац, 72, 4; 73 (II), 2, 7, 15; 74, 17, 27, 31 – О Новаку Маћедолу и његовој делатности постоје само спорадични подаци. Он је био дубровачки грађанин и припадник пучког слоја. Његово порекло није нам познато, мада би презиме могло указивати на простор Македоније. Први пут се помиње септембра 1378. у документу којим се трговац Богдан Прибојевић-Округли правда дубровачкој влади што не може да дође из Сребренице на суд у Дубровник. Из акта сазнајемо да је Богданова ћерка Маруша удата за Новака Маћедола и да је овај добио у мираз део има-

ња Богдановог брата Богавчета. Могуће је да је, преко свог таста, Новак остварио прве пословне контакте са босанским владарима. Готово је сваки његов каснији помен везан за некакав спор. Тако је децембра 1381. поведена истрага против Ивана, Новаковог брата, због тога што је био у групи дубровачких трговаца који су робу купљену од странаца продавали у Венецији. Дотични Иван је јануара 1382. завршио због тога у затвору. Крајем јула 1388. Новак Маћедол је био у групи људи који су дали јамство за ослобођење Маринка Тоболчаревића, оптуженог за злоупотребе при наплати царине у Вучитрну. Маћедол је положио 300 дуката гаранције, али како је поменути Маринко опет завршио у затвору већ у августу исте године, залог је поништен. У октобру 1388. године Новак се јавља као епитроп покојног Матка Звездића.

Судећи према Дабишиним повељама из марта 1392, Маћедол је са својом браћом и браћом Гучетић у марту 1389. од краља Твртка I добио на две године закуп царине у Сребреници и Понору, што је подразумевало плаћање 425 литара финог сребра годишње. Када је закуп истекао, Новак је кришом напустио Сребреницу, не плативши дугованих 95 литара сребра. Његови пословни партнери Гучетићи добили су од босанског краља Дабише разрешницу свих својих дугова и овлашћење да наплате Маћедолов дуг. Дубровчани испрва нису учинили ништа у вези са овим послом, да би, после поновног инсистирања краља Дабише, 14. августа 1392. дали рок од месец дана Новаку Маћедолу да дође лично или пошаље овлашћеног заступника у вези са спором са Гучетићима око поменутог дуга. Спор се отегао јер се, у време када је Климент (Драгоје) Гучетић био дубровачки кнез, 1. децембра 1392. поново помиње спор са извесним Николом Маћедолом и заступником Новака Маћедола.

Новак је своју делатност ускоро пренео у Србију, опет као закупца царине. Помиње се у мају 1398, када су се Дубровчани жалили кнегињи Милицы што су њен протовестијар Иван и цариник Маћедол у Новом Брду претукли неке дубровачке трговце јер су се усудили да им затраже исплату дуга. Са друге стране, већ у марту 1399. кнегиња Милица је била та која се жалила да су јој извесни Ђерђаш и Новак Маћедол, њени бивши цариници, дужни. У одговору су дубровачке власти истакле да је Новакова кућа већ продата његовим дужницима и да кнегињи не могу помоћи у вези са њеним потраживањима. Због Новака је касније затваран и Стан Илић, оптужен да има неко његово сребро (1401). Упркос поменутиим споровима са српским властима, Маћедол је и 1411. деловао у Новом Брду и то као компањон породице

Ђерђашевића. Те године се са партнерима обраћао госпођи Мари Бранковић због сукоба око неких рудних рупа. То је уједно и последњи помен Новака Маћедола у познатим изворима. Међутим, његов син Ђурађ помиње се децембра 1428. у Трепчи, у дубровачкој колонији, где је против њега и још двојице људи извесни Цвитко Влакановић поднео тужбу.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, II, 13, 17–18; Исти, *Споменици српски* II, 33–36; К. Јиречек, *Споменици српски*, 102; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 169–172, 185, 189–190, док. бр. 176–177, 191, 197; Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике* I, 370–371; М. Динић, *Одлуке Већа Дубровачке Републике* I, 183; Исти, *Одлуке Већа Дубровачке Републике* II, 479, 491; А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији (1415–1460)*, Београд 1997, 225; рг. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, 229, 249.

Литература: М. Динић, *Трепча у средњем веку*, ПКЈИФ 33 (1967) 6; Исти, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни* I, Београд 1955, 53, 93; Исти, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни* II, Београд 1962, 45, 51, 75; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 242; Р. Ђук, *Тоболчаревићи – Дубровчани пореклом из Пријепоља*, ИГ 1–2 (1996) 23–24.

Михаило (Мише) Бобаљевић (Michael de Baballio), дубровачки кнез, 72, 6; 74, 44 – дубровачки властелин и трговац. Претпоставља се да је син Вучете Бобаљевића и Лизе Крусић. Помиње се између 1348. и 1400. године. Забележено је да је из три брака имао седморо деце. Уз брата Влаха био је најистакнутији представник свог рода у другој половини XIV века. Од средине шездесетих година поменутог столећа, Мише се често појављује на високим положајима (члан већа, кнез, судија, кнез Стона), а био је упућиван и у посланства у Италију и код словенских владара. Боравио је у Млечима (1360–1361), водио преговоре са жупаном Санком (1362), присуствовао дочеку босанског бана Твртка у Дубровнику (1366), путовао на угарски двор (1366), отишао у мисију краљу Вукашину (1367) и, коначно, боравио као посланик у Босни (1378). Мање је познато Бобаљевићево финансијско пословање. Заједно са братом Влахом и са Паскојем и Маројем Гучетићем, као мањинским партнерима, трговао је сољу и извозио стоку у Венецију. Његов син Вукша Мишетић био је цариник у Србији почетком XV века.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 118–120, таб. бр. I/2.

Радослав Шемковић (Radoslavus Semchovich), 72, 7; 74, 44 – Човек краља Стефана Дабише, који је за свог господара више пута то-

ком 1392. и 1393. године путовао у Дубровник, носећи краљева писма и излажући његове предлоге и захтеве. Познато је да је дубровачким властима однео краљевску разрешницу рачуна Драгоја Гучетића (у марту 1392), овлашћења о наплати дуга од Новака Маћедола (у марту и јуну 1392) и разрешенице рачуна протовестијара Жорета Бокшића (у септембру и октобру 1393). Уз Радослављево име не наводи се никад нити једна титула, па је стога тешко утврдити његово порекло и друштвени статус. Досад је углавном повезиван са властеоском породицом Семковића, али за такву тврдњу не постоји никакав доказ, јер се Радослав не помиње у повељама издатим Семковићима из 1394. и 1395. године, а у ћириличким документима увек се наводи у облику Шемковић, а не Семковић.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33–39.

Литература: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 34; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2004, 92 (докторска дисертација у рукопису); ССА 5 (2006) 166 (С. Рудић); ССА 7 (2008) 145, 146, 148, 151, 152 (А. Фостиков).

Руско, мештра Кристофора (Ruscho, magistri Christofori), 73 (I), 15; 74, 43 – дубровачки писар и канцелар (логотет) за словенски, тј. српски, језик крајем XIV и почетком XV века. Био је син Христофора, лекара из Беневента, који је такође био у служби Дубровника. Руско се једно време бавио трговином у Апулији, а деловао је и као дипломата, па је тако крајем 1409. године ишао у мисију у Босну да би од краља Остоје затражио потврду повластица за Дубровчане. Први пут се помиње 1384. као заменик писара Марина, да би, временом, напредовао у служби. Умро је у лето 1430, а на положају српског канцелара наследио га је Никша Звијездић. У тзв. „*Русковој књизи*“ коју је објавио М. Пуцић, налазе се преписи дубровачких писама упућених српским и босанским владарима.

Литература: М. Пуцић, *Споменици српски* I, XXXI–XXXIV; В. Вулетић-Вукасовић, *Увјет Хрвоје, војводе спљетскога и опћине дубровачке проти Остоји, краљу босанском*, ГЗМ 6 (1894) 763–764; С. Станојевић, *Студије* I, Београд 1928, 404–406, 408–409; ССА 4 (2005) 205 (А. Фостиков).

Твртко, 73 (II), 3, 11; 74, 19, 20, 33, 35 – босански краљ Стефан Твртко I.

Аловиз, брат Драгоја Гучетића, 74, 21 – Лудовик (Алојзије, Аловиз) Гучетић, један од браће Драгоја Гучетића. Видети литературу под **Драгоје (Климент) Маринов Гучетић**.

Гојак Драгославић, дворски, 74, 36 – кнез Гојак Драгославић (Драгосалић). Видети: М. Благојевић, *Државна управа*, 149–150; С. Ру-

Повеља краља Дабише у вези са дугом Новака Маћедола

дић, *Босанска властела у XV веку*, 52–53; ССА 1 (2002) 124 (Р. Михаљчић); ССА 6 (2007) 180 (С. Рудић); ГПБ 1 (2008) 132 (Р. Михаљчић).

Драгић Хрватинић, кнез, 74, 37 – Драгић Хрватинић је био један од чланова горњобосанске властелске породице Хрватинића. Видети: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 100–101; ССА 4 (2005) 176–177, 181, 185–186 (С. Рудић).

Жоре, протовестијар, 74, 38, 40 – протовестијар Жоре Бокшић. Видети: ССА 7 (2008) 139 (А. Фостиков).

Поп Милац, капелан, 74, 39 – Поп Милац, капелан краља Дабише. Као и други капелани на босанском двору обављао је вероватно разне послове за владара. Спомиње се само у два документа краља Дабише од 6. марта 1392.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 170, 171.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 149–151.

Јурај Волетић, 74, 39 – личност непозната из других извора. Пошто се на повељи јавља као ручник, вероватно је био властелин и припадао дворанима краља Дабише.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 170, 171

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 149–151; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 45.

Установе и важнији појмови

Поједине установе и важнији појмови, који се спомињу у овим актима, већ су више пута обрађивани у претходним бројевима Старог српског архива и *Грађе о прошлости Босне* и стога нису овде посебно тумачени, већ се упућује на раније бројеве, или последњи број који да је преглед претходних.

Litera, 72, 2, 8, 9, 11 – овде у значењу повеље, овлашћења. Видети: ССА 7 (2008) 34 (Д. Јечменица).

Господин (dominus), 72, 2, 3, 6, 7, 9; 73 (I), 14, 22; 74, 19 – видети: ССА 7 (2008) 97 (Р. Поповић), 185 (Н. Исаиловић); ГПБ 1 (2008) 17 (Ј. Мргић), 97 (Н. Исаиловић), 154–155 (А. Фостиков).

Кнез, у Дубровнику (rector), 72, 6, 9; 73 (I), 14, 16, 22; 74, 46 – највиши званичник општине. Дубровачки кнез се у латинским документима после 1358. године звао *rector*, док је у другим далматинским општинама кнез називан *comes*-ом, док су *rectores* били изабрани органи са судским овлашћењима.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 35–36; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika I*, Zagreb 1980, 131–136; ССА 1 (2002) 50 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 192 (А. Фостиков); ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 50 (Д. Јечменица), 82 (А. Смиљанић), 155 (А. Фостиков).

Мало веће (Minor consilium), 72, 7, 10; 73 (I), 15, 22; 74, 46 – видети: ССА 1 (2002) 50 (Н. Порчић); ССА 6 (2007) 51 (Р. Поповић).

Familiaris, 72, 8 – слуга. Видети: ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков).

Nuncius, 72, 8 – гласник, али и посебни дипломатски изасланик, посланик. видети: ССА 2 (2003) 28 (Н. Порчић).

Ius, 73 (I), 13 – закон, право. Видети: ССА 7 (2008) 155 (А. Фостиков).

Логотет дубровачки (scribanus schlavichus), 73 (I), 15; 74, 43 – видети: ССА 7 (2008) 154 (А. Фостиков).

Царина, 73 (II), 4, 11, 12; 74, 28 и **цариник**, 74, 28, 32 – ССА 4 (2005) 184, 206 (А. Фостиков); ССА 5 (2006) 96 (Н. Порчић), 155 (Р. Поповић); ГПБ 1 (2008) 82 (А. Смиљанић).

Литра, 73, 6, 16 – видети: ГПБ 1 (2008) 156 (А. Фостиков).

Фино сребро, 73 (II), 6, 13; 74, 17, 28 – Сребро је било главни производ српских и босанских рудника. Зависно од квалитета, чистоће и присуства осталих метала у руди делило се на више врста: сребро (argentum, argento), фино или бело (argentum finum, argentum album) и гламско или златоносно (argento de glama, argento cum auro, argentum deauratum).

Литература: *ЛССВ*, 631–634 (С. Ћирковић); С. Ћирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ћук, *Старо српско рударство*, Београд–Нови Сад 2002, 67 (Р. Ћук), са старијом литературом.

Свита, 73 (II), 13 – видети: ГПБ 1 (2008) 50 (Д. Јечменица).

Поставци (поставци), 73 (II), 13 – Под поставцима се изгледа подразумевала нека врста одеће или комада платна тачно обрезаних за посебну намену. За разлику од поставе која се у изворима јавља као: постава или печа поставке, поставци се јављају као такви или као свилени поставци.

Извори: *Повеље и писма* I–1, 171, 220; I–2, 476, 477.

Литература: Б. Поповић–Б. Цветковић, *Одевање и кићење*, у: *Приватни живот у српским земљама средњег века*, Београд 2004, 370; *ЛССВ*, 464–467 (Ђ. Петровић), 734–735 (Д. Динић-Кнежевић).

Пџтыца бисерџна (бисерна дугмад), 73 (II), 13 – Дугмад су у средњем веку често имала украсну намену. Видети: Б. Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд 1969, 64, 154, 155, 231, 232, 270; *ЛССВ*, 427–432 (Б. Радојковић).

Повеља краља Дабише у вези са дугом Новака Маћедола

Разлогъ, 73 (II), 15 – рачун. Видети: ССА 4 (2005) 206 (А. Фостиков).

Господство, 74, 35 – видети: ССА 7 (2008) 98 (Р. Поповић).

Ручници, 74, 36 – видети: ГПБ 1 (2008) 119 (П. Драгичевић).

Сведоци, 74, 36 – видети: ССА 7 (2008) 55 (Ј. Мргић); ГПБ 1 (2008) 19 (Ј. Мргић), 119 (П. Драгичевић).

Дворски, 74, 36 – видети: ССА 1 (2002) 128 (Р. Михаљчић); ГПБ 1 (2008) 119–120. (П. Драгичевић).

Кнез (у Босни), 74, 37 – видети: ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков); ССА 6 (2007) 137–138 (Н. Исаиловић), 197 (С. Мишић); ССА 7 (2008) 173 (Р. Михаљчић).

Протовестијар, 74, 38, 40 – видети: ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 50 (Д. Јечменица).

Капелан, 74, 38 – Капелан на двору босанских владара није се бавио само црквеним пословима, тј. пословима духовника. Тако је Ратко, капелан на двору краља Твртка I, постао први краљев протовестијар, дум Марко, такође дворски капелан Твртка I, обављао је дужности посланика (1388), а изабрани кнински епископ, Михаило Домиников Дубровчанин, повремено је вршио дужност канцелара (1390), али и дипломатског представника (1394). Краљ Твртко је у једном тренутку и сплитског епископа Андрију од Гвалда назвао својим „духовним капеланом“. Појединци који су носили наведено звање, попут презбитера Ратка, бавили су се, веома успешно, и трговином. У складу са тако широким спектром деловања је и појава попа Милца са функцијом ручника.

Извори: D. Farlati, *Illyricum Sacrum III*, Venezia 1765, 333; S. Ljubić, *Listine IV*, Zagreb 1874, 323–324, dok. br. 461; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 88–89; Pr. N. Lonza – Z. Šundrica, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, 63.

Литература: Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanjski biskup*, *Godišnjak DI BiH* 28–30 (1977–1979) 39–57; М. Благојевић, *Државна управа*, 150–151, нап. 52–54.

Топографски подаци

Сребреница, 73 (II), 5 – Град у источној Босни, у подрињској области. У том региону су се налазили рудници сребра и олова, што је довело до стварања трговишта Сребренице у којем је формирана дубровачка трговачка колонија. Град је крајем XIV века припадао краљу Босне, затим Хрвоју Вукчићу (око 1404–1410), да би после тога прешао

у руке угарског краља Жигмунда Луксембуршког, који га је поклонио свом верном вазалу, српском деспоту Стефану Лазаревићу.

Литература: М. Динић, *Сребрник крај Сребренице*, Глас СКА 161 (1934) 185–196; Исти, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни I*, passim; Т. Вукановић, *Сребреница у средњем веку*, ГЗМ Н.С. 1 (1946) 51–80, са старијом литературом; М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 108; *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1966, 230–236 (Е. Раšалић), 456 (Р. Анђелић); Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, према регистру; Иста, *О домаћим трговцима у средњовековној Сребреници*, Зборник за историју БиХ 1 (1995) 57–76; Иста, *Изглед Сребренице у дубровачким изворима (1352-1460)*, у: Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек), Београд 2007, 203–218; D. Vujičić, *Hidronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine*, Sarajevo 1982, 124, 126–129; С. Ћирковић, *Једна парница сребреничких фрањеваца*, Годишњак ДИ БиХ 40-41 (1989–1990) 30–41; М. Brković, *Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku*, 60; С. Ћирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ћук, *Старо српско рударство*, passim.

Понор, 73 (II), 5 – Место у непосредној близини Сребренице, које је имало посебну царину издавану у закуп заједно са сребреничком. Није ближе убицирано.

Литература: видети под **Сребреница**.

Пуста Сребреница, 73 (II), 14 – Место Пуста Сребреница (данас непознато) са дубровачком колонијом и рудницима, налазило се негде у близини Сребренице, у чију околину се рачунало. Имало је и посебну царину, која је давана у закуп Дубровчанима. Након првог спомена у овој повељи 1392, јавља се у изворима и првом половином XV века.

Литература: видети под **Сребреница**.

(8) **БНЕЋКЕ**, 74, 25 – (у) Млецима. Ради се о исквареном словенском облику имена града Венеције. Постепеним кварењем се од облика *Venetiis* дошло до речи *Млеци*.

Цецена, 74, 39 – Цецена није позната из других извора. Пошто се као место издања наводи двор краљевог протовестијара Жорета Бокшића на Цецени, вероватно је у питању назив за локалитет двора у Олову, а познато је да се ту налазио Жоретов двор. Иако данас овај микротопоним није познат на територији Олова, некада је постојао. Према теренском истраживању П. Анђелића из октобра 1976. једна од највиших улица у непосредној близини некадашње католичке цркве свете

Повеља краља Дабеше у вези са дугом Новака Маћедола

Марије (данас је ту нова католичка црква) носила је раније назив Цецена. Ту је П. Анђелић, на градилишту каснијег Омладинског дома, наишао и на остатке лепо тесаног камена, које сматра могућим остацима Жоретовог двора. Можда се ради и о исквареном (или од стране Руска погрешно преписаном) облику имена рудника Цецељ или Чечељ (Çeçegl) који се први пут помиње у дубровачком документу из 1382. године, заједно са Каменицом, која се такође налазила код Олова. Према истом извору тај рудник се налазио у непосредној близини Каменице, односно каснијег Олова. Ипак, како је топоним Цецене потврђен у самом Олову, или се и некадашњи Цецељ налазио ту, или се иза овог имена крије рудник у селу Чичал, познат из каснијих турских извора (неубициран, можда место Ћеће у општини Вареш).

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 171.

Литература: D. Kovačević, *Trgovina*, 26–27; Ista, *Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskih kraljeva*, *Godišnjak DI BiH* 13 (1962) 293–294, 302–304; Иста, *Градска насеља*, 34, 52, 60; P. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Kamenica ili Krivaja*, *GZM N.S.* 32 (A) (1977) 340–341, нап. 36; С. Ћирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ћук, *Старо српско рударство*, 47 (Р. Ћук). Овом приликом остао нам је недоступан рад: M. S. Filipović, *Varošica Olovo s okolinom*, *Franjevački vijesnik* 7–10, god. XLI, Beograd 1934, 231–247.

Невен Исаиловић
Александра Фостиков

**ПИСМО КРАЉА СТЕФАНА ДАБИШЕ ДУБРОВЧАНИМА О
ОВЛАШЋЕЊУ ДРАГОЈУ ГУЧЕТИЋУ У ВЕЗИ СА
ДУГОМ НОВАКА МАЋЕДОЛА**

Брадина на Ивану, 1392, јун 6.

Босански краљ Стефан Дабиша подсећа дубровачке власти да је раније (у марту 1392. године) дао овлашћење властелину и трговцу Драгоју Гучетићу и његовој браћи да од трговца Новака Маћедола наплате новац који је Маћедол дуговао краљу за неисплаћен закуп царине у Сребреници, из које је кришом побегао. Дабиша захтева да се у погледу поменутог дуга поступи према његовој жељи, да Дубровчани омогуће Гучетићима наплату дуга и да се то питање даље не одлаже.

Le roi de Bosnie Stefan Dabiša rappelle aux autorités de Dubrovnik qu'il a préalablement (en mars 1392) habilité le noble et négociant ragusain Dragoje Gučetić et ses frères à recouvrer auprès du négociant Novak Maćedol une dette de ce dernier envers le roi, au titre d'un affermage non réglé de la douane de Srebrenica dont il s'est enfui en cachette. Dabiša exige que, s'agissant de cette dette, on agisse selon sa volonté, que les Ragusains permettent aux Gučetić de recouvrer cette dette et que l'on ne sursoit pas davantage au règlement de cette question.

Опис писма и ранија издања

Оригинал писма данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (DAD), у оквиру серије Prilozi arhivskim serijama IV^a (док. бр. 22), а вероватно је издвојен из серије Diversa Cancellarie за 1392. годину. Константин Лиречек каже да је пронађен 1890. међу књигама дон Луке Павловића, за којег се сматра да га је извукао из поменуте књиге за 1392, у којој се иначе налазе преписи Дабишиних ћирилских писама о истом послу. Опис који је овде дат, заснован је на истраживањима Грегора Чremoшника.

Документ је исписан на малом комаду папира, 11 цм дужине и 21,2 цм ширине. Писмо је ситан готички курзив, без било каквих укра-

са. Писар није познат, али се свакако не ради о писару Тврткових писама Дубровчанима из 1385. и 1387. године чији је рукопис препознатљив и елегантнији. Слова S и R којим су означена имена и топоними су доследно велика, на почетку писма и у формули датума налазимо велико слово A, а на полеђини и велико слово N. Уметнута реченица у самом тексту повеље означена је знаком крста постављеним на њеном почетку и на месту уметања, на шта је указано знаком стрелице.

Писмо је пресавијено одозго 2,5 цм, са десне стране 8,5 цм и са леве стране 3,6 цм. Кроз сва три поља настала савијањем просечена су два хоризонтална прореза 1 цм један испод другог. Кроз прорезе је била провучена папирна трака преко које је био наливен восак, а преко воска још један комад папира. Приликом отварања писма, печат и траке су оштећени, па се не може закључити који је типар коришћен, нити да ли је ударен преко воска или преко спољашњег комада хартије. У сваком случају се радило о малом типару од око 2 цм, што указује на печатни прстен. Око главног печатног поља наливено је на све четири стране још воска у облику четворокраке звезде. Данас су од тог воска остале само мрље.

На полеђини, у средњем пољу, налази се адреса у три реда, док се испод ње налази Дабишина интитулација у два ретка, а испод интитулације запис дубровачке канцеларије о датуму пријема писма. У доњем пољу налази се модерни печат, тј. жиг Дубровачког архива из времена аустријске власти. На полеђини документа је и сигнатура IV^a 22, из средине XX века.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 39–40, бр. 26; Е. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 564, dok. br. MDXI, post. nr. CCLXII (перест); Т. Smičiklas etc, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XVII*, Zagreb 1981, 442, dok. br. 323.

Озбиљнијих погрешака у читању у ранијим издањима није било, мада се може уочити неколико пропуста. Будући да се слова u и v не могу разликовати, нису сматрана грешком већ варијантом, а исто важи и за разрешавање неких скраћеница. Поједине речи тешко је поуздано прочитати, на шта ће бити указано, мада то ни у једном случају не утиче на смисао текста.

Литература: К. Јиречек, *Споменици српски*, 40; Г. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka II. A. Bosanske povelje*, GZM N.S. 4–5 (1949–50) 142; М. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar–Mostar 1998, 107.

Текст писма^{*}

Amici carissimi. Cum nos pridie transmiserimus¹ vobis per Radoslavum Senchovich, hominem nostrum, exhi2|bitorem praesentium vobis notum, litteras nostras super potestate Dragoe Goce² et fratribus suis, nobilibus concivibus |3| vestris, per nos contra Novacum Machedol
5 attributa et scripserimus³ vobis vos etiam requirendo quod ipsis |4| contra dictum Novachum summarie⁴ facere deberetis exinde justitiae complementum tanquam nobis, quod |5| cum vice et nomine nostris petat⁵, ab ipso facere debetis; nam si dictus Novachus non recessisset de Se|6|rebernicza furtive, nos utique compulsemus eum etiam invitum
10 ad satisfaciendum nobis integre de |7| eo in quo nobis remanserat obligatus; quinimo si ipsum Novachum Ragusii sensiissemus (!)⁶ adesse a die |8| qua, ut praefertur, de Serebernicza recessit, misissemus⁷ illuc compulsum eundem, sed non fuit nec est in loco |9| in quo potuissemus vel possemus eum compelli petere juri stare ad satisfaciendum nobis, ut
15 praemittitur⁸ |10| superinde. Nunc iterum vos praecamur ut id ulterius eapropter nullatenus⁹ differatis.¹⁰ Data¹¹ in Bradina in loco campestri qui dicitur Naivan¹², die VI^{ta} mensis junii, anno |11| MCCC¹³ LXXXIIo.

^{*} Редакција издања и превода: Сима Ћирковић и Драгана Кунчер.

¹ Јиречек, *Споменици српски*; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* (=CD) XVII: transmiserimus.

² Јиречек непотребно ставља ознаку (sic) иза облика *Goce*, вероватно због тога што је уобичајени облик био *Goče*.

³ Јиречек, *Споменици српски*: scripsimus.

⁴ CD XVII: summarie.

⁵ CD XVII: petit.

⁶ Јиречек, *Споменици српски*; CD XVII: sensiissemus.

⁷ CD XVII: misissemus.

⁸ Јиречек, *Споменици српски*: promittitur. Није могуће утврдити да ли је дата реч у правилном облику *pr(a)emittitur* или у исквареном *pr(a)emictitur*.

⁹ Не може се утврдити да ли дата реч стоји у правилном облику *nullatenus* или исквареном *nulatenus*.

¹⁰ CD XVII: defferatis. Реченица „Nunc iterum...nullatenus differatis“ налази се у 11. реду документа и уметнута је на место на коме је дата у транскрипцији текста писма.

¹¹ Ради се о скраћеници за коју није извесно да ли ју је правилно разрешити са *data* или *datum*.

¹² CD XVII: Nauian. Јиречек тачно чита *Naivan*, али ставља ознаку (sic), вероватно не знајући о ком се топониму ради. CD га погрешно преправља у *Nauian*, иако за то нема никакве основе.

¹³ Јиречек, *Споменици српски*; CD XVII: etc.

На полеђини:

20 Nobilibus et circumspectis viris dominis rectori, iudicibus et consilio civitatis Ragusii¹⁴, amicis carissimis.

Stephanus Dabissa, dei gratia Rascie, Bosne Maritimeque etc. rex
Recepta die XIII septembris 1392.

Превод писма

Драги пријатељи, како смо вам раније послали, преко Радослава Шемковића, нашег човека и знаног вам доносиоца овог писма, наше пуномоћје Драгоју Гучетићу и његовој браћи, вашим племићима и суграђанима које смо им доделили против Новака Маћедола и писали вам, захтевајући такође од вас да дотичнима (Гучетићима) против реченог Новака, ради извршења правде, исплатите своту коју морате наплатити од њега (Новака) као да се то тражи уместо нас и у наше име¹⁵; наиме, да речени Новак није кришом напустио Сребреницу, ми бисмо га свакако приморали, чак и невољног, на измирење у целости оног у чему нам је остао дужан. Штавише, да смо сазнали да је тај Новак дошао у Дубровник од дана када се сматра да је напустио Сребреницу послали бисмо онамо некога да га присили (на плаћање), али он није био у месту на којем смо могли или можемо тражити да буде приморан да стане пред закон како би нам измирио што се горе наводи. Сада вас још једном молимо да, стога, то више нипошто не одлажете. Дато у Брадини у логору на месту званом На Ивану, 6. дана месеца јуна, године 1392.

На полеђини:

Племићима и осталој господи, кнезу, судијама и већу града Дубровника, драгим пријатељима

Стефан Дабиша, по милости Божјој краљ Рашке, Босне и Приморја итд.

Примљено дана 13. септембра 1392.

¹⁴ Жиречек, *Споменици српски*; CD XVII: Ragusine.

¹⁵ Део реченице „и писали смо вам...и у наше име“ је, због принципа критичког издања, дат у дословном преводу. Суштина ове сложене реченице може се сажети слободнијим преводом: „писали смо вам тражећи да њима (Гучетићима) учините правду...што они у наше име и уместо нас траже“.

Дипломатичке особености и околности настанка

Будући да је анализирани документ писмо, он садржи углавном једноставније дипломатичке формуле, својствене том типу грађе. Исправа почиње салутацијом *Amici carissimi*, која се и раније среће у босанским латинским документима. Следи експозиција којом се дубровачке власти подсећају да им је краљ Дабиша нешто раније, по свом човеку Радославу Шемковићу кога је и сада упутио у Дубровник, послао овлашћење за властелина и трговца Драгоја Гучетића и његову браћу. Та пуномоћ од 6. марта 1392. године сачувана је међу преписима Руска Христофоровића (под датумом 20. мај 1392) и њиме су Гучетићи добили право да наплате дуг од Новака Маћедола, дубровачког трговца, са којим су заједно закупили царину у Сребреници и Понору од босанског владара. Пошто је Маћедол побегао, не плативши закуп краљу, Дабиша је дуговани износ од 95 либара финог сребра уступио Гучетићима, на име дугова које је код њих направио краљ Твртко, а они су имали да га утерају од Маћедола.

Из диспозитивног дела писма сазнајемо да је у извршењу краљеве воље у вези са тим питањем дошло до застоја, а можда и компликација. Управо је због тога ова исправа и настала. Краљ Дабиша, наиме, понавља још једном да Гучетићи имају његово овлашћење да наступају против Маћедола и да све што они траже треба да се посматра као жеља босанског владара. Како би нагласио да су Дубровчани сада одговорни да се правда задовољи, Стефан Дабиша наводи да би он сам присилио Маћедола на плаћање дуга да му је био доступан, што, међутим, није био случај. У реченици уметнутој на крају писма, босански краљ моли Дубровчане да се реаговање у вези са наведеним случајем више не одлаже. Случај Новака Маћедола даље се може пратити у дубровачкој грађи до краја 1392. године, мада нам није познато када је и како окончан.

Писмо се завршава датумом, облика уобичајеног за босанске латинске документе (место – дан – месец – година). Датум није ни по чему специфичан, али је занимљиво место издавања. Село Брадина на Иван-планини било је караванска станица на путу из долине Неретве према „земљи“ Босни, а било је, по свему судећи, и део краљевског имања. Упркос томе, тамо се није налазио прави двор јер се наводи да је писмо „дато у *табору*, тј. *логору*“. То не значи да је краљ био у походу, на шта не указују ни други извори, јер је турски напад био завршен, а у Далмацији и Хуму у том тренутку није било крупнијих сукоба.

Вероватно је Стефан Дабиша неким послом био у Брадини са оружаном пратњом, али и свитом међу којом се налазило и чиновништво краљевске канцеларије. Стога је у овој датацији најважнији податак да је канцеларија путовала са владаром, а то је била уобичајена пракса у средњовековној Босни.

Одређене дипломатичке формуле могу се наћи и *a tergo*, тј. на полеђини писма. Ту се, наиме, налази инскрипција (адреса) – „*Nobilibus et circumspectis viris dominis rectori, iudicibus et consilio civitatis Ragusii, amicis carissimis*“, док је испод ње исписано име ауктора, односно обједињена формула супскрипције и интитулације са девоцијом која гласи „*Stephanus Dabissa, dei gratia Rascie, Bosne Maritimeque etc. rex*“. Ради се о уобичајеној титулатури која је у босанским латинским исправама коришћена од крунисања Твртка Котроманића за краља 1377. године. Из ње се јасно види да, упркос реалном стању на терену, Далмација и Хрватска нису унете у босанску краљевску интитулацију. Употреба топонима *Rascia*, коме у ћирилским исправама одговара народносна одредница „(краљ) *Срба*“, није преузета из угарске дипломатичке праксе, већ вероватно из општина источнојадранског приморја. Нема сумње да запис о пријему писма који носи датум 13. септембар заправо представља податак о приспећу акта у архиву, јер је он у Дубровник морао доћи знатно раније.

Литература: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33–36; К. Јиречек, *Споменици српски*, 40; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 170–172, док. бр. 177; С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, ЗФФБ 8–1 (1964) 353–359; М. Brković, *Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku*, *Anali Dubrovnika* 28 (1990) 42, 49, 52, 60–61; М. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, 107, 160, 200, 326; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 33–43, 185–187 (магистарски рад у рукопису).

Просопографски и топографски подаци

У склопу овог рада нису обрађене следеће личности чији су просопографски подаци већ дати у раду А. Фостиков – Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о овлашћењу Драгоју Гучетићу о дугу Новака Маћедола*, у овој свесци ГПБ: **Радослав Шемковић (Radoslavus Semchovich)**, 1 (ред у изворнику), **Драгоје Гучетић (ser Clemens Marini de Goce)** и браћа, 2, **Новак Маћедол (Novachus Machiedol)**, 3,

Писмо краља Дабише у вези са дугом Новака Маћедола

4, 5, 7, **краљ Стефан Дабиша (Stephanus Dabissa)**, а tergo. Исто важи и за топоним **Сребреница**, 5, 6, 8.

Брадина на Ивану, 93 (страна), 16 (ред у издању) – Село у жупи Неретви, на обронцима Иван-планине, 11 км североисточно од Коњица. Било је караванска станица на једном од кракова пута од ушћа Неретве за Босну, у којој су трговци ноћили и претоваривали робу, а неки од њих чак имали и складишта. У околини су се налазила и друга караванска стајалишта. Брадина се први пут помиње управо у анализираним писму, 1392. године. Крајем XIV века, вероватно је припадала краљевском домену, пошто је утврђено да је граница између краљеве области и хумске властеле Санковића била на Неретви код Коњица, с тим што је босански владар држао области северно од реке, међу којима је и Брадина. У прилог томе говори и то што се велики комплекс земљишта на подручју данашње Брадине зове Краљевац. У селу се налазе и средњовековни стећци са мотивима љиљана.

Литература: М. Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, ЈИЧ 3 (1937) 128, 136, 143; М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Сарајево 1957, 19; Р. Анђелић, *Srednjovjekovni gradovi u Neretvi*, GZM N.S. 13 (A) (1958) 211; *Isti, Teritorijalno-politička organizacija srednjovjekovne župe Neretve i njezino mjesto u širim političkim okvirima*, у: *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Сарајево 1982, 90–91, 96, 105; *Isti, Vladarska imanja u srednjovjekovnoj Bosni*, у: *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, 233–235; Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 55; *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom 3*, Сарајево 1988, 201, 205, 209; М. Brković, *Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku*, 60–61; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 130, нап. 22–23.

Важније установе

Locum campestre (логор), 93, 16 – у дословном преводу „пољско место“, али се термин увек односи на логор у коме је владар или великаш био утаборен са пратњом или војском, налазећи се, дакле, изван двора или утврђења.

Iudex (судија), 94, 20 – овде се вероватно мисли на петорицу судија дубровачког Великог суда.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 36; ССА 6 (2007) 148 (Н. Исаиловић).

Невен Исаиловић – Александра Фостиков

Consilium (веће), 94, 20 – Већа су била државни органи Дубровачке општине, односно републике. У анализираном писму је веће употребљено у једини, што би могло указивати да се ради о Малом већу, које је у инскрипцијама најчешће навођено након помена кнеза, али је вероватније да се овде мисли на сва три дубровачка већа – Велико, Мало и Веће умољених – збирно.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 32–35; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika I*, Zagreb 1980, 121–123, 136.

Павле Драгичевић

ДВИЈЕ ДУБРОВАЧКЕ ЖАЛБЕ ПОВОДОМ ПРОДАЈЕ СОЛИ У СУТОРИНИ

1397, новембар 15.

Дубровчани се жале босанском војводи Сандаљу и његовој жени Јелени да њихови људи тргују сољу на тргу који, по њиховим ријечима, није законит. Траже од њих да се трговина на том мјесту обустави и да се со продаје на раније утврђеним мјестима.

Les Ragusains se plaignent au voïvode de Bosnie Sandalj et à son épouse Jelena du fait que leurs gens font le commerce du sel en un lieu de marché (*trg*) qui, selon eux, n'est pas légal. Ils leur demandent qu'il soit mis un terme au commerce pratiqué en ce lieu et de veiller à ce que le sel soit vendu sur les lieux préalablement convenus.

Ранија издања

Преписи писама се налазе у Русковој књизи која се чува у Државном архиву у Дубровнику.¹ У књизи се налазе преписи и концепти писама које је састављао дубровачки логотет Руско Христофоровић а која је Општина слала српским владарима и властели у периоду од 1395. до 1423. године.² Писма су двапут објављена: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 11 и 12, док. бр. 17 и 18 и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 253–255, бр. 269 и 270. Ово издање приређујемо на основу снимака које смо лично начинили у Државном архиву у Дубровнику.

¹ DAD, Lettere e commissioni di Levante I/1, fol. 9 и 9°.

² О Руску и његовој књизи детаљније С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, XIV дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет, Глас СКА CVI, други разред 61 (1923) 59–60; С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку*, I. Извори и историографија, књига I, О изворима, СКА, Посебна издања књ. CXXI, Друштвени и историјски списи, књига 49, Београд 1937, 335–336; ССА 2 (2003) 188 (А. Фостиков).

(I)

Писмо упућено војводи Сандаљу

*Текст писма**

+ Почтеном⁸ и намь мног(о)любимом⁸ припатељу војводи Сандаљу
да² влад⁸цаго д⁸бровчкога кнеза и да² все ѿпкине
мног(о)с⁸рдчно поздравл⁸ник. |3| Нашь драги и въ всемь почтени
припатељу ваша любовь море добрѣ знати |4| како⁸ к любовь и
5 м[и]льс⁸рдк ималь с нама с(ве)топочивши г[оспо]д[и]нь стриць
вашь славни |5| и велможни војвода Влатко и како смо ми н⁸га
любил(и) и почитали и потом(ь) |6| знате како сте ви по вашои
любвѣ примил(и) и похитили за наше припатель|7|ство и да в⁸дешь
нашь граганинь колико кдань да насъ и да к д⁸бровникъ ⁸ всако |8|
10 врѣме к⁸к⁸а ваша какъ то к билъ вашѣхъ прѣвѣхъ. Ѡвѣт⁸к да
в⁸дешь намь |9| припатель и да насъ ⁸зъдръжишь ⁸ всѣхъ добрѣхъ
старѣхъ законех(ь) ко⁸ смо имали |10| с ц(а)рем(ь) Стефаном(ь) и
съ вьсомь гвспод[о]мь с⁸рбьском(ь) и босанском(ь). Я да намь до
постаниа |11| новога закона не поставишь цю к⁸ бит[и] с⁸протѣвъ
15 намь и нашѣмь законемь. |12| Я с⁸ди нашь почтени припатељу ч⁸ли
смо к⁸р⁸ нѣки да вашѣхъ наредьвеникъ |13| чиниль к довести соль
подь Нови ⁸ ⁸торин⁸ да ю т⁸зи продаваю. И този |14| ч⁸вше
мног(о) се поч⁸дисмо и не моремо никако вѣровать да к с вашѣмь
знанькмь |15| к⁸р⁸ комь вашои любвѣ писасмо лѣтоска за този ви
20 како все нашь почтени |16| припатель и ѡвѣтник(ь) видѣвъ к⁸р⁸ не
пристои т⁸зи ⁸ ⁸торин⁸ соль продават(ь)|17| и смотривше цю к по
правдѣ ⁸писасте намь по вашои любвѣ да се тозь устави |18| и да се
⁸ всемь т⁸зи соль не продак ни доноси н⁸ да власи гред⁸ по
мѣстехъ |19| старѣхъ гдѣно кс(ть) законно да се соль продава. Я и
25 ти нашь почтени припатељу |20| можь знати к⁸р⁸ и с(ве)топочивши
краль Тврьтко кс(ть) нам записаль и потврьдилъ |21| съ вьсомь
гвспод[о]мь босанскомь да ⁸ ⁸торини до вѣка не в⁸де мѣсто соли
продав(а)ниа |22| и затъ молимо любовь ваш⁸ заповѣгте ѿнѣмь

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини

- вашѣмъ наредѣбеникомъ(ъ) да векъ [23] не смѣю соли довести ни
30 продавати крѣ ако инако вѣде мног(о) кѣ намъ ѿсильно [24] и
сѿпротѣвъ законехъ бит[и] кѣ никакѡ не бисмо могли вѣставит[и].
А ми [25] ѿздамо на ваше пријатељство крѣ кѣте ѿчинит[и] добрѣ
и сврѣшит[и] какѡ сте [26] вѣѣтовали како вѣселябими пријатељ и
почтени вѣѣтник(ъ).
35 Ad XV novembre 1397

Превод

Поштованом нам и веома вољеном пријатељу војводи Сандаљу од владајућег дубровачког кнеза и од све Општине, веома срдчан поздрав. Драги наш и у свему веома поштовани пријатељу, ваша љубав треба добро да зна какву је љубав и милосрђе имао према нама светопочивши господин ваш стриц, славни и велможни војвода Влатко, и како смо ми њега вољели и поштовали и, најзад, знате како сте ви по својој љубави примили и прихватили наше пријатељство и да будеш, као један од нас, наш грађанин, и да је Дубровник у свако вријеме ваша кућа, као што је био и ваших предака, обећавајући да ћеш нам бити пријатељ и да нас подржиш у свим добрим старим законима које смо имали са царем Стефаном и са свом господом српском и босанском, и да нам приликом успостављања новог закона не учиниш оно што ће бити у супротности са нама и нашим законима. А сада смо, поштовани наш пријатељу, чули да су неки од ваших заповједника довели (допремили) со под Нови, у Суторину, да је ту продају. И кад смо то чули – много смо се зачудили и никако нисмо могли да повјерујемо да је (то) са вашим знањем, јер смо љетос писали вашој љубави о томе, а ви сте, као наш веома поштовани пријатељ и савезник, видјевши да се не пристоји да се ту у Суторини продаје со, и просудивши како је по правди, у својој љубави отписали нама да се то прекине, и да се ту со не продаје нити доноси, него да власи иду у стара мјеста гдје је законито да се со продаје. А и ти, поштовани наш пријатељу, можеш знати јер је и светопочивши краљ Твртко нама записао и потврдио, заједно са свом господом босанском, да у Суторини довијека не буде мјесто за продају соли, па зато молимо вашу љубав да заповиједи оним вашим заповједницима да више не смију да довозе нити продају со, јер ако буде другачије – то ће бити насиље и противзаконито, што никако не бисмо могли допустити. А ми се уздамо у ваше пријатељство да ћете учинити

Павле Драгичевић

добро и извршити како сте обећали, као веома вољени пријатељ и поштовани савезник.

На XV новембар 1397.

(II)

Писмо упућено Сандаљевој жени Јелени

*Текст писма**

+ Почтенои г(о)сп(о)ги Јуѣни ѿ владѣцаго дѣровчкога кнеза и ѿ все ѿпкине |2| почтено поздрављеник. Г(о)сп(о)гк могли сте љзати каковѣ љубовѣ и м[и]лосрѣдиѣ |3| ималѣ к намѣ ѿтцѣ и родителѣ ви и вси ваши прѣви и како сѣ бил(и) примили |4| насѣ за своѣ пригатеѣк
5 и да кс(тѣ) ниx(ѣ) кѣкѣ дѣровник(ѣ) како то к билѣ |5| и кс(тѣ) дѣнашни д(ѣ)нѣ и битикѣ ѿ селѣ напрѣдѣ и како смо ми ниx(ѣ) љубили |6| и почитали ѣ всемѣ и ѿни сѣ насѣ како срѣдчни пригатеѣк и ѿбѣтѣниц(и) |7| љзѣдрѣжали ѣ всѣхѣ добрѣхѣ и старѣхѣ закон(ѣ)хѣ коѣ смо имали с ѣ(а)рем(ѣ) Стефаном(ѣ) |8| и сѣ
10 гѣспод(о)мѣ срѣбѣском(ѣ) и босанѣском(ѣ) и нигдарѣ намѣ нѣсѣ закона прѣтворил(и). |9| Да ѣ то сѣде г(о)сп(о)гк чѣли смо крѣ к соль доvezена ѣ Нови на ѣсторинѣ |10| да сѣ тѣзи продаѣ и този ѣвидевѣ многѣ сѣ почѣдисмо и никакѣ не моремо |11| вѣровати да сѣ знаникѣм(ѣ) вокводи Сандаѣ крѣ г(о)сп(о)гк ми смо били |12|
15 лѣтосѣ писали вокводи за тѣзи и ѿнѣ како нашѣ почтени и добри |13| грагѣанинѣ и нашѣ срѣдчни ѿбѣтѣникѣ видѣвѣ и смотривше крѣ ѣ ѣсторин(и) |14| не пристои соль продавати и да кс(тѣ) сѣпротѣвѣ нашѣмѣ законемѣ по нѣгѣвѣ |15| љубевѣ ѣписа намѣ да сѣ ѿнѣдѣзи соль нигда не донесе ни продаѣ |16| нѣ да власи гредѣ по мѣстех(ѣ)
20 кѣдѣно ѣ законно мѣсто соли продав(а)ниѣ. |17| Затѣ г(о)сп(о)гк молимо ви заповѣгѣте да сѣ тѣзи подѣ Нови соль векѣ |18| не донес(ѣ) ни продаѣ крѣ ако инако бѣде намѣ кѣ ѣсильно и сѣпротѣвѣ |19| законехѣ бит[и], коѣ не би смо ми могли никаѣ ѿставит[и] крѣ г(о)сп(о)гк |20| воквода зна и ви кѣте ѣзнати крѣ и с(вѣ)топочивши

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини

25 крaљ Тврѣтко |21| кс(тъ) намъ записаъ и потврѣдилъ да ње не
бѣде на Сѣторин(и) мѣсто |22| соли продаваниа да ѡ всем(ь)
ѡпвамо да ккте и ви добрѣ ѡчинит[и] како ви к |23| и право крѣ се
ми не бисмо за васъ пощедил(и) колико за нашѡ д(ѡ)шѡ.

Ad XV novembre 1397.

Превод

Поштованој госпођи Јелени од владајућег кнеза дубровачког, и од
све Општине, поздрав поштовања. Госпођо, могли сте знати какву је
љубав и милосрђе имао према нама ваш отац и родитељ и сви ваши
преци, и како су нас примили за пријатеље, и да је Дубровник њихова
кућа, као што је и био, а то је и дан данас, и биће одсад па надаље, и да
смо ми њих вољели и поштовали у свему, а и они су нас, као срдачни
пријатељи и савезници поштовали у свим добрим и старим законима
које смо имали са царем Стефаном и са господом српском и босанском,
и никад нам нису закон прекршили. А чули смо госпођо да се то сада
догодило, јер је доведена со у Нови на Суторину, да се ту продаје, па
кад смо то сазнали – много смо се зачудили и никако не можемо вјеро-
вати да је то са знањем војводе Сандаља, јер смо, госпођо, ми љетос
писали војводи о томе и он је, као наш поштовани и добри грађанин и
наш искрени савезник, видио и сматрао да не пристоји да се на Суто-
рини продаје со, и да је то у супротности са нашим законом па нам је, у
свом пријатељству, написао да се ондје нигдје не доноси со нити про-
даје, него да власи иду на она мјеста, која су законом одређена за про-
дају соли. Зато вас, госпођо, молимо да заповједите да се ту под Нови
со више не доноси нити продаје, јер ако ће то другачије бити на силу и
против закона, ми то никако не бисмо могли допустити јер војвода, го-
спођо, зна и ви ћете разумјети да нам је светопочивши краљ Тврѣтко за-
писао и потврдио да убудуће не буде на Суторини мјесто за продају
соли, па се у свему надамо да ћете и ви добро учинити како је и право,
јер се ми не бисмо штедјели за вас колико и за нашу душу.

На XV новембар 1397.

Историјски оквир

Солане у Суторини подигао је Тврѣтко I са жељом да смањи ути-
цај Дубровчана у економији средњовјековне Босне. Основао је градове
Брштаник код Почитеља и Нови у Боки Которској који су требали пос-

тати нова трговачка средишта. Нови је имао већи значај јер је он био предодређен да буде лука будуће босанске морнарице и као ново мјесто у коме ће се продавати со. Да би се продаја и убирање прихода лакше контролисали, над тим артиклом је био заведен монопол и трговина сољу била је дозвољена на само четири мјеста а то су били Дубровник, Дријева, Котор и Св. Срђ на Бојани.³ Дио прихода од њене продаје ишао је српском владару. Након што се династија Немањића угасила, приходе од продаје соли присвојили су српски и босански обласни господари и босански краљеви, зависно од тога ко је у датом тренутку имао одлучујући политички утицај у области у којој се налазио солски трг. Дубровчани су свим силама настојали да њихови трговци контролишу највећи дио трговине сољу. Њихови велики конкуренти били су Которани. Будући да Босна није имала морнарицу која би довозила со из удаљенијих солана дуж јадранске обале, јер капацитет оних из Суторине није био довољан да подмири тражњу, већину трговине сољу на новом тргу су преузели Которани. Реакција Дубровчана састојала се од слања посланстава угарском владару и далматинским градовима, од којих је тражено да њихови грађани не довозе со у Нови и Суторину. Наоружани бродови су стражарили на улазу у Бококоторски залив и плијенили бродове који су возили со. Најдрастичнија мјера била је да се такви бродови запале и морнари позатварају. Након оваквих жестоких протеста Твртко је повукао своју одлуку о продаји соли на новом тргу.⁴ Ова забрана повремено је кршена. У посљедњим годинама XIV вијека облашћу Херцеговине, Боком Которском и дијелом Зете владао је војвода Сандаљ Хранић. Сандаљева жена Јелена владала је тада Будвом, у којој се такође повремено продавала со. Била је удовица Радича Црнојевића и веома угледног поријекла, што се из писма упућеног њој јасно и види јер Дубровчани помињу да су са њеним оцем и са њеним прецима били у добрим односима. О њеном поријеклу се више ништа не зна осим да би могла да потиче однекуд са територије некадашњег

³ О трговини сољу в. детаљније у: М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу у XIV веку*, Зборник ФФБ III (1955) 95–153 и М. Маловић-Ђукић, *Которски кумерак солски у средњем веку*, ЗРВИ 41 (2004) 453–468. Оба рада су са детаљнијом старијом литературом.

⁴ О томе свједочи Тврткова повеља издана 2. децембра 1382. на коју се, у писму које смо приредили, Дубровчани позивају. У њој је изричито поменуто како *Дубровник има старе законе са свом рашком господом да у приморју не буде нигдје постављен нови трг изузев на мјесту гдје је био постављен у вријеме предака уобичајени трг*. Не желећи прекршити старе обавезе Твртко се обавезао да *не буде у оном граду (Новом) или под градом трг соли*. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 200–202.

Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини

Српског царства. Њен брак са Сандаљем био је чисто политичке природе.⁵ Владала је Будвом у периоду од 1396. до 1398, а судећи по једном документу Будвом је управљала и 1402. године.⁶ Котор се налазио под Сандаљевим политичким утицајем, а забрана продаје соли у Суторини наставила је да се крши.⁷ Со се продавала током већег дијела 1397. године. Сандаљ је у априлу 1397. године боравио у Грбальском пољу, највјероватније с циљем да се обнови продаја соли у Суторини.⁸ Из писама је видљиво да се со овдје продавала током љета када су Дубровчани Сандаљу уложили протест и, по свему судећи, без икаквог успјеха, иако је Сандаљ примио њихове жалбе и обећао да се тамо со више неће продавати. Издвајамо неколико пропратних вијести из дубровачког архива поводом овог догађаја. Дана 14. новембра у Вијећу умолених вијећало се о новонасталој ситуацији и гласало се о неколико приједлога. Усвојен је приједлог да се Сандаљу поново пошаље писмо поводом овог солског трга. Приједлог да се у истом писму састави молба да се Сандаљ обавезе да ће со из Суторине бити однесена на которски трг је одбачена. Писмо је идући дан послано и њега доносимо у прилогу. Други приједлог је био да се постави на улазу у Бококоторски залив наоружани брод који ће да стражари и спречава друге бродове да довозе и одвозе со из Суторине. Усвојено је мишљење да се овај приједлог одложи док се не добије Сандаљев одговор.⁹ Поводом истог

⁵ М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*, ИЧ 33 (1986) 45; Уп. и наредни рад Р. Поповића у овој публикацији.

⁶ М. Пуцић, *Споменици српски* I, 38; в. и наш наредни рад у овој публикацији.

⁷ О Сандаљевој политици према приморским крајевима в. Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић у његовом ширењу по приморју почев од Херцег Новог*, у: Б. Храбак, *Из старије прошлости Босне и Херцеговине* књ. I, Београд 2003, 74–95; Б. Храбак, *Јадран у политичким и економским настојањима Сандаља Хранића и Степана Вукчића Косаче*, у: Б. Храбак, *Из старије прошлости Босне и Херцеговине* књ. III, Београд 2004, 121–160; D. Lovrenović, *Istočni Jadran u odnosima između Hrvoja Vukčića i Sandalja Hranića na prelazu iz XIV u XV stoljeće*, *Glasnik arhivā i društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* 27 (1987) 55–65; P. Butorac, *Kotor za samovlade (1355–1420)*, Perast 1999.

⁸ И Стјепчевић – Р. Ковијанић, *Хранићи-Косаче у которским споменицима*, ИЧ 5 (1955) 311–312.

⁹ Die XIV Nov. 1397. in Cons. Rog. Prima pars est de scribendo Sandali unam litteram super isto facto comerchi salis. – quod contineatur in ipsa littera rogando ipsum Sandalem quod debeat levare ipsum salem de Sotorina et ponere in comerchio Cathari [приједлог је прецртан]. Secunda pars est de non adjudgendo istam partem. – Prima pars est de ponendo unam barcam armatam ad custodiam ne sal conducatur ad Sotorinam [приједлог је прецртан]. Secunda pars de induciendo donec habuerimus responsionem ab ipso

проблема отписано је и његовој жени.¹⁰ Неколико дана касније закључено је да се у вези са овим питањем Општина обрати и босанској краљици Јелени.¹¹ Изгледа да молбе нису уродиле плодом јер је на новом тргу, као и у Будви, и у идућој години настављена продаја соли, што је изазивало велики револт код Дубровчана.¹²

Sandali. DAD, Ref. 31, fol. 104. Цитирано према М. Пуцић, *Споменици српски I*, примедбе II; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 371 нап. 9.

¹⁰ Старији историчари су је бркали са краљицом Јеленом која је у то вријеме владала Босном, мислећи да је писмо упућено њој. М. Гецић, *Прилог босанској историји (1397–1399)*, ИГ 1-2 (1953) 56.

¹¹ Дана 24. новембра у Дубровнику су тада боравили посланици босанске краљице који су преузели Светодмитарски и Стонски доходак. Између осталих, ту је био и слуга дворски Томаш Станојевић. Дубровчани су искористили прилику и пожалили се на Сандаља. (...) de dicendo isti nobili ambasiatori ipsius domine regine novitatem quam facit nobis ipse Sandalis pro facto salis. DAD, Ref. 31, Cons. Rog. fol. 104v (23. XI 1397). Цитирано према А. Фостиков, *Јелена Груба, босанска краљица, Босна крајем 14. века (1395–1399)*, Браничевски гласник 3–4 (Пожаревац 2006) 39 нап. 43. Одлука о исплати трибута забиљежена је један дан раније. К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 56; А. Фостиков, *Четири писма краљице Јелене дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 5 (2006) 194–196, 204.

¹² Захваљујући љубазности академика С. Ћирковића који нам је, за овај рад, уступио дио својих исписа из Дубровачког архива, издвајамо неколико пропратних вијести из 1398. године о трговини сољу као и о настојању Дубровчана да се њена продаја оконча. Неколико њих је из априла мјесеца. У Вијећу умољених је 11. априла 1398. године одлучено (...) de induciendo super facto salis que dicitur portari de Brundisio Buduam vel Soturinum // usque prima nova cursorum miserunt officiales ad hoc deputati. Под истим датумом: шаље се барка дошла из Венеције ad custodia salis non portandi nec in Chulpho Chatari nec in Soturina. Prima pars est de commitendo ser Marino de Gondola quod amichabiliter scribat voyvode Sandalio qualiter civitas Ragusii gravatur contra cum sale quod faci // conduci in Buduam et Soturinum propterea illum ortando quod se retrahat a faciendo conduci sal ad dicta loca и даје се курир на општински трошак по коме ће писати. У наставку: (...) de committendo ser Matheo de Georgio quod dominum Georgium Strazimeri aviset per meliorem modum videtur dicto ser Matheo de navigio quod debet venire in proximum Buduam cum sale. DAD, Reformationes 31, fol. 113 (11. IV 1398). Prima pars de scribendo Sandalio pro sale quod non faciat portare ad loca vetita. Ref. 31, fol. 113' (15. IV 1398). Дубровачки посланици се жале да се со довози у Будву а наложено им је да се барке растјерају ако буду довозиле со. Ref. 31, fol. 113' (26. IV 1398). Колико су Дубровчани били озлојеђени показује и један предлог, који додуше није усвојен, да су размишљали и о томе да наговоре Паштровиће да разоре солане у Суторини: (...) властела што иде са галијом debeant loqui et operari cum Pastrouich quod destruat de toto slaničias que sunt Sotorine ut scripsit dictus Sandalius (предлог није усвојен). Secunda pars est de non comittendo. Ref. 31, fol. 114. Prima pars est quod galea nostra vadat recte ad eius viagium usque Buduam ut portatum fuit in comissione. Captum per XXV. Secunda pars est quod dicta galea vadat primo usque Sutorinam et ibi videat si

Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини

Дипломатичке особености

По својим дипломатичким особеностима писма се битно не разликују од осталих која је Општина слала српским владарима и властели. Оба писма садрже симболичну инвокацију, интитулацију, инскрипцију, салутацију, дужу експозицију у којој су образложене прилике које су довеле до настанка документа и завршавају се са диспозицијом и датумом. Поздрави упућени војводи Сандаљу и његовој жени се разликују из разлога што је Сандаљева жена имала нижи друштвени положај. Дубровчани су је у писму и апострофирали. Датум је забиљежен словима на латинском језику а година арапским цифрама по хришћанском начину рачунања.

Просопографски подаци

Сандаљ, 100 (страна), 2, (ред у издању); 102, 14 – босански војвода (око 1370 – 15. март 1435). Синовац Влатка Вуковића.

Литература: J. Radonić, *Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranić-Kosača*, Archiv für Slavische Philologie 19 (1897) 380–465; EJ 5 (Zagreb 1962) 331 (A. Babić); ССА 5 (2006) 183 (А. Фостиков); 223 (М. Антоновић).

Влатко, 100, 6 – војвода Влатко Вуковић (? – 1392). Први се пут помиње 1378. године. Прославио се као војсковођа. Победио Турке 1388. године код Билеће а идуће године учествовао и у бици на Косову са одредом босанске војске. Утемељивач моћи Косача.

Литература: В. Ћоровић, *Влатко Вуковић, војвода босански*, Календар алманах „Просвета“ (Сарајево 1925) 83–86; EJ 5 (Zagreb 1962) 330; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 158–159, 172, 178, 181; ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић).

Јелена, 102, 1 – прва жена војводе Сандаља, највјероватније удовица Радича Црнојевића. Удала се за Сандаља 1396. године. Владала краће вријеме Будвом и приобалним појасом Сандаљеве области. Тре-

slaniçe sunt proiecte et si inveniet quod non fuerint proiecte revertat Ragusium (прецртано). Prima pars est de adjungendo ambassiatoribus ituris cum galea quod cum posuerint uxorem Sandalis in terra, facta ei querella slaniçarum salis sunt in Soturina debeant ipsam rogare quod faciat destrui slaniças predictas ut nobis scripsit voyuoda et histendant ei litteram quam nobis scripsit dictus Sandalius. Ref. 31, fol. 114' (28. IV 1398). J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 113; В. Ћоровић, *Историја Босне*, Бања Лука-Београд 1999, 364, нап. 1; М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу*, 99–100; *Историја Црне Горе* II-2, Титоград 1970, 66 (И. Божић); И. Божић, *Паитровићи*, у: И. Божић, *Немирно поморје XV века*, Београд 1979, 107.

Павле Драгичевић

ба је разликовати од треће Сандаљеве жене која се исто звала Јелена, а била је ћерка кнеза Лазара и удовица Ђурђа II Страцимировића Балшића.

Литература: М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*, ИЧ 33 (1986) 37–55.

Установе и важнији термини

Грађанин, 100, 9; 102, 16 – општи назив за становнике градова у приморју, а на овом мјесту је употребљен у пренесеном смислу и означава особу са правом грађанства иако не живи у граду. Властели из залеђа Дубровчани су давали грађанство из разлога што су од њих очекивали подршку и разноразне услуге онда када би им то затребало. Грађанство су додјељивали само оној властели из залеђа која су својим положајем и утицајем могла да утичу на битна питања која су се тицала Општине, нарочито она од којих је зависило проширење Астареје или безбједност копнене трговине у залеђу. Властелин је стицао и статус дубровачког племића, а као такав био је члан Великог вијећа. Овај статус војвода Сандаљ је стекао у лјето 1405. године.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 265–267; Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, у: Европа и Срби, средњи век, Београд 2006, 323–368; *ЛССВ, Грађани*, 126–127 (С. Ћирковић).

Власи, 100, 23; 102, 19 – Назив за остатке романизованог старосједелачког становништва на Балканском полуострву. Будући да је њихова основна привредна дјелатност била сточарство, имали су велике потребе за сољу јер је она била најважнији додатак сточној храни. Касније су имали велику улогу и у трговини, посебно у караванском саобраћају.

Литература: К. Јиречек, *Власи и Мавровласи у дубровачким споменицима*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 193–204; М. Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, у: Из српске историје средњег века, Београд 2003, 687–710; D. Kovačević-Kojić, *Učešće vlaha u trgovinskoj razmjeni tokom XIV i XV vijeka*, Radovi ANUBiH knj. LXXIII, Odjeljenje društvenih nauka knj. 22 (Sarajevo 1983) 79–84; *ЛССВ, Власи*, 86–87 (Д. Динић-Кнежевић).

Топографски подаци

Нови, 100, 17; 102, 12, 21 – данашњи Херцег Нови. Основао га је Твртко I 1382. године с циљем да буде најважнија лука у држави, како би се смањио економски значај Дубровчана у привредном животу сре-

Двије дубровачке жалбе поводом продаје соли у Суторини

дњовјековне босанске државе. Док је његово тадашње званично име било Св. Стефан, по свецу заштитнику куће Немањића, којег је преузео и Твртко I након што се крунисао за краља Срба и Босне, у документима је он најчешће називан *Нови* или *Нови Град* (*Castrum Novum*, *Castelnuovo*). Данашње му име потиче од Стјепана Вукчића Косаче који се 1448. године прогласио херцегом од св. Саве.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Сарајево 1957, 44–45; Ј. Вукмановић, *Herceg-Novi*, ЕЈ 3 (Загреб 1958) 673; Б. Храбак, *Херцег-Нови у доба босанскохерцеговачке власти (1382–1482)*, у: Из старије прошлости Босне и Херцеговине књ. I, Београд 2003, 121–143; Б. Храбак, *Херцег-Нови као турска поморска база и гусарско гнездо*, у: Из старије прошлости Босне и Херцеговине књ. III, Београд 2004, 250–291; В. Ђондовић, *Herceg-Novi u srednjem vijeku*, Вокa 13–14 (Herceg-Novi 1982) 31–52; М. Срнић-Рејовић, *Herceg-Novi u dubrovačkom arhivu*, Вокa 13–14 (Herceg Novi 1982) 55–70.

Суторина, 100, 17, 21, 27; 102, 12, 17; 103, 26 – жупа западно од Херцег-Новог. Кроз њу протиче истоимена рјечица. Овдје су биле солане и солски трг који је основао Твртко I. Назив вјероватно потиче од насеља *Sub Turris* из римског периода.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, 112–113; Ј. Вукмановић, *Sutorina*, ЕЈ 8 (Загреб 1971) 221; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 102.

Раде Поповић

**ДВА ПИСМА ДУБРОВЧАНА
ГОСПОЋИ ЈЕЛИ И ВОЈВОДИ САНДАЉУ ХРАНИЋУ**

20. марта 1398.

(I) Дубровачки кнез и Општина пишу госпођи Јели и позивају се на Сандаљев „лист“ о ствари која се тиче њеног опстанка у Старом граду. Стога јављају госпођи Јели да ће послати по њу брод да дође у Дубровник, ако јој је потребно.

(II) Одговор Дубровчана на тек примљено Сандаљево писмо у коме је наведено да је Стари град у опасности. Одговарају да ће послати свога човека да испита какво је стање тамо и да ће га обавестити о свему, као и о евентуалном доласку госпође Јеле у Дубровник.

(I) Le duc de Dubrovnik et la Commune écrivent à la gospodja Jela en se référant à un « écrit » de Sandalj évoquant la situation s'agissant de la possibilité pour elle de rester à Stari grad. En conséquence, il l'informe qu'ils enverront un navire la chercher pour l'amener à Dubrovnik si cela est nécessaire.

(II) Réponse des Ragusains à une récente lettre de Sandalj les informant que Stari grad est menacée. Ils répondent qu'ils vont envoyer un de leurs hommes pour apprécier la situation et qu'ils l'informeront de toute décision prise, ainsi que de l'éventuel départ de Jela sur Dubrovnik.

У вези са Сандаљевим страховањем да ће изгубити Будву, откад се нашла у његовој политичкој власти, постоје два дубровачка писма, једно госпођи Јели, а друго војводи Сандаљу, која су сачувана само у препису канцелара Руска Христифоровића од 20. марта 1398. Писма су дан раније регистрована што је знак веродостојности ових преписа. Према М. Пуцићу, регистарске белешке гласе: *“Die XIX Marci 1398. in Cons. Rog. Prima pars est de mittendo unam barcham per mare et unum cursorem per terram usque Buduam ad uxorem Sandali. – Prima pars est quod S. Marinus de Gondula scribat uxori dicti Sandali super eo quod a nobis quesivit dictus Sandalius. Secunda pars est quod per litteras Comunis scribatur praedictae uxori. – Prima pars est de requirendo praedictam quod nobis significet qualiter ipsa stat et de offerendo illi pasagium”* (Споменици

Раде Поповић

српски I, Примедбе II). Ради прегледности, писма су посебно описана и дипломатички анализирана, а просопографски и други подаци су дати обједињени на крају.

(I) ПИСМО КНЕЗА И ОПШТИНЕ ДУБРОВАЧКЕ ГОСПОЋИ ЈЕЛИ У СТАРИ ГРАД

20. марта 1398.

Опис документа

Ово писмо Дубровчана госпођи Јели није сачувано у оригиналу него у препису, унето у књигу дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића, канцеларијском минускулом, црним мастилом, у 9 редака – у последњем реду само три речи, док се датум налази у посебном реду. Писмо није оптерећено скраћеницама које су означаване титлама и надредним словима. Оне су у Пуцићевом издању разрешене, док је Љ. Стојановић следио изворник. Регистарска белешка писма је одвојена од копије и забележена је 19. марта у регистру. Према исписима С. Ћирковића налази се у књизи: *Reformationes* 31, fol. 111', *Cons. Rog.*¹

Ранија издања

Копију писма је први издао М. Пуцић, *Споменици српски* I, 13, бр. 20. Поново је издао Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 256, бр. 272. У наведеним издањима има грешака, али оне битно не утичу на разумевање текста.

Данас се копија писма чува у Дубровачком архиву, где је начињен и снимак, по коме је приређено ово издање.

*Текст писма**

+ Почтенои г(о)сп(о)ги Јѣлѣ вѣд[ѣ] владѣщаго дѣбровч(ѣ)кога кнеза
и вѣд[ѣ] все вѣпкине |2| почтено поздравленикѣ. Ваша м(и)л(о)сть да
вѣ имали смо листѣ вѣд[ѣ] вѣкводе |3| Гандала ѣ коѣмѣ намѣ пи-
саше да дошлѣмо ѣ Стари градѣ до ваше м(и)л(о)сти |4| да

¹ Овом приликом изражавам најдубљу захвалност академику С. Ћирковићу, за уступљене исписе из дубровачких књига:

Reformationes 30 (1395–1397), 31 (1397–1399), *Cons. Rog.*,
Reformationes 30 (1395–1397), *Cons. Maius*, са коментаром.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

Два писма Дубровчана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу

- 5 **ВИД(И)МО** КАКО СТОИТЕ И ЦО СЕ ТАМО **ВД[Ъ]** ВАСЬ ЧИНИ. И ЗА ТО ЕТО ПО-
СЛАСМО ТЪЗИ |5| ПЛАВЬ ПО МОРЪ И КНИЖНИКА ПО СЪХЪ ДА ДОГЮ ДО ВАШЕ
М(И)Л(О)СТИ. И ЗА ТО |6| Г(О)СП(О)ГК АКО ВИ К КОКЪ СИЛЬК И АКО ХЪКК-
ТЕ ДОКИ К НАМЪ 8 НАШЪ |7| ГРАДЪ ПОШЛИТЕ НИ **ВД[Ъ]**ПИСЪК **В** ВСЕМ(Ъ).
Я МИ ДА ПОШЛКМО ПО ВИ |8| ПОЧТЕНЬ БРВДЪ КАКО ПРѢСТОИ ПЛЕМЕНИТОИ
10 **Г(О)СП(О)ГИ** ДА ВИ ДОВЕДЕ |9| К НАМЪ 8 ГРАДЪ.
|10| a di XX marzo 1398.

Превод писма

Поштованој госпођи Јели од владајућег дубровачког кнеза и од целе Општине поштован поздрав. Ваша милост да зна, примили смо писмо од војводе Сандаља у коме нам је писао да пошаљемо у Стари град вашој милости и да видимо какво је стање и шта се тамо од вас чини. И зато ево отпремисмо у то место брод морем и книжника копном да дођу до ваше милости. И зато, госпођо, ако вам је која невоља и ако желите доћи к нама у наш град, пошаљите нам отписујући о свему а да ми отпремимо достојан брод по вас, како пристоји племенитој госпођи, да вас доведе к нама у град.

На дан 20. марта 1398.

Дипломатичке особености

Настанак писма. – Већ стање у којем је сročено чини ово писмо особеним. Дубровачко веће је одредило Марина Гундулића да пише жени Сандаљевој, што је веома редак случај да баш Веће именује посебног састављача писма. Вероватно су се одлучили за њ што је он имао добре односе са босанским војводом Сандаљем. Ово писмо спада у ред пословних дубровачких писама, која су била издавана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу у кратком раздобљу (1396-1402). Пре и после тога госпођа Јелена (Јела) није оставила траг у изворима, а такође је сразмерно позната у историји породице Косача, наравно, више преко свог мужа, великог босанског војводе Сандаља. Занимљиво је да је Сандаљ, чим се оженио (1396), послао своју жену Јелу у Стари град – Будву (видети: Топографски подаци) да тамо, сама, без њега, сачува углед његове куће и одолева нападима – у првом реду Балшића.² Она је

² Ђурађ Страцимировић, господар зетских и приморских земаља (1385–1403), нарочито је био огорчен што је Будва пала у Сандаљеве руке. Стога је он у новембру

одатле, колико се може видети из сачуваних изворних података, управљала Будвом, околином, али и приобалним појасом Сандаљевих поседа, укључујући Нови у жупи Драчевици. У писму од 15. новембра 1397, Дубровчани моле госпођу Јелу да нареди да се со у Суторини (Нови) не доноси и не продаје, јер је противно њиховом закону, а позивају се и на повелу краља Твртка I из 1382. године.³ Исто тако, у августу 1399. године, Дубровчани пишу госпођи Јелени и траже да обустави наплаћивање царина на Љутој (у Конавлима).⁴ Јеленина управа у Будви потрајала је око две године и у то време била је стално угрожавана од Балшића?⁵ То се види и по томе што је војвода Сандаљ у више махова тражио од дубровачке владе да обезбеди превоз за његову супругу у случају да буде присиљена да напусти Будву.⁶ Како изгледа, за опстанак госпође Јеле тамо најкритичнија је била 1398. година, када су Дубровчани писали у марту да ће послати брод по њу у Стари град?⁷

1396. спремао своју жену Јелену да из Улциња пође у Дубровник и да тамо преговара са Сандаљем Хранићем о статусу Будве. Познато је да се Јелена, кћерка кнеза Лазара, удала за Ђурђа 1386, преудата за Сандаља Хранића 1411, умрла 1443 (уп. М. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Мелбурн 1957, 73, 103–104; Ђ. Тошић, *Сандаљева удовица Јелена Хранић*, ЗРВИ, 41 (2004) 423–440). Хисторијски архив Дубровника (ХАД): *Consilium Majus. Reformationes* 30 (1395–1397) fol.134, 27. XI 1396. *Prima pars est de concedendo domino Georgio Strazimeri unum ex nostris brigentinis armatum qui debeat ire pro eius uxore quam dicit velle venire Ragusium ad se ponendum ad colloquium cum voyvode Sandalio et dictam eius uxorem asociare in veniendo de Dulcinio Ragusium.*

³ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 254, бр. 270, 83, бр. 85; *Reformationes* 31 (1397–1399) fol. 104, 14. XI 1397.

⁴ Власи Никшићки се туже на Богчина Коренића. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 256, бр. 274, 6. VIII 1399, где Дубровчани подсећају госпођу Јелу „...моремо овози истину реки боље и срдчије куке од овози (Дубровника) немате“, а за војводу кажу: „Ако би тузи војвода бил знамо, јер тои безаконије не би учињено“. О истој ствари писали су 10. августа краљу Остоји. Исто, 429, бр. 433; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 22–23, Примедбе II (42); Е. Ферменцин, *Acta Bosnae*, 62.

⁵ Уп. нап. 4.

⁶ *Consilium Rogatorum - Reformationes* 30, fol. 89, 7. VI 1396, *galea armanda pro voivoda Sandallio* ..., fol. 98; 13. V 1397, Одговара се Сандаљевом посланику и обећава ако буде потребно, по мору бродовима га довести у Дубровник или друго сигурно место а тако и његову жену и његове. *Reformationes* 31, fol. 101, 21. VIII 1397, иде се великом већу *de concedendo voyvode Sandali unum fustam de nostris pro conducendo dominam et uxorem suam de Buda*; fol. 109', 7. II 1398, *respondendi uxori voyvode Sandalis ... super hijs que petit nobis sub conditione.*

⁷ Ref. 31, fol. 111', 19. III 1398, *de mitendo I (unam) barcham per mare et I (unum) cursorem per terram usque Buduam ad uxorem Sandalii* ... Марин Гундулић да пише жени Сандаљевој *super eo quid nobis per litteras requisivit dictus Sandalius*. – *Prima*

Два писма Дубровчана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу

Међутим, из једне дубровачке вести од средине априла 1402. године, која досад није примећена у литератури, сазнаје се да је госпођа Јелена у то време била у Старом граду.⁸ У ствари, Дубровчани у одговору позивају војводу Сандаља да казни Которане, као своје људе – поданике, што су на „Пилигрину“ на „Которском врату“ (Превлаци) напали један њихов бригентин са путницима, а с њима је био и архиби-скуп Марин барски. Такође подсећају војводу, да је њихов брод био нападнут, и поред тога што је он знао, да су ту „голију“ послали у Стари град – „по всепочтену госпођу Јелу“. С обзиром на овај податак, чини се да више није тако лако замислити да је у мају 1398. био последњи боравак госпође Јеле у Будви.⁹

Повод за издавање овог писма назначен је у његовом тексту и везује се за припреме доласка госпође Јеле у Дубровник.

Препис овог писма по унутрашњим одликама припада писмима дубровачке канцеларије, а писано је по формулару који садржи: симболичку инвокацију, интитулацију, инскрипцију, салутацију, диспозицију и датум. Симболичка инвокација и салутација једно је од најустаљенијих обележја писама дубровачке канцеларије.

На крају овог преписа налази се само датум, одређен годином рођења Христа, исписан римским цифрама, месец словима, а година арапским цифрама: „*a di XX marzo 1398*“.

pars est de requirendo predictam (тј. жену Сандаљевоу) *quod nobis significaret qualiter ipsa stet et de offerendo illi parezium*. fol. 112, 21. III 1398, Сандаљ тражио *de fulciendo eius castrum Budue victualibus* на његов трошак, одбијено. fol. 113', 26. IV 1398, даје се галија да узме жену у Будви уз најмањи трошак.

⁸ М. Пуцић, *Споменици српски* I, 38–39, бр. 70; Е. Ферменцин, *Acta Bosnae*, 65, Лб. Стојановић, *Повеље и писма* I, 257–258, бр. 275.

⁹ Према М. Анчићу, „Последњи податак из којег се види да је Јелена још бора-вила у Будви је од 11. маја 1398, када су Дубровчани тамо слали посланика“. М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватињима и Косачама*, ИЧ 33 (1987) 45, нап. 34. Очито да аутор није био упознат са писмом Дубровчана војводи Сандаљу од априла 1402 (*Повеље и писма* I, 258). Ово писмо нема регистарске белешке, јер од 1400. до 1407. нису сачуване књиге дубровачког већа.

(II) ПИСМО КНЕЗА И ОПШТИНЕ ДУБРОВАЧКЕ
ВОЈВОДИ САНДАЉУ ХРАНИЋУ

20. марта 1398.

Опис документа

Писмо није сачувано у оригиналу него у препису, унето у књигу *Русков кодекс*, налази се на истом листу са претходним писмом (I), канцеларијском минускулом у 10 редова, црним мастилом, а датум је издвојен и налази се у 11. ретку. У писму су скраћенице означене титлама и надредним словима, најчешће су употребљавана слова „д“ и „с“. У Пуцићевом издању скраћенице су разрешене, док су код Љ. Стојановића само означене према изворнику. Белешка о писму је одвојена од копије, забележена је заједно са белешком претходног писма (I).¹⁰ Данас се писмо чува у Дубровачком архиву *Русков кодекс*.

Ранија издања

Први пут писмо је објавио М. Пуцић, у оквиру збирке *Споменици српски* I, 12, бр. 19, заједно са осталим преписима из књиге Руска Христифоровића. Поново је објављено у збирци Љ. Стојановића, *Повеље и писма* I–I, 255, бр. 271, при чему скраћенице нису решаване. У наведеним издањима има мањих грешака, али оне битно не утичу на разумевање текста.

Ово издање приређено је на основу снимка из Државног архива у Дубровнику.

*Текст писма**

+ Почтеномъ војводи Сандаљу ѿд[ъ] владѣщаго дѣровч(ъ)кога
|2| кнеза и ѿд[ъ] все оп(ъ)кине како любилимъ пригатељу срьд[ъ]чно |3|
поздравленик. Листъ ваше пригати примисмо и разѣмѣсмо. |4| И ѣ
тъи часъ кои примисмо реч(е)ни листъ посласмо .ѧ. плавь |5| добрѣ
5 ѿправнѣ по морѣ и члов(ѣ)ка по сѣхъ ѣ Стари градь |6| до
г(о)сп(о)гкѣ Юле, видекк за вѣсе. И ако вѣде г(о)сп(о)ги Юли |7|

¹⁰ Уп. нап. 1 М. Пуцић, *Споменици српски* I, Примедбе II (бр. 19, стр. 12). Изнад текста, при горњој десној ивици листа, приметан је неки траг белешке, која је данас потпуно избледела и нечитка.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

Два писма Дубровчана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу

8 годно доки 8 наш8 к8кю крѣ бисмо послали по ню |8| вродѣ
почтено како прѣстои г(о)сп(о)ги племенити. И ѿд[ѣ] |9| т8де вра-
тивѣ се намѣ плавѣ или чловѣкѣ, цю из8вѣмо |10| вашои любвѣ
10 хѿккмо да(т)ѣ 8зна(т)ѣ.
|11| a di XX março 1398.

Превод писма

Поштованом војводи Сандаљу од владајућег дубровачког кнеза и од
целе Општине као драгом пријатељу срдчан поздрав. Писмо ваше
пријазни примисмо и разумесмо. И у тај час, када примисмо речено
писмо, послали смо једно пловило добро опремљено морем и човека
копном у Стари град до госпође Јеле, да види за све. И ако буде гос-
пођи Јели пријатно да дође у нашу кућу, послали бисмо по њу пловило,
с поштовањем како пристоји племенитој госпођи. И отуд кад се врати
нама пловило или човек, што сазнамо, вашој љубави ћемо дати да зна.

На дан 20. марта 1398.

Дипломатичке особености

Ово писмо Дубровчани су назвали „лист“, а то је иначе чест на-
зив за акта која је дубровачка канцеларија издавала босанским облас-
ним господарима. Дубровачки канцелар Руско Христифоровић није
забележио адресу на полеђини, ни печат, како се обично чинило при-
ликом регистрације званичних аката. Писмо је сročено по формулару
који је потпуно исти као и претходни. Почетак симболичком инвокаци-
јом, која је у овом случају у Пуцићевом издању изостављена, и салута-
ција једно је од најустаљенијих обележја дубровачких писама за босан-
ску господу. Претходно писмо о истом предмету Дубровчани су изда-
ли Сандаљевој жени Јелени, чији је садржај у општим цртама овде на-
говештен, а то је заправо питање Будве и опстанак госпође Јелене у
том граду.

Како је познато из литературе, Будва је, пре Сандаља Хранића,
била у рукама Радича Црнојевића (1392–1396), који се називао „госпо-
дарем Зете, Будве итд.“.¹¹ У то време односи између Сандаља и Радича
били су добри, можемо рећи пријатељски. Имали су исте интересе, а

¹¹ О Радичу Црнојевићу уп. С. Рудић, *Повеља Радича и Стефана Црнојевића Дубровнику*, ССА 7 (2008) 160, са литературом.

нашли су и заједнички именитељ у непријатељству према Балшићима.¹² Сандаљ је загосподарио Будвом у пролеће (април или мај) 1396, после Радичеве погибије у сукобу са војском Ђурђа II Страцимировића.¹³ Поред Будве Сандаљ је придобио и Паштровиће на своју страну, а можда је и део брдских поседа Радича дошао у његову власт.¹⁴ Сандаљ је тада називао себе „Budue et Zente domino“.¹⁵ На који је начин Будва дошла у Сандаљеве руке нема поузданих података, да ли његовим учешћем у сукобу са Балшићима на страни Радича или самостално, или можда мирним путем (попут мираза). С тим у вези неопходно је споменути Сандаљеве законите жене о којима је М. Анчић, у новије време, посветио посебну студију под насловом *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*.¹⁶ Аутор је показао да се Сандаљ женио три пута,¹⁷ утврдио време када су бракови склопљени и ко су те жене биле, које се спомињу под истим именом: Јелена.

Први пут се заиста Сандаљ оженио 1396, али његова прва жена није била Катарина, која се јавља и под именом „Јелена-Катарина“,¹⁸ ћерка хрватско-далматинског бана Вука Вукчића Хрватинића и банице Анке. У Дубровнику је у јуну исте године зебележен и Сандаљев први брак и женидба, када је Општина обећала превоз по мору за невесту и друге из места у место.¹⁹ Несумњиво, брак је склопљен између Сандаља Хранића и Јелене. Иначе о првој Сандаљевој супрузи, пре њене удаје за њ, не знамо, осим имена, ни порекло, ни родитеље, ни околности у којима је стасавала до удаје. Како се може видети из једног дубровачког писма, упућеног госпођи Јелени новембра 1397. године, она је

¹² О односима између Босне и Зете уп. *Историја Црне Горе* II/2, 34–43, 49–70.

¹³ У литератури су датуми о смрти Радича Црнојевића различити уп. ССА 7 (2008) 159, нап. 6 (С. Рудић).

¹⁴ О Паштровићима уп. И. Божић, *Паштровићи*, у: Немирно Поморје XV века, Београд 1979.

¹⁵ Е. Ферменцин, *Acta Bosnae*, 57; S. Ljubić, *Listine* IV, 378.

¹⁶ М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама, Прилог повијести западног Балкана с краја XIV и почетка XV стољећа*, ИЧ 33 (1986) 37–56.

¹⁷ Још је давне 1939. године Ј. Тадић исправно уочио да се Сандаљ женио три пута, и да се Катарином оженио тек 1405. Ј. Тадић, *Промет путника у старом Дубровнику*, Дубровник 1939, 112–113.

¹⁸ Под именом „Јелена-Катарина“ крију се две сестре по оцу Јелена и Катарина. Оне су се удале некако у исто време (1405), прва за Вука Хранића, а друга за Сандаља Хранића Косачу.

¹⁹ *Reformationes* 30, fol. 130', *Cons. Maius*, 30. VI 1396, ...*de concedendo Sandalio voyuode pro eius nuptias quas nunc est factururus galeam nostram que nunc est in mari*.

била пореклом из угледне и моћне властеоске породице, чији поседи су се, према М. Анчићу, налазили на територији некадашњег Српског царства.²⁰ У том писму Дубровчани подсећају госпођу Јелену, како су они са њеним родитељима, између осталог, имали стално пријатељске односе. Потом је моле да поштује њихове законе, које су имали са царем Стефаном и са господом српском и босанском.²¹ Како смо видели после смрти Радича Црнојевића, Будва се налази у рукама нових господара Сандаља Хранића и његове супруге Јелене, која је одмах по венчању отишла тамо да управља Старим градом. Један податак нам донекле открива да се Будва нашла у њиховом поседу вероватно у облику наслеђа. У ствари, албански бискуп, неки Иван из Трста, тражи од нових господара у мају 1397, да му надокнаде штету из 1395, која је причињена пљачком у Будви, дакле у време док је Радич био жив.²² Познато је да је Радич имао два брата, али ниједан га није *наследио*, макар не у Будви. У насталим околностима тешко је очекивати да би наследник, поред браће, могла бити и Радичева ћерка. Највероватније да је у кругу породице постојао договор којим је за наследника одређена Радичева удовица, а то је заправо Сандаљева супруга Јелена, о којој је овде реч. Треба поменути да се иза Сандаљевих бракова крију политички интереси, што у овом случају показује журба којом је венчање било обављено након Радичеве смрти. Јелена је тада била удовица тек нешто више од месец дана када се преудала.

Како изгледа, власт Сандаљева и Јеленина у Будви кратко је трајала. То се могло очекивати, с обзиром на сталне претње од стране Балшића, а можда су на њихову страну прешли и Црнојевићи, да преотму овај град. На ту опасност указују и Сандаљева писма, нарочито она из 1398, којима је тражио од дубровачке владе да се обезбеди превозброд за његову супругу Јелену.²³ Да ли је Јелена те критичне године напустила Будву, не знамо. Како се види из једног дубровачког писма, она је 1402. године боравила тамо, када су Дубровчани били послали брод по њу, и то је уједно последњи брод који се спомиње.²⁴ Сви су изгледи, без обзира на политичке прилике, да се Јелена Црнојевић Хранић није одрекла своје Будве до краја свог живота (видети: *Просо-*

²⁰ М. Анчић, *Просопографске цртице*, 45.

²¹ Уп. нап. 5.

²² Уп. М. Анчић, *Просопографске цртице*, 44, нап. 31, са литературом.

²³ Уп. нап. 8, 9.

²⁴ Уп. нап. 10, 2. април 1402.

Раде Поповић

пографски подаци). Исто тако нам се чини да је тек Јеленином смрћу престао Сандаљев први брак. Он је поново склопио други брак, можда нешто раније, са Катарином Вуковић Хрватинић.²⁵

Просопографски подаци

Јелена (Јела) Црнојевић, 112 (страна), 1 (ред у издању); 116, 6 – Јелена, како су је још називали „госпођа Јела“, чији родитељи нису познати, супруга Радича Црнојевића. После Радичеве смрти (1396), преудата за Сандаља Хранића Косачу (1396–1402), умрла пре 1405. године.

Литература: М. Анчић, *Просопографске цртице*, 37–56; Д. Спасић, А. Палавестра, Д. Мрђеновић, *Родословне таблице и грбови српских династија и властеле*, Београд 1991, 212, бр. 33.

Сандаљ Хранић Косача, 112, 3; 116, 1 – велики војвода босански (око 1370–1435), наследник војводе Влатка Вуковића. Био је више од три деценије познат на политичкој сцени средњовековне Босне. Један је од најмоћнијих босанских обласних господара прве половине XV века и веома угледан господин русага босанскога.

Литература: Ј. Радонић, *Der Grassvojvode von Bosnien Sandalj Hranic Kosača*, *AfSPH* 19 (3–4), Berlin 1897, 380–465; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, према регистру; Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић у његовом ширењу по Приморју почев од Херцег Новог*, *Бока* 11 (1979) 199–225; *Косаче оснивачи Херцеговине*, Зборник радова са научног скупа, Гацко 20–22. септембар 2000, Билећа-Гацко-Београд, са старијом литературом; *ССА* 5 (2006), 223 (М. Антоновић), 183 (А. Фостиков).

Установе и важнији појмови

Госпођа, 112, 1; 113, 10; 116, 6; 117, 8 – Титула којом се ословљава жена - властелинка са двора владара или обласних господара и виших друштвених кругова, као и жене по градовима *властелинке* - владике како се „још и данас у Дубровнику називају жене старе варошке властеле“. Овом титулом изражавало се поштовање према женама, из поменутих кругова, најчешће у личном обраћању. Госпођа као општа титула често се спомиње у босанским исправама, као и у дубровачким ћириличким документима и то самостално или као саставни део уз име и уз титулу.

²⁵ О браку Сандаља и Катарине, уп. М. Анчић, н.д.

Два писма Дубровчана госпођи Јели и војводи Сандаљу Хранићу

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I, II; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 60, 61; *ЛССВ*, 198–191 (Д. Динић-Кнежевић).

Војвода, 112, 3, 4; 116, 1 – Ову титулу у средњовековној Босни имала је истакнута властела и она је била наследна.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 125–156.

Кнез дубровачки, 112, 1; 116, 2 – в. ССА 1 (2002) 50 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 192 (А. Фостиков); ССА 3 (2004) 137 (А. Фостиков).

Лист, 116, 3, 4 – Видети: ССА 3 (2004) 139 (А. Фостиков); ССА 4 (2005) 118 (Ј. Мрغيћ - Радојчић); *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић).

Књижник, 113, 6 – Овде је реч „књижник“ употребљена у значењу књигоноша. У романској терминологији приморских градова, као што је овај случај, књигоноше су се називали „*cursores*“.

Литература: *ЛССВ*, 303 (С. Ћирковић).

Човек, 116, 5; 117, 9 – Овде човек фунгира као листоноша или као можда гласоноша - тркач (*cursor*), „посласмо човека по суху у Стари град“.

Литература: *ЛССВ*, 818–819 (Ђ. Бубало).

Плав, 113, 6; 116, 4 – Реч плав (навис) означава лађу, брод: „посласмо плав оправну по мору“.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* 2, 308; В. Мажуранић, *Приноси* I, 102.

Топографски подаци

Стари Град (Будва), 112, 4; 116, 5 – Стари утврђени град Будва, на источној јадранској обали (зетско приморје), звана у средњем веку и Стари град, а лат. „*Civitas antiqua*“. Ту се налазила црква св. Јована Крститеља, а такође значајан трг соли, рибе, вина и маслиновог уља. Будва је, у ствари, припадала господарима Зете, али је мењала врховне господаре. Они су постављали своје намеснике – кнеза града и казнаца. Град је имао свој статут – Статут Будве – који потиче из времена цара Стефана Душана, али је поново редигован у млетачко време. Сачуван је једино у италијанском тексту.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, 85–86; *Историја Црне Горе* II/2, Титоград 1970 (према регистру); *Средњовековни статут Будве*, Будва 1988; S. Ćirković, *Starigrad – srednjovekovna Budva*, [предговор књизи:] Ž. Bužuklić, *Pravno uređenje srednjovekovne budvanske komune*, Budva-Nikšić 1988, 9–22.

Раде Михаљчић

ПИСМО КРАЉА СТЕФАНА ОСТОЈЕ ДУБРОВЧАНИМА О СРПСКОМ ДОХОТКУ

1399, јануар 15.

Краљ Стефан Остоја издао је 15. јануара 1399. Дубровчанима повељу о продаји Сланског приморја.¹ Истог дана у истом месту је написано писмо којим се од Општине тражи исплата српског дохотка. Краљ је са писмом у Дубровник послао свог дијака Степана и Раупа, слугу војводе Хрвоја.

Le roi Stefan Ostoja a délivré le 15 janvier 1399, à l'attention des Ragusains, une charte concernant la vente du littoral de Slano. Ce même jour, au même endroit, il a rédigé une lettre par laquelle il réclamait à la Commune le versement du revenu serbe. Avec cette lettre, le roi a dépêché à Dubrovnik son scribe Stepan et Raup, serviteur du voïvode Hrvoje.

Опис исправе и ранија издања

Писмо о српском дохотку исписано је у једанаест редова на дужој страници листа (28,6 x 21 cm) са маргинама од 3 до 4 cm. Слова су неједнаке величине, а стабла појединих слова имају облик благог лука. Грегор Чремошник пише да је минускула дијака Хрватина „varvarskog tipa i izgleda”, али његово писмо је ипак читко и разумљиво.

Издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 43–44, бр. 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 423–424, бр. 430.

*Текст исправе**

+ СТЕПАНЪ СЪСТОѢ МИЛОСТИЮ Б[о]ЖИИМЪ КРАЉЪ СРЪБЛЕМЪ, БОСНИ
И К ТОМЪ [2] НАШОИ ДРАГОИ БРАТИ И ПРѢѢТЕЛЕМЪ КНЕЗЪ И ВЛАСТЕЛОМЪ²

¹ Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Остоје Дубровчанима*, Грађа о прошлости Босне I, АНУРС, Одјељење друштвених наука, Бања Лука 2008, 123–135.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

² ВЛАСТЕЛЕМЪ, М. Пуцић, *Споменици српски* II, 43, бр. 61.

и Опѣкии |3| дѣбровачкои. Ёто посласмо к вамъ нашега срѣчанога³
слѣгѣ мещра |4| Степана и воеводе Хрѣвоѣ слѣгѣ, кнеза Рааѣпа и
5 молѣ васъ како |5| ѣ⁴ братиѹ драгѣ да имъ дасте доходакъ срѣбски
дѣи тисѣѣки пер[ѣ]перѣ |6| кои се плаѣаю ѡ⁵ дмитрови днѣи по
ѡбичаю како ихъ сте давали |7| нашимъ родителемъ а ѡни да вамъ
ѣпишѣ и рекѣ свѣдочно како ихъ |8| сѣ прѣѣли какои ѣ по вашемъ
ѡбичаю и си листѣ ѡтворенѣ да ва|9|мъ ѣ за кспедиториѹ. Писано
10 подѣ лѣѣти рожастѣа Хрѣтова (!)⁶ ·чѣтѣѣ· |10| м[ѣ]с[ѣ]ца⁷ генѣвара на
·ѣ ѣ· днѣ. Писа Хрѣватинѣ⁸ дѣѣкъ по заповѣди г[оспо]д[и]на |11|
крала на ѣсори ѣ Лишници.

Превод исправе

Стефан Остоја милошћу Божјом краљ Срба, Босне и ктоне, нашој драгој браћи и пријатељима, кнезу и властели и Општини дубровачкој. Ето, посласмо вам драгога слугу, мештра Степана, и војводе Хрвоја слугу, кнеза Раупа, и молим вас као драгу браћу да им дате доходак српски, две хиљаде перпера, које се плаћају о Дмитровдану по обичају, како сте давали нашим родитељима, а они да вам упишу и кажу као сведоци како су примили (доходак) како је по вашем обичају, и овај лист отворен да вам је за експедиторију.

Писано (од) године рођења Христова 1399, месеца јануара, 15. дан. Писа дијак Хрватин по заповеди господина краља на Усори у Лишници.

Дипломатичке особености

Писмо дијака Хрватина, упућено Дубровачкој општини, свакако по обичају или формулару канцеларије, названо је *отворени лист*. Ис-

³ срѣчанога, изостављено у издању М. Пуцића, *Споменици српски* II, 43, бр. 61.

⁴ слово изостављено у издању М. Пуцића, *Споменици српски* II, 43, бр. 61.

⁵ слово изостављено у издањима М. Пуцића, *Споменици српски* II, 43, бр. 62, и Љ. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 424, 430.

⁶ хрѣстова М. Пуцић, *Споменици српски* II, 44, бр. 62; хрѣтова, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 424, 430.

⁷ мсеца, М. Пуцић, *Споменици српски* II, 44, бр. 62; мсеца, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 424, 430.

⁸ хрѣватинѣ, М. Пуцић, *Споменици српски* II, 44, бр. 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 424, 430.

Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку под последњег, једанаестог реда налази се 7 цм неисписаног простора на коме је у воску утиснут печат. Печат не затвара писмо. Зато се оно назива *отворени лист*. На печату је традиционални лик витеза на коњу. Назире се кацига, штит и копље са заставом.

Печат средње величине, промера 2,8 цм. користио се у канцеларији краља Стефана Остоје на почетку његове владавине. Сачуван је на овом писму (15. јануар 1399) и повељи коју је 5. фебруара 1399. краљ Остоја издао Дубровнику. Легенду на печату истраживачи су различито читали. Према Грегору Чремошнику легенда на печату садржи само једну реч – **ОСТОИНА** (печат), што прихвата Паво Анђелић.⁹

Просопогафски подаци

Степан, Стипан Добриновић, Добреновић, 124 (страна), 4 (ред у издању) – дијак краља Стефана Остоје.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 232, 235; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 60; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 420, 423.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА CVI (1923) 69; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 152; Грађа о прошлости Босне I (2008) 117 (П. Драгичевић).

Рауп Драговић, 124, 4 – кнез Сплита, слуга војводе и херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића. Зједно са Стипаном Добриновићем ишао је у Дубровник по српски доходак. Заступао је интересе Дубровчана. Општина му је честитала када је постао кнез Сплита.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 44, 60; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 423, 479, 480.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 98, 99.

Хрватин, 124, 11 – дијак краља Стефана Остоје.

Литература: ССА 7 (2008) 172 (Р. Михаљчић).

Установе, важнији термини

Слуга, 124, 4 – и велики слуга, титуле у средњовековној српској држави. Слуга често означава властелина као поданика владара и великаша. Рауп је са титулом кнеза записан као слуга војводе Хрвоја.

⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 152–156; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, ANUBiH, djela knj. XXXVIII, Odjeljenje društvenih nauka 23, Sarajevo 1970, 34–35.

Литература: *ЛССВ*, 674–675 (Р. Михаљчић, са изворима и старијом литературом).

Мештер (меџр), 124, 4 – превод речи *magister*. Означавао је школованог, угледног човека.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*.

Доходак српски, 124, 5 – стални годишњи трибут од 2000 перпера, који је Дубровачка општина плаћала Српској држави за слободу трговине. Митровдан се усталио као рок исплате. Пошто се бан Твртко I Котроманић 1377. године прогласио за краља *Срба и Босне*, њему је припао српски доходак. Примали су га Тврткови наследници до пада Босне 1463. године.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 39, 40, 43, 78, 174–176, 241, 423, 426, 444, 507, 511, 514, 556; I–2, 117, 163.

Литература: *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић, са старијом литературом).

Лист, 124, 9 – један од назива за повељу. Управо такво тумачење налазимо у исправи коју је Дубровачка општина 25. фебруара 1399. издала војводи Хрвоју.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; *Rječnik JAZU*; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XXII, Називи повеља*, Глас СКА ССВИ (1923) 3–26; ССА 8 (2009) у штампи (Р. Михаљчић).

Експедиторија, expeditoria, 124, 9 – потврда за исплаћени новац. Писмо о српском дохотку дијак Степан и кнез Рауп предали су Дубровачкој општини као признаницу на 2000 перпера које су Дубровчани годишње плаћали за слободу трговине. Природно, Општина је чувала признанице о исплати дохотка. Исправе за *експедиторију* и за *веће веровање* овераване су печатом. Иначе, Општина је примала признанице и за друге новчане послове. Велики војвода и херцег Стјепан Вукчић Косача слао је у Дубровник признанице о исплаћеној, односно примљеној камати за уложени новац. С друге стране, Општина је издавала признанице за покладе које је примала од људи из унутрашњости. Знатно више примера о овој врсти новчаних послова налазимо у документима XV века, него у доба првих Немањића. Термин *експедиторија* у ћириличким исправама бележи се и као *еспедиторија*, *испидиторија* и *спидиторија*.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 511, 636; I–2, 60, 64, 65, 77–79, 94, 131, 134, 139, 140, 145, 168, 173, 176, 178–183, 185–188, 190, 194–196, 200.

Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку

Литература: *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* II, Zagrabiae 1971, 433; J. Marević, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik* I, Zagreb 2000, 966.

Термини *кнез*, *перпера*, *дијак* обрађивани су у ССА 1–7 (2002–2008) и годишњаку *Грађа о прошлости Босне* 1 (2008).

Топографски подаци

Усора, 124, 12 – жупа, *земља* у средњовековној Босни. Жупа Усора током времена постала је *земља* Усора. Она се проширила и на *земљу* Соли. Обухватала је крајеве северне Босне, између река Дрине, Саве и Врбаса.

Литература: Ј. Мргић, *Жупе и насеља „земље“ Усоре*, ЈИЧ 1–2 (2000) 27–41.

Лишница, 124, 12 – село у Усори. Претпоставља се да је то данашње село Лишња код Прњавора.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 68; Ј. Мргић, *Жупе и насеља „земље“ Усоре*, 27–47.

Раде Михаљчић

ИСПРАВА О ПРИМАЊУ КРАЉА СТЕФАНА ОСТОЈЕ ЗА ДУБРОВАЧКОГ ВЛАСТЕЛИНА

1399, фебруар 25.

Овом исправом Дубровачка општина обавезује се краљу Стефану Остоји да ће поштовати раније уговоре и законе које су имали са српским и босанским владарима. Општина је краља Остоју примила за дубровачког властелина. Краљ и његови потомци стекли су право да буду увршћени у дубровачке већнике као и дубровачка властела. Општина је краљу и његовим потомцима даровала у баштину палату у Дубровнику. Било је то уздарје за Сланско приморје које је Остоја практично поклатио Дубровнику.

Par cet acte la Commune de Dubrovnik s'engage auprès du roi Stefan Ostoja à respecter les anciens accords et lois les engageant auprès des souverains serbes et bosniaques. La Commune a reconnu le roi Ostoja en tant que noble ragusain. Le roi est ses descendants ont acquis le droit de compter au nombre des conseillers municipaux de Dubrovnik ainsi que le rang de noble ragusain. La Commune a offert en patrimoine au roi et à ses descendants un palais situé à Dubrovnik. Cette offrande constituait un geste en retour de ce qui équivalait à la donation, par le roi Ostoja, du littoral de Slano (*Slansko primorje*) à Dubrovnik.

Опис исправе и ранија издања

Оригинал исправе није сачуван. То је судбина већине докумената које је Дубровачка општина издавала владарима, обласним господарима и истакнутим личностима у унутрашњости Балканског полуострва. Срећом, за период од 1395. до 1423. сачувани су практично сви преписи оригинала које је Општина слала угледницима средњовековне Србије и Босне. Преписао их је у посебној књизи Руско Христифоровић, словенски канцелар у Дубровнику. Ипак, препис ове исправе не налази се у Русковој књизи. Зато га нема ни у издању Меде Пуцића. Копија исправе сачувана је у кодексу *Liber privilegiorum*, коју је Франц Миклошич назвао *Codex Ragusinus* (л. 66). Копија је писана руком словенског канцелара Никше Звијездића. Текст копије садржи 70 збијених

редова. Од влаге је оштећен горњи десни део прве стране, односно горњи леви део друге стране.

Издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 239–241; Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 427–429.

*Текст исправе**

+ Ва име великагѡ Саваѡта гѡ(спо)да¹ Б(о)га на(ше)гѡ, рекѡ же,
въ начетаѡ |2| ѡтца, въ испаненѡ сина въ сврьшенѡ всепрѣсветаго
дѡха. Ѣ великославна |3| Прѣсвета Троице, слава тебе, въ те бо
кръстихмо се и тобою прѣбасмо |4| божественѡю благодетѡ, спод-
5 [о]блашѡ (!) наасѡ по своки слаткои и неиз|5|рекомѡ мил(о)сти
дѡдръжати и правити Б(о)гѡ любими намѡ дарѣвани² <градѡ>³ |6|
дѡбрѣвникѡ еже к очас[т]ѡвѡа нашего. И вѡдѡке съ Божѡмѡ изѡво
<ленѡмѡ>⁴ |7| въ плѡни дрѡжави, ѡ све(мѡ) Б(о)га славеѡе, изѡвѡле
Б(о)г и велика |8| сръчана, паче и нелицемѣрна милостѡ
10 прѣвисокагѡ и славнога <господина Стѡ>⁵ |9| фана Ѣсток, по милости
Хрь(ст)а Б(о)га краља Сръбѡмѡ, Босне и све(мѡ западнемѡ)⁶ |10|
странамѡ и к т(о)мѡ, и хоте насѡ властель и всѡ ѡпкинѡ гр[а]да
дѡв(ръвника)⁷ |11| за свок сръчане и въ свемѡ почтене прѣбатеѡк, ка-
коно смо <били>⁸ |12| ѡ прѡве гѡсподе сръпске и ѡ босанске, како то ѡ
15 кѡгѡ прароди<телѡ> |13| гѡ[спо]д[и]на краља Тврьтка и ѡ ине гѡ-
[спо]де сръпске и босанске |14| до реченога краља Ѣсток. Та-

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

¹ Реч гѡ(спо)да изостављена је у издању: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 239.

² дарѣвани, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 239.

³ <градѡ> у међувремену оштећено. Раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

⁴ <ленѡмѡ> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

⁵ <господина Стѡ> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

⁶ <мѡ западнемѡ> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

⁷ <ръвника> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

⁸ <били> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Јб. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

- кожде же да вѣдемо и нѣмѣ |15| прѣѣтелѣ, а кралевство да н[а]сѣ
люби и ѡздѣржи почтено како и прароди|16|телѣ г(оспо)да сръпска и
босанска.
- 20 Ѧ саде ми кнезѣ, властеле и вса ѡпкина |17| гр(а)да Дѣбровника,
смисливѣ и смотрьше великѣ любавѣ и сръчанство, |18| коѣ сѣ имали
на насѣ гв[спо]да прѣва, родителѣ реченога гв[спо]д[и]на краља |19|
Ѣстоѣ, и како сѣ насѣ ѡздѣржа(а)и и почитали, а навлашно саде
|20| видеѣ великѣ милость и любавѣ, кою к намѣ по негѣвои мило-
25 сти |21| прѣстире⁹ гв[спо]д[и]нѣ краљѣ Ѣстоѣ хѣтиѣ, да толика
милость и любавѣ |22| да нехѣрна не вѣде, паче вѣ свемѣ славна и
много хѣрна |23| вѣдетѣ, ѡчинисмо на великѣ часть и на ѡзвишенѣ
гв[спо]д[и]нѣ |24| краљу Ѣстоѣ коѣ гвде смо ѡвете и законе имали
с <прѣв>ѡм(ѣ)¹⁰ |25| гв[спо]д[ѡ]мѣ прародители ѣго, з гв-
30 [спо]д[ѡ]мѣ сръпскѡмѣ и босанскѡмѣ и с кралемѣ Тврѣткѡмѣ
|26| до реченога краља Ѣстоѣ, све този ѡтвердисмо и ѡстановитис-
мо |27| до дни и до вѣка да имамѡ з гв[спо]д[ѡ]мѣ кралемѣ
Ѣстоѣмѣ. И цѡ по |28| негѣвои милости иска ѡдѣ насѣ речени гв-
[спо]д[и]нѣ краљѣ Ѣстоѣ, да га прѣ|29|мемо и ѡчинимѡ нашега вла-
35 стелина и ѡд нашега вѣкѣ¹¹, зато да ѣ ви|30|димѡ малѡмѣ и вели-
комѣ, ѡчинисмо и прѣмисмо¹² са великѡмѣ славѡмѣ |31| и любовѣю,
ѣко ѡдѣ данашнега дне напрѣда прѣмисмо и сѣтворисмо |32| гв-
[спо]д[и]на краља Ѣстоѣ за нашега слаткога и много сръчанѡга и ѡ
свемѣ |33| почтенога властелина колико ѣднога насѣ вѣкѣника какѡто
40 |34| и ми властеле Дѣбровачци, и толикоѣ все негѣве, коѣ се
прѣѡбрѣтѣ ѡ |35| гв[спо]д[и]на краља Ѣстоѣ, и негѣво ѡнѣчѣ и
праѡнѣчѣ, цѡ ѣ мѡшко |36| колѣно, да сѣ наши властеле и ѡд нашега
вѣка.

⁹ прѣстире, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 239, прѣѣстире, Љ. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

¹⁰ <прѣв>ѡм(ѣ) оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 239, и Љ. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 427.

¹¹ вѣка, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 239–240.

¹² прѣмисмо, Љ. Стојановића, *Повеље и писма* I–1, 428.

- И за <векю славѸ>¹³ |37| гв[спо]д[и]на краља Ћсток да к видимо
 45 свакомѸ садаш<немѸ и пооследнемѸ>¹⁴ |38| дароваемо гв[спо]д[и]нѸ
 краљу Ћсток полачѸ с мистом Ѹ дѸбровникѸ коѸ |39| то к полача
 прѵво била нашега властел[и]на Марѣна БѸникѸ, а кѸть |40| ѡколо
 теи полаче наи(!) гратцке полаче. ТѸзи реченѸ полачѸ |41| гв-
 [спо]д[и]нѸ краљу Ћсток Ѹ бащинѸ Ѹ племенитѸ Ѹ вике викома |42|
 50 немѸ и негввемѸ синовѸмѸ и негввѸ ѸнѸчю и праѸнѸчю ѡд да-
 на|43|шнега дне напрѣда, да к волганѸ гв[спо]д[и]нѸ краљ ЋстоѸ и
 негвви |44| синове и негово ѸнѸчкѸ и праѸнѸчкѸ реченѸ полачѸ дарова-
 ти |45| продати и ѡставит за дѸшѸ, Ѹчинит, цѸто имѸ вѸде на волю
 |46| и како имѸ драгѸ, како своѸхѸ бащинѸ.
- 55 И ѡцѸ ми кнезѸ, |47| властеле и сва ѡпкина гр[а]да дѸбровника
 ѡбѸцава|48|мо се гв[спо]д[и]нѸ краљу Ћсток Ѹ Х[р]ѣста Б(о)га
 сведрѸжителѸ |49| и вѸ прѣчистѸ Б(о)городицѸ и вѸ силѸ часнагѸ и
 живѸтворецѸ|50|агѸ крѸста г(о)сп(о)дна и вѸ ·Ѧ· евангелисте и вѸ
 ·Ѣ· врѸховнехѸ свѣт(и)хѸ¹⁵ |51| апостоловѸ и вѸ ·Ѧ· ѡ светихѸ
 60 ѡтацѸ, иже сѸть ва Ни|52|кию, и вѸ свехѸ ѡд вика Б(о)гѸ Ѹго-
 дившкѸхѸ, ѡко нами и нашеми |53| последнеми семѸ и више писаномѸ
 не бити потворенѸ |54| ни поколивимѸ, паче Ѹ свемѸ становитнѸ до
 дни и до вика.
- |55| Я на сеи више писано прѣсеже наипр[Ѹв]Ѹ кнезѸ ЈѸке ГѸндѸ-
 65 лик(Ѹ), |56| Јандре Юрь ГѸчетик(Ѹ), СтефанѸ ЛѸкаревик(Ѹ), МаринѸ
 БѸник(Ѹ), |57| МаринѸ БѸчничик(Ѹ), Михаило Менчетик(Ѹ), ИлиѸ
 Сараковик(Ѹ), |58| МаринѸ КавѸжик(Ѹ), МарѣнѸ Црѣвик(Ѹ), Матко
 Градик(Ѹ), Михаил |59| Бобалевик(Ѹ), ЈандреѸ БенчѸлик(Ѹ), Добре
 Каликевик(Ѹ), Димко Бенешик(Ѹ), |60| Живе ВлѸчевик(Ѹ), Никола
 70 Менчетик(Ѹ), Живе ПѸцик(Ѹ)¹⁶, ЛѸка БѸник(Ѹ), |61| Симко БѸник(Ѹ),
 Никола ЖѸрговик(Ѹ), МарѸтоло Црѣвик(Ѹ), ВѸокша |62| Бобале-
 вик(Ѹ), МаринѸ БѸдачик(Ѹ), ВлахѸ ГорѸгѸчевик(Ѹ), Климе ГѸчети-

¹³ <векю славѸ> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 240, и Ј. Стојановића, *Повеље и писма I–I*, 428.

¹⁴ <немѸ и последнемѸ> оштећено, раније читање Ф. Миклошича, *Monumenta Serbica*, 240, и Ј. Стојановића, *Повеље и писма I–I*, 428.

¹⁵ свѣтихѸ, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240.

¹⁶ ЛѸчикѸ, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240.

к(ь), [63] Симе Гвчетикъ, Михочъ Лѣкаревик(ь), Пакоко Гѣндѣлик(ь),
 Марѣнь [64] Гѣндѣлик(ь),¹⁷ Яловизъ Гвчетик(ь), Франко Василе-
 75 вик(ь), Марѣѣндшъ [65] Баравик(ь)¹⁸, Климоѣ Бодачик(ь), Никша
 Грѣбетик(ь), Никша Бѣцик(ь), [66] Ѡхатъ Жамановик(ь), Марокъ
 Бистетик(ь).

Ovoј исправі претходіо је запис: MCCCLXXXVIII, a di 25. feuario, privilegia fato per la signoria a re Ostioia e donato li palaco e fato zintilomo.

У име великог Саваота, господа Бога нашега, речено пак, с почетком Оца, испуњењем Сина и свршетком пресветога Духа, о великославна, пресвета Тројице, слава теби, у којој крстисмо се и примисмо божанску благодат. Удостоји нас по својој слаткој и неизрецивој милости уздржавати и управљати Богу вољеним, нама дарованим градом Дубровником који је наша очевина. И будући да је Божјом вољом у богатој држави, у свему славећи Бога, изволи Бог и велика срдачна више него нелицемерна милост превисоког и славнога господина Стефана Остоје, који је по милости Христа Бога краљ Срба, Босне и свих западних страна и к тому, и хтеде нас властелу и сву Општину града Дубровника за своје срдачне и у свему поштене пријатеље (имати). Како смо били у прве господе српске и босанске, како у његова прародитеља господина краља Твртка и у друге господе српске и босанске до реченога краља Остоје – такође да будемо и њему пријатељи, а краљевство да нас воли и поштује као и прародитељи, господа српска и босанска.

¹⁸ **Яловизъ Гочетикъ, Франко Василевикъ, Марьѣнѣшъ Баравикъ**, изостављени су у издању *Monumenta Serbica*, 240.

А сада ми, кнез, властела и сва Општина града Дубровника пошто смо разумели и увидели велику наклоност (**љубавь**) и срдачност коју су према нама имала прва господа, родитељи реченога господина краља Остоје, како су нас држали и поштовали, а посебно сада увидевши велику милост и наклоност коју нам по својој милости пружа господин краљ Остоја, хтедосмо да толика милост и наклоност не остане незахвална, него да у свему буде славна и веома захвална. Зато учинисмо на велику част и уздизање господину краљу Остоји, које год смо уговоре и законе имали с првом господом, његовим прародитељима, с господом српском и босанском и с краљем Твртком, до реченога краља Остоје, све то утврдисмо и установисмо до дана и до века да имамо с господином краљем Остојом. И што је по својој милости тражио од нас речени господин, краљ Остоја, да га примимо и уздигнемо за нашега властелина, од нашега Већа — зато да је знано маломе и великоме, учинисмо и примисмо са великом славом и наклоношћу, како од данашњег дана па даље примисмо и уздигосмо (**сатворисмо**) господина краља Остоју за нашег драгог (**слаткога**) и многосрдачног и у свему поштованог властелина, као једног од нас већника, као што смо и ми властела дубровачка, исто тако сви његови који се налазе у господина краља Остоје, и његова унучад и праунучад, што је мушко колено, да су наша властела од нашега Већа.

И за већу славу господина краља Остоје да је знано сваком садашњем и потоњем, даровасмо господину краљу Остоји палату са местом у Дубровнику, која је пре припадала нашем властелину Марину Бунићу, а око те палате су (најбоље) градске палате. Ту речену палату (дарујемо) господину краљу Остоји у баштину и у племени то у веке векова њему и његовим синовима, његовој унучади и праунучади од данашњег дана надаље, да је вољан господин краљ Остоја и његови синови, унучад и праунучад речену палату даровати, продати и оставити за душу, учинити шта им буде на вољу и како им драго, као своју баштину.

И још ми, кнез, властела и сва Општина града Дубровника заклињемо (**вѣщаваме**) се господину краљу Остоји у Христа Бога сведржитеља и у пречисту Богородицу и у силу часнога и животворног крста господња и у четворицу јеванђелиста и дванаест врховних светих апостола и 318 светих отаца који су у Никеји и у све од века Божје угоднике, да ми наши потомци ово више писано нећемо оповргнути ни поколебати, него у свему чврсто држати до дана и до века.

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина

А на све више писано закле се најпре кнез Јаке Гундулић, Андре Јур Гучетић (Гвчѣтиѣ), Стефан Лукаревић, Марин Бунѣић, Марин Бучничѣић, Михаило Менѣетић, Илија Сараковић, Марин Кабуѣић, Марин Цријевић, Матко Градић, Михаило Бобаљевић, Андреја Бенчулић, Добре Калићевић, Димко Бенѣић, Живе Влучевић, Никола Менѣетић, Живе Пуцић, Лука Бунѣић, Симко Бунѣић, Никола Журговић, Мартоло Цријевић, Вукша Бобаљевић, Марин Будаѣић, Влахо Соркочевић, Климе Гучетић (Гвчѣтиѣ), Симе Гучетић (Гвчѣтиѣ), Михоч Лукаревић, Паоко Гундулић, Марин Гундулић, Аловиз Гучетић (Гвчѣтиѣ), Франко Васиљевић, Маринуш Баравић (Марѣѣнѣшѣ Баравѣиѣ), Климоје Бодаѣић, Никша Грубетић, Никша Буцић, Охат Жамановић, Мароје Бистетић.

Писано у изабраној палати и већници Богом вољеног града Дубровника од Христовог рођења 1399. лета, месеца фебруара 25. Заповедисмо га печатити нашим законитим висећим печатом Богом вољеног града Дубровника.

Дипломатичке особености

Препис исправе одговара оригиналу, који је краљ Стефан Остоја добио од Дубровачке општине. Можда само у препису има више скраћеница. Први од 70 збијених редова копије исписан је крупним словима по узору на стилизоване потписе на повељама. Иначе, документ садржи све дипломатичке елементе, од симболичке инвокације до санкције, датума и описа оверавања висећим печатом града Дубровника. Поред дипломатичких елемената састављених по устаљеним правилима, односно формулару дубровачке канцеларије, аутентичност копије потврђује садржина и редослед послова око продаје Сланског приморја.

Краљ Стефан Остоја и војвода Хрвоје Вукчић добили су од Општине исправе истог дана, 25. фебруара 1399. Овим исправама краљ и војвода примљени су у редове дубровачке властеле и већника. Општина им је истовремено у знак захвалности због продаје Сланског приморја даровала по једну палату у граду. Њихове исправе, сачуване у препису, сведоче о наставку и завршетку правне радње започете преговорима, а практично реализоване 15. јануара 1399. повељом Стефана Остоје Дубровчанима.¹⁹

Аутентичност копије могуће је пратити подацима из записника Већа дубровачке општине. Кнез Рауп и Стефан логотет боравили су у

¹⁹ Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје Дубровчанима*, Грађа о прошлости Босне 1 (2008) 123–135.

Дубровнику као посланици краља Стефана Остоје.²⁰ Посланицима су показивали и нудили да за краља и војводу Хрвоја изаберу куће.²¹ Следи одлука да се краљ и војвода са својим синовима и наследницима по мушкој линији приме за дубровачку властелу и већнике.²² Општина је одлучила да се исплати Светодмитарски доходак и да се краљу и војводи додели део поседа у Сланском приморју.²³ На крају је одлучено да се награде кнез Рауп и логотет Стефан.²⁴

Просопографски подаци

Марин Бунић, Маринь Бѣник(ь), Marinus de Bona, 132 (страна), 47 (ред у издању) – дубровачки властелин. Његову некадашњу палату Општина је даровала краљу Стефану Остоји. У властеоском роду Бунића више чланова носило је име Марин. Не зна се који је Марин био власник палате. Видети даље текст о Марину сину Михаила Бунића.

Јакe, Јакета Гундулић, Јакe Јакета Гѣндѣлик(ь), Jacobus Give de Gondola (1369–1414), 132, 64 – познати дубровачки властелин и кнез. Припадао је најугледнијем властеоском роду у Дубровнику. Не појављује се случајно на првом месту међу дубровачком властелом, која се заклела приликом издавања исправе краљу Стефану Остоји. Од краја XIV века често је биран за кнеза као и његова браћа, Никола и Павле Гундулић.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 204, 240, 259; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 44, 48, 117, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 110, 267, 428, 479, 486, 497; I–2, 439.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 309–312.

²⁰ Prima pars est de ofrendo nunc ad omnem eorum voluntatem, comiti Rauf et Stefano logoffete, ambaxiatoribus regis Bosne, sacramentum pro parte nostra de stando et observando contenta in confirmatione pouegliarum nobis confirmatarum per dictum regem, prout dictus rex nobis juravit. Reformationes 31. fol. 126 (5. februar 1399). Захваљујем проф. С. Ћирковићу који ми је уступио необјављени испис из Дубровачког архива.

²¹ J. Lučić, *Stjecanje, dioba, i borba za očuvanje dubrovačkog primorja 1399-1405*, Arhivski vjesnik 11–12 (1968–1969) 125.

²² Prima pars est de recipiendo dictos regem Bossine et Cheruoi et eorum filios et descendentes ab eis in linea masculina in cives et nobiles de consilio Ragusii, prout sunt nostri nobiles de Ragusio et faciendo eis privilegium de predictis cum solempnitatibus opportunis. Reformationes 31. fol. 126.

²³ Reformationes 31. fol. 126.

²⁴ Reformationes 31. fol. 129; J. Lučić, *Stjecanje, dioba, i borba za očuvanje dubrovačkog primorja*, 125–126.

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина

Андре Јур Гучетић, Андре Јурь Гочетик(ъ), 132, 65 – дубровачки властелин из веома раширеног рода Гучетића. Тешко га је идентификовати. Не помаже много очево име које је као скраћеницу уписао канцелар Руско. Можда је то **Andreas Goçe de Pustierna** (1399–1413?).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, генеалогске табле, 45, XXXXIV/7.

Стефан Лукаревић, Стефанъ Лѹкаревик(ъ), Stefanus de Lucaro, 132, 65 – син Никше и брат Михоча Лукаревића, дубровачки властелин и кнез. Пунолетан је постао 1364, а његову делатност могуће је пратити до смрти 1414. Веома млад је постао члан Већа умољених, а први из рода Лукаревића биран је за кнеза. Дужност кнеза обављао је „више од десет пута”. Угледном Лукаревићу повераване су дипломатске мисије у Босни и Угарској. Као бродовласник трговао је разноврсним пехрамбеним, занатским и рударским производима.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 221, 240, 259; К. Јиречек, *Споменици српски*, 51, 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 266, 428, 441, 496, 522; I–2, 479.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 300–301.

Марин Михаила Бунић, Маринъ Бѹник(ъ), Marinus de Bona, 132, 66 – дубровачки властелин. Налазимо га у изворима између 1363. и 1417. Није истоветна личност са Марином Бунићем који се јавља у ћириличким исправама током пете и шесте деценије XIV века. Марин М. Бунић трговао је у унутрашњости Балканског полуострва и са италијанским градовима. Од папе је добио дозволу да тргује са муслиманским земљама. Своја службена путовања користио је да води службене послове у корист Општине. Нема хронолошког ослонаца да би се идентификовао Марин Бунић чију је некадашњу палату Општина даровала краљу Остоји.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259, 261; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 266, 267, 428, 486, 496.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 152–155.

Марин Бучничкић, Маринъ Бѹчничик(ъ), Marinus Martoli de Bocignolo, 132, 66 – дубровачки властелин и кнез. Јавља се у изворима од 1363. до 1410. Међу савременицима његов род уживао је велики углед. Марин је често био члан Малог већа, а више пута обављао је дужност кнеза.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 152–155.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Михаило Менчетић, Михаило Менчетик(ъ), Michael de Mençe, 132, 66 – дубровачки властелин, можда и кнез. Замршена је разграната лоза Менчетића. Михаило није јасно издвојен као личност у корисном приручнику Ирмгард Манкен. Јануара 1413. Дубровчани су примили поклад *ab egregio et nobili viro, domino Michaelae de Menze, honorabili rectore*.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240; К. Јиречек, *Споменици српски*, 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 267, 304.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 314–347.

Илија Сараковић, Илија Сараковик(ъ), Helias de Saraca, 132, 67 – дубровачки властелин и кнез. Живео је у другој половини XIV века. Трговао је у Босни. Боравио је у Сребреници као саветник дубровачког конзула. На Сицилији је куповао жито за Општину. За кнеза је биран 1395. и 1398. године.

Извори: К. Јиречек, *Споменици српски*, 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 400–401.

Марин Кабужић, Маринъ Кавџик(ъ), Marinus de Caboga, 132, 67 – дубровачки властелин и кнез. Спомине се у документима који су настали између 1363. и 1409. Трговао је прехрамбеним производима и оловом. Током рата снабдевао је војску. Због општинских послова боравио је 1394. године у Венецији. Више пута обављао је дужност кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259; М. Пуцић, *Споменици српски I*, 76, 105, 106, 108, 109; К. Јиречек, *Споменици српски*, 52; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 250, 267, 403, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 168.

Марин Цријевић, Марѣнъ Црѣвик(ъ), Marinus Petri de Zrieva, 132, 67 – дубровачки властелин и кнез. Постао је пунолетан око 1380, а у изворима се јавља до 1430. Те године је због болести место кнеза препустио другом властелину. Остаје отворено питање да ли се кнез Мароје Цријевић може поистоветити са Марином Цријевићем.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 287, 295, 299, 320, 347; К. Јиречек, *Споменици српски*, 45, 49, 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 191, 195, 300, 428, 443, 497, 563, 584, 611; I–2, 10.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 463.

Матко Градић, Матко Градик(ъ), Mateus de Grede, 132, 68 – дубровачки властелин и кнез. Његову пословну и политичку делатност могуће је пратити од 1379. до 1444. Са братом Марином ушао је у *fraterna*

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина

societas. Често се спомиње у ћириличким документима из којих сазнајемо да је био судија, а децембра 1442. и кнез дубровачки.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 266, 269, 299, 320, 347, 423; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 75, 117, 134, 175; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 151, 155, 201, 300, 308, 428, 441, 497, 584, 611, 630; I–2, 44, 107, 114.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 285.

Михаило Бобаљевић, **Михаилъ Бобалевиѣ(ъ)**, **Michael de Bobalio**, 132, 68 – дубровачки властелин и кнез. У другој половини XIV века за Општину је обављао разне послове у италијанским градовима, Босни и Угарској. Био је више пута кнез Стона. Јануара 1396. забележен је као rector comunis Ragusii.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 187, 240; К. Јиречек, *Споменици српски*, 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 77, 116, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 118.

Андреја Бенчулић или **Бинчулић**, **Андреа Бенчѣлик(ъ)**, **Andreas Dobre de Binçola**, 132, 68 – дубровачки властелин и кнез. У изворима се спомиње између 1357. и 1400. Политичким деловањем стекао је велики углед, те је редовно биран за члана Великог већа и кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 215, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 140, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 134–135.

Добре Каличевић, **Добре Каликевиѣ(ъ)**, **Dobre de Calich**, 132, 69 – дубровачки властелин. Подаци о контроверзном животу овог властелина односе се на период од 1357. до 1410. Краљ Твртко I Котроманић тражио је од Општине помиловање за Добру, осуђеног да му се ископа око. Пошто је издржао шестомесечну казну затвора, Добре је поново биран у Веће умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 187, 189, 259, 261, 276, 440; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 77, 82, 266, 428, 441, 496.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 170–171.

Димко Бенешкић, **Димко Бенешик(ъ)**, **Dimcus Simunis de Benessa**, 132, 69 – дубровачки властелин. Налазимо га у изворима од 1358. до 1403. Општина га је више пута слала на двор Котроманића. Као покликсар и кнез записан је у повељи бана Твртка од 9. фебруара 1375.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 184, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 129.

Живе Влучевић, Влчевић или Влчетић, Живе Влџчевић(ъ), Johannes (Give) de Volče, 132, 69 – дубровачки властелин и кнез. Преживео је кугу која је харала 1363, а умро је у дубокој старости 1432. године. Истицао се у политичком животу током последње три деценије XIV века. Био је члан Већа умољених, Малог већа, а често је биран за кнеза. Деловао је и почетком XV века. Заповешћу кнеза **Живета Влџчетића и његовог Малог вџка**, логотет Руско преписао је један документ 16. јула 1405.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 105, 106; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 198, 215, 250, 428, 529.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 446–448.

Никола Менчетић, Никола Менчетић(ъ), Nicola Marini de Menče, 132, 70 – дубровачки властелин и кнез. Бавио се трговином сољу и оловом, а повремено је кредитирао Општину. Савесно је обављао разне управне послове. Био је члан Већа умољених, а марта 1380. и децембра 1381. биран је за кнеза. Тестамент је саставио 1402. године.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 267, 304.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 321–323.

Живе Пуцић, Живе Пџцић(ъ), Give de Poča, 132, 70 – дубровачки властелин и кнез Стона. Give de Poča је око 1380. заповедао дубровачким ратним бродовима. Биран је за члана Већа умољених и Малог већа. За сигурније закључке недостају подаци о његовој делатности у последњој деценији XIV века.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 370.

Лука Бунић, Лука Бџник(ъ), Luca de Bona, 132, 70 – син Михаила и брат Марина Бунића, дубровачки властелин. Браћа се јављају у изворима између 1363. и 1417. Браћа Бунић трговала су у Србији, Босни, Угарској, италијанским градовима и на Леванту, али је Лука мање путовао. Као искусан политичар уживао је велики углед у Дубровнику. Општина му је поверавала дипломатске мисије у Задру, Босни и на двору угарских краљева.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 215, 240, 259, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 121; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 140, 214, 267, 428, 441, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 152–155.

Симко Бунић, Симко Бџник(ъ), Symcus Junii de Bona (1363–1420), 132, 70 – дубровачки властелин. Као трговац и бродовласник бавио се трговином прехранбеним производима и металима. Извозио је у градове на Апенинском полуострву. За Општину је обављао мање

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина значајне дипломатске послове, а повремено је био члан Већа умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 204, 240, 259; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 49, 117; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 110, 266, 267, 428; I–2, 425, 439.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 149–151.

Никола, Никша Журговић, Никола Жџурговик(ь), Nicolaus de Georgio, 132, 71 – дубровачки властелин и кнез. Ако је 1399. био угледник и вероватно члан Већа умољених, онда је рођен бар двадесетак година раније. Као посланик често је одлазио у Босну, Србију и Угарску. Кнеза Никшу Журговића примио је октобра 1432. Радосав Павловић приликом склапања уговора о миру. Следеће, 1433. године, због потврђивања уговора о миру, код Радослава Павловића нашао се Никша Тамарић. На полеђини ћириличких исправа од 1432. и 1433. пише да је посланик био ser Nicolaus de Georgio. Према томе, овај властелин се у ћириличким исправама бележи као Никола или Никша Журговић и Никша Тамарић. Маја 1443. Никола Журговић обављао је дужност кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 282, 287, 375, 376, 377, 427; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 101; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 300, 428, 497, 513, 555; I–2, 116.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 224–226.

Мартоло Цријевић, Марџоло Црѣвик(ь), Martolus Marini de Zrieva, 132, 71 – дубровачки властелин. Трговао је разноврсном робом у Босни, Угаској и Венецији. Из Босне је извозио олово. Јавља се у изворима између 1463. и 1427.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 584, 611.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 465.

Вукша Бобаљевић, Вџокша Бобалевић(ь), Volče Michaelis de Boba-ljo, 132, 71 – дубровачки властелин. У ћириличким исправама бележи се као **Вѣкша Мишетићъ**. Закупљивао је царине у Србији. Извозио је кожу у Венецију. Новембра 1425. деспот Стефан Лазаревић издао је разрешницу рачуна за кнеза Вукшу Мишетића.

Извори: К. Јиречек, *Споменици српски*, 50; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 198, 199, 233, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 118.

Марин Будаџић или Бодаџић, Маринъ Бѣдаџик(ь), Marinus Lauriçe звани **Sfordelus**, 132, 72 – дубровачки властелин и кнез. Подаци сакупљени о Марину односе се на време од 1362. до 1412. Бавио се

трговином. За општину је набављао жито. Путовао је на Сицилију, у Анкону, Венецију. За кнеза је изабран 1395. године.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259; К. Јиречек, *Споменици српски*, 41; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 267, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 144.

Влахо, Влахуша Соркочевић, Влахо Горьгичевик(ь), Vlacussa, Blasius de Sorgo, 132, 72 – дубровачки властелин и кнез. Рођен је око 1345, а умро 1425. године. Врло млад је трговао у Дубровнику, а касније је из Босне извозио олово. Млад је постао члан Већа умољених, а од 1373. често је биран за кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259, 276; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 51, 104, 110, 134; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 266, 300, 428, 435, 441.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 420–421.

Климе Гучетић, Климе Гучетик(ь), 132, 72 – Clemens је често име у разгранатој лози Гучетића. Овде је свакако у питању **Clemens Vite de Goçe** (1363–1416). Његово пословање везано је за Дубровник и свети Срђ. Општина му је поверавала одређене управне послове. Био је заменик судије. Ретко се спомиње у изворима.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 249.

Симе Гучетић, Симе Гучетик(ь), Simeon de Goçe (1363–1413), 133, 73 – син Marinçe de Nicole de Goçe, дубровачки властелин и кнез. Припадао је огранку Pustierna. Трговао је металима и осталом робом. Ser Simeonis de Gozijs био је дубровачки кнез у септембру и почетком октобра 1405. **Симко Гочетикъ** записан је као један од дубровачких угледника 22. септембра 1405. Марта 1413. стигло је кнезу Симку (**кнезъ Симъкъ**) писмо од требињског властелина Вукосава Кобиљачића, али није сигурно да је овај кнез припадао роду Гучетића.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 104, 110; К. Јиречек, *Споменици српски*, 50, 63; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 267, 428, 441, 497; I–2, 437.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 253, 254.

Михоч Лукаревић, Михочъ Лѹкаревик(ь), Michael de Lucari, 133, 73 – син Николе и брат Стефана Лукаревића, дубровачки властелин и кнез. Браћа су поседовала бродове и бавила се поморском трговином. Михоч није уживао углед и утицај као брат Стефан. Ипак, неколико пута је обављао дужност дубровачког кнеза.

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259, 276; М. Пуцић, *Споменици србски* I, 85, 108, 109, 134; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 209, 210, 215, 267, 428, 441, 492, 552.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 300–301.

Паоко Гундулић, Паоко Гѣндѣлик(ъ), Paulus Givе de Gondola (1372–1416), 133, 73 – дубровачки властелин и кнез. У ћириличким документима бележи се као Паоко, Палко, Павле и Павко. Паоко Гундулић пословао је у Венецији, али је од 1387. године често биран за кнеза. Као кнез забележен је у разрешници рачуна од 29. септембра 1393. Заповешћу кнеза **Палка Гѣндѣлика** логотет Руско је децембра 1401. преписао текст *листа*, који је у Дубровник послао Мркша, господар Авлоне.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 218, 219, 220, 240, 259, 276; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 44, 105, 106, 108, 109; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 38, 40; К. Јиречек, *Споменици српски*, 47; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 125–127, 178, 209, 210, 250, 267, 379, 428, 441, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 272, 273.

Марин Гундулић, Марѣњ Гѣндѣлик(ъ), Marinus Niffici de Gondola (1363–1405), 133, 74 – дубровачки властелин и кнез. Он није истовестна личност са Марином Гундулићем, сином Јакете, који се често без имена оца јавља у ћириличким исправама у прве три деценије XV века. Иако је у септембру 1397. обављао дужност дубровачког кнеза, Марин се налази у сенци Јакова и Павла (Паока) Гундулића.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33, 34, 36; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 272, 273.

Алојзије Гучетић, Аловизъ Гочетик(ъ), Aloysius de Goçe, 133, 74 – дубровачки властелин и кнез. Заједно са браћом пословао је у Босни. Браћа су основала *fraterna societas*. О пословању браће Гучетића последње две деценије XIV века сакупљено је доста података. Марта 1406. *ser Aluisio de Gozijs* обављао је дужност дубровачког кнеза. Алојзије Гучетић спомиње се у ћириличким исправама до 1451, али није сигурно да је увек реч о истој личности.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 261–262, 295, 320, 347, 348; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 100, 104, 110, 114; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33, 35; К. Јиречек, *Споменици српски*, 51; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 259, 261, 287, 295, 320, 347, 448.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 249–252.

Франко Васиљевић или **Басиљевић**, **Франко Басилевик(ъ)**, **Franchus f. Mate de Basilio**, 133, 74 – дубровачки властелин и кнез. Његову пословну и политичку делатност могуће је пратити у периоду између 1353. и 1416. Трговао је прехрамбеним производима, а у Србији је закупљивао царине. Бранковићи су од њега у више наврата тражили да врати дуг. Као посланик боравио је у Угарској. За кнеза је биран 1411. и 1415. године.

Извори: М. Пудић, *Споменици српски* I, 99; М. Пудић, *Споменици српски* II, 62; К. Јиречек, *Споменици српски*, 44, 54, 55; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 155–160, 164, 428.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 126.

Маринуш Баравик, Марѣѣишъ Баравик(ъ), 133, 75 – дубровачки властелин. Записан само у овом документу. Можда је грешка писара.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Климоје Бодачић или **Будачић**, **Климоџ Бодачиџ(ъ)**, **Clemens de Bodača**, 133, 75 – дубровачки властелин и кнез, последњи мушки потомак овог рода. Често га налазимо у ћириличким исправама у којима је 1411. године два пута забележен са титулом кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 241, 259, 262, 295, 299, 347; M. Пуцић, *Споменици српски* I, 101, 105, 106, 107, 134; K. Јиречек, *Споменици српски*, 56; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* –1, 250, 267, 300, 428, 441, 497, 528, 529, 563, 584, 611.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 142-144.

Никша Грубетих, Никша Грѣветик(ъ), Nicola Marini de Ragnina. 133, 75 – дубровачки властелин и кнез. Род Рањина називао се и Грубетих. Раније угледни род Рањина бројно опада, а у другој половини XIV века губи утицај. Ипак, Никша Грубетих је 1399. године вероватно био члан Већа умољених, а 1413. забележен је са титулом кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 241, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 101, 106, 107; К. Јиречек, *Споменици српски*, 7; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 251, 428, 441, 528;

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 383, 384.

Никша Буџић, Никша Бџиц(џ), 133, 76 – дубровачки властелин. Не налазимо га у другим документима. Можда је грешка писара. Да није реч о Никши Пуџићу?

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Исправа о примању краља Остоје за дубровачког властелина

Охат, Орсе Жамановић, Охатъ Жамановик(ъ), Orse, Ursus, Ochat de Zamagno, 133, 76 – дубровачки властелин и кнез. Рано је остао без оца и 1380. године почео је да ради као писар. Касније се бавио трговином. У политички живот ушао је крајем XIV века. Јула 1414. обављао је дужност кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 287, 295, 320; М. Пуцић, *Споменици српски* I, 107, 117; К. Јиречек, *Споменици српски*, 65; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 215, 267, 428, 300, 563.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 452.

Мароје Бистетић, Марок Бистетик(ъ), 133, 76 – дубровачки властелин. Не налазимо га у другим документима.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428.

Установе, важнији термини

Већник (виекникъ вѣѣникъ), 131, 39 – члан дубровачких већа. Овде се поименично набраја 37 угледника који су свакако били чланови Већа умољених. Они су се са кнезом заклели да ће поштовати све што је записано у исправи краљу Остоји.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 21, 32, 39, 238, 261, 276, 324, 337, 344, 421, 473; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 22, 30, 32, 39, 41–43, 56, 57, 66, 68, 70–72, 102, 103, 266, 284, 298, 306, 317, 319, 428, 447, 586, 588, 589, 608, 623, 629; I–2, 90, 105, 134, 136, 152, 206, 210, 211, 414.

Литература: Ћ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*.

Печат дубровачке канцеларије, 133, 80

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, XV *Печат*, Глас СКА CVI (1923) 6–13; Р. Михаљчић, *Примање Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина*, ССА 8 (2009) у штампи.

Већница (виекница, вѣѣница), 133, 78 – палата где се састају чланови већа. У ћириличким исправама назива се *изабрана већница* или *изабрана палата и већница*.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 238, 380; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 143, 144, 146, 266–268, 301, 309, 336, 340, 343, 345–347, 351, 353, 359, 362, 364, 368, 374, 377, 379, 382, 383, 389, 390, 392, 407, 428, 441, 447, 497, 518, 535, 612, 631, 634; I–2, 23, 24, 29, 45, 53, 62, 108, 110, 115, 152.

Литература: Ћ. Даничић, *Рјечник*; Р. Михаљчић, *Примање Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина*, ССА 8 (2009) у штампи.

Павле Драгичевић

ПИСМО САНДАЉУ ХРАНИЋУ ПОВОДОМ НАПАДА ЊЕГОВИХ ЉУДИ НА ДУБРОВАЧКИ БРОД

1402, април

Дубровчани се жале војводи Сандаљу Хранићу да су његови људи у Боко-каторском заливу напали један њихов брод са путницима међу, којима је био и барски надбискуп. Од њега траже да се кривци казне како се сличне ствари више не би поновиле. Писмо је интересно и по томе што се у њему помиње и Јелена, жена војводе Сандаља, јер је досад у литератури било познато да је управљала Будвом само у периоду од 1396. до 1398. године.

Les Ragusains se plaignent au voïvode Sandalje Hranic du fait que ses gens s'en sont pris, dans les Bouches de Kotor, à un de leur navire et ses passagers parmi lesquels se trouvait l'évêque de Bar. Ils demandent que les coupables soient punis afin que de tels actes ne se reproduisent plus à l'avenir. Cette lettre retient entre autre l'attention du fait qu'on y trouve également mentionnée Jelena, épouse de Sandalj, pour laquelle, au vu des textes modernes, tous les auteurs pensaient jusqu'à présent qu'elle avait gouverné Budva uniquement entre 1396 et 1398.

Ранија издања

Препис писма се налази у оквиру Русковог кодекса који се чува у Државном архиву у Дубровнику.¹ Објављено је два пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 38–39, бр. 70 и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 257–258, бр. 275. Ово издање приређујемо на основу снимка који смо лично начинили у Државном архиву у Дубровнику.

*Текст писма**

+ Почтеномъ а намъ любимомъ пригатељу војводи Сандаљу ѿ
владѣщаго град[а] Дѣбров(ника) |2| кнеза властель и ѿ вѣсе ѿпкине
многѡ срьдчно поздравленикѡ. Листъ почтене |3| твоѡ любве

¹ DAD, Lettere e commissioni di Levante I/1, fol. 32'.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

примисмо и раз8мѣсмо цю намъ твога любавѣ 8писа да ти с8 ка-
 5 зали |4| твои людик да к биль бригентињ д8бровчки кога с8 шкабе
 го[спос]тва ти тѣрале |5| и затѡ и ми твоки м(и)л(о)сти ѡд-
 пис8кмо крѣ смо рекли искати и питати за сѣ|6|да. Да ти зна
 г(ос)п(о)ство изънаг8смо комъ то к дошло било арьхивиск8пъ
 10 Маринъ |7| барски и ш нимъ кданъ 8лцининъ изъ Бнетъкъ и тѣди
 с8 8зели на плат8 ѡд наших(ь) |8| моринар(а) тѣи бригентињ с
 коимъ ѡни какѡ 8бози людик хѡде по свѣт8 терѣ се |9| хране <вѣси>²
 и тѣде с8 ш ними пошли наши властеле Палко Ж8рьговик(ь) сво-
 ѡм(ь) |10| к8кницом(ь) и сѣ дѣтцом(ь) и Марок Тамарик(ь) кои кѣ
 црѣквѣ завѣта ради погѡше и комъ |11| били на пилигрин8 на
 15 которѣскомъ врат8, тѣи изидоше шкабе г(о)сп(о)ства ти с воис-
 ком(ь) |12| тер(ь) безъ иѣдне м(и)л(о)сти почеше стрѣлатъ 8
 наврѡпъ на них(ь) и ѡни се 8боавѣ и многѡ |13| зач8дивѣ ѡд тога
 почеше 8пити: члов(е)че Б(о)га ради не стрѣлайте ако ккте цю с
 нами |14| говорит[и] доги кдна шкаба к намъ да гов(о)римѡ цю
 20 ккте. А ѡни ѡд тога не хтѣше нищор(ь) |15| 8чинит[и] паче начеше
 векѡма стрѣлатъ а ѡви, вок се да их(ь) не пострѣлаю, Б(о)гъ имъ
 |16| поможе, бриганѣтинъ би хрѣль на весла тер(ь) 8текоше и тѣи ш
 ними кдна |17| плавѣ 8льцинѣска арьхивиск8пова. А сѣди този ми
 25 раз8видевѣ многѡ ни би |18| ч8дно видетѣ крѣ г(о)сп(о)ство ти зна
 да к Д8бровник(ь) слободно мѣсто, тко гѡде би дош(а)лъ |19| 8
 нкмъ ради бисмо га съблюсти и с[ь]хранит[и] колико д(8)ш8 наш8,
 а ником8рѣ не дати |20| да наш8 вѣр8 и слободщ(ин8) ѡкрѣнимѡ. А
 зна твога м(и)л(о)стѣ навлацно комъ то |21| наш8 гѡлиѡ посласмо
 <8 Стари г>радѣ по вѣспочтен8 г(ос)п(о)гю Юл8 и ѡнѣди |22| ако би
 30 тко приш(а)лъ т(е)р(ь) <...>8 жалѣ 8чинит[и] не толико г(ос)п(о)ги
 коликѡ |23| наиманѣшем8 ѡд т<...> нашѡи гѡлик волга их(ь)
 хѡтѣли 8зети |24| дори не би изѣбили <...> наше кои тѣи вѣх8 не би
 к дали ѡдвести |25| волга нек8 жалѣ д<...>е. Юрѣ ми толико
 8зѣдрѣжимо слободѣшин8 |26| 8 нашемѣ дрѣв8 колико <и 8> град8 и
 35 сеи мислимо 8зѣдрѣжати дери наше мѣсто сто(и) |27| да многѡ ти
 ник не драгѡ и жалѣ на твоѣ люди било зато многѡ молимо |28|

² У оригиналу је ријеч прецртана.

Писмо Сандаљу Хранићу поводом напада на дубровачки брод

г(ос)п(о)ство ти бѣди т[и] <милостъ ѡкарати (и)х(ъ) и заповидѣтъ
да дрѣговиць нѣмаю такви зломъ печал <...> дрѣва.
м(ѣ)с(ѣ)ца априла т° сссс° ѿ

Превод

Нашем поштованом и вољеном пријатељу војводи Сандаљу, од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од све општине веома срдан поздрав. Примисмо лист (писмо) твоје поштоване љубави и разумјесмо шта нам је твоја љубав писала – да су ти твоји људи казали да је био бригантин дубровачки кога су гониле шкабе (чамци) Господства ти, па зато и ми твојој милости отписујемо, јер смо рекли да ћемо тражити и распитати се за себе. И да зна Господство ти, сазнали смо (истјерали смо на видјело) како је до тога дошло: барски архиепископ Марин и са њим један Улцињанин из Млетака, узеше у најам од наших морнара тај бригантин којим они, као убоги људи иду по свијету па се (тако) сви прехрањују, а са њима су тада пошла и наша властела Палко Журговић са својом кућаницом и са дјецом и Мароје Тамарић, који пођоше у цркву ради завјета на ходочашће. И кад су били на которском врату, ту изађоше шкабе Господства ти с војском те без икакве милости почеше да их гађају стријелама зарад пљачке, па се они поплашише и много изненадише, па због тога почеше да запомажу: „Човјече, Бога ради, не гађајте! Ако хоћете с нама о нечему да разговарате, нека дође к нама једна шкаба да разговарамо о томе шта хоћете.“ А они ништа од тога нису хтјели да учине, него почеше још више да нас гађају стријелама, а ови, бојећи се да их не погоде (Бог им поможе), приону бригантин на весла те утекоше, и ту с њима једна лађа улцињска, архиепископова. А сад, кад смо све то сазнали, много нам је било чудно, јер зна Господство ти да је Дубровник слободно мјесто и ко год би дошао, ради бисмо били да га у њему чувамо и пазимо, колико и душу нашу, и никоме не бисмо дали да нашу вјеру и слободштину окрњимо. А твоја милост зна да смо слободно послали нашу галију у Стари Град по веома поштовану госпођу Јелу, и ако би ондје ко дошао те (...) учинио нажао не толико госпођи колико најмањему од (...) нашој галији, или би хтјели да их узму да их не би поубијали (...) наше који ту бијаху, не би дали да је одведу, (...) Јер ми поштујемо слободштину у нашој лађи толико, колико и у граду, и мислимо да је задржимо (поштујемо и даље) док наше мјесто стоји, и да ти није било много криво и жао на твоје

Павле Драгичевић

људе, зато много молимо Господство ти – буди милостив па их изгрди и нареди да други пут немају такво зло (...) (према) лађи.
мјесеца априла 1402.

Околности настанка

Околности које су довеле до настанка овог документа везане су за продају соли у Суторини. Војвода Сандаљ Хранић је настојао да води самосталнију економску политику тежећи да смањи економску зависност од Дубровчана. С тим циљем дозвољавао је повремену продају соли као и њену производњу у Суторини, што је наилазило на немале протесте Дубровчана. Да би ову трговину спријечили, Дубровчани су често слали своје наоружане бродове са задатком да стражаре на улазу у Бококоторски залив и да заплијене сваки брод који би довозио или одвозио со.³ Ово је свакако морало изазвати реакцију Сандаљевих људи који су настојали да се одбране. Из једног дубровачког писма наслућујемо да би трговина сољу могла бити узрок ове „морске чарке“. Писмо је писано 27. јануара 1403. и у њему се Дубровчани жале на Сандаљеве активности. Из њега сазнајемо да су *Хранићи милост од (босанског) краља испросили да сол продају у Суторини*.⁴ Не знамо када су Хранићи испросили милост, али се може претпоставити да се со овдје продавала и током претходне, 1402. године. Из овог периода, у серији *Lettere di Levante* 4, сачувано је и једно писмо чији је основни садржај протест због продаје соли и позивање на старе уговоре.⁵ Не треба сметнути с ума да су Дубровчани и Босна у овом периоду имали и унеколико затегнуте односе. Дубровник је признавао власт угарског краља Жигмунда, а Босна власт претендента на угарски престо Ладислава Напуљског. Између Босне и Дубровника је избио и рат (1403–1404) и овај сукоб је само један од низа неспоразума које су имали.

Дипломатичке особености

Писмо садржи симболичну инвокацију, инскрипцију, интитулацију, салутацију, дужу експозицију и завршава се диспозицијом и датумом. Оштећено је у доњем дијелу, вјероватно услед дејства воде, јер

³ Видети наш претходни рад у овој свесци, посебно напомене 43 и 46.

⁴ М. Пуцић, *Споменици српски* I, 45.

⁵ У њему се тражи да посланик наведе који су quelli de Lustiza zoye Liçi ... (оштећено) et Babuncichi et plu atri anno caxe cum sale sotto castello de Sotorina la qual se vende alli Vlachi (...). Захваљујем проф. др Сими Ћирковићу на уступљеном податку.

Писмо Сандаљу Хранићу поводом напада на дубровачки брод

је мастило испрано док сама хартија није толико оштећена, осим при самом дну, гдје је поцијепана. Дјелимично су оштећени 20, 26, 28. и 29. ред и читава средина од 21. до 25. реда. Ово би писмо могло бити интересантно по томе што су Дубровчани поменули *госпођу Јелу* и да су послали по њу у Стари Град једну галију. Могло би се радити о Сандаљевој жени која је и раније управљала Будвом. Зна се да је управљала Будвом од 1396. до 1398. године.⁶ Нема података када је умрла, а Сандаљ се поново оженио тек 1405. године. Ово би писмо могло сугерисати да је Јелена управљала Будвом неколико година дуже него што се раније сматрало. Нажалост, писмо је на важном мјесту оштећено па не можемо са сигурношћу тврдити да је галија послана у Стари Град, али су и М. Пуцић и Љ. Стојановић у старијим издањима овог документа предложили то рјешење као најлогичније.

Просопографски подаци

Сандаљ, 147 (страна), 1 (ред у издању) – босански војвода (око 1370. до 15. марта 1435). Синовац Влатка Вуковића.

Литература: в. претходни рад од истог аутора у овој публикацији.

Архибискуп Марин, 148, 8 – барски надбискуп Марин II. На овом положају је био од јануара 1396. године, када га је именовао папа Бонифације IX, па до јануара 1420. године када је умро у Дубровнику.

Литература: I. Marković, *Dukljansko-barska Metropolija*, Zagreb 1902, 196–197.

Палко Журговић, 148, 12 – (лат. Palcus, Paucus, Paulus), непознат дубровачки властелин.

Мароје Тамарић, 148, 13 – дубровачки властелин из породице Тамарић која је огранак породице Журговић (лат. Georgio, Georgea, Zorzi, Çorçi). У литератури је познат само Мароје (лат. Maroye, Marinus) Тамарић (1399–1417), син Matheus Vite de Georgio (1361–1400).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 218–224.

Јела, 148, 29 – вјероватно жена Сандаља Хранића.

Литература: М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*, ИЧ 33 (1986) 37–55.

Важније установе и термини

Бригантин, 148, 5, 10, 22 – брод средње величине, чешће ратни него трговачки. Као ратни брод могао је примити до 70 људи. У почетку

⁶ Видети и рад Р. Поповића у овој публикацији.

Павле Драгичевић

је личио на овећи чамац са 8 до 10 весала и једним једром. Величина му се постепено повећавала. Одликовао се брзином и окретношћу.

Литература: К. Лиречек, *Историја Срба* II, 187; Р. Мардешић, *Brigantin*, *Pomorska enciklopedija* 1 (1954) 580; S. Vekarić, *Vrste i tipovi dubrovačkih brodova XIV stoljeća*, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* X–XI (1966) 34; М. Милошевић, *Bokeljski brigantini i brikovi*, *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru* XIV (1966) 51–90.

Шкаба, 148, 6, 15, 19 – дужи, узак и отворен чамац на весла са једним једром. Имала је 4 до 6 весала и служила је само за превоз људи. Веома честа у јужном Јадрану.

Литература: М. Милошевић, *Бокелски једрењаци грађени у Котору и Перасту у периоду од 1397. до 1455. године*, *Годишњак поморског музеја у Котору* IX (1960) 14–15; S. Vekarić, *Vrste i tipovi dubrovačkih brodova*, 37; Ј. Луетић, *1000 godina dubrovačkog brodarstva*, Zagreb 1969, 32.

Галија, 148, 31 – највећи брод који су Дубровчани посједовали. Знатно је мања од млетачке галије. Покретана је на весла и једра. Коришћена је као ратни и трговачки брод. Као ратна лађа могла је примити до 300 људи. Димензије су јој се временом повећавале.

Литература: К. Лиречек, *Историја Срба* II, 187; М. Милошевић, *Типови бокелских једрењака од 1397. до 1600. године*, *Годишњак Поморског музеја у Котору* X (1962) 54–57; S. Vekarić, *Vrste i tipovi dubrovačkih brodova*, 20–21; Ј. Луетић, *1000 godina dubrovačkog brodarstva*, 32.

Топографски подаци

Стари Град, 148, 29 – данашња Будва. Сандаљ ју је стекао 1396. године оженивши се Јеленом, удовицом Радича Црнојевића, претходног господара Будве. О Сандаљевој владавини Будвом мало се зна. Поуздано се зна да је градом управљала Јелена у периоду од 1396. до 1398. године, а ово писмо оставља могућност да је на том положају била и 1402. године. Ту је једно вријеме био и солски трг.

Литература: I. Sindik, *Budva*, *EJ* 2 (Zagreb 1956) 253–254; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 100; S. Ćirković, *Starigrad – srednjovekovna Budva*, *predgovor u knjizi: Ž. Buklić, Pravno uređenje srednjovekovne budvanske komune*, Budva 1988, 9–22.

Срђан Рудић

ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА ДУБРОВНИКУ

Јајце, 1461, 23. новембар

Краљ Стефан Томашевић издао је, на молбу дубровачких поклисара кнеза Јакете Гундулића и кнеза Паладина Лукаревића, повељу којом је потврдио Дубровчанима Приморје и Конавле као и трговачке повластице. Дубровчани су се заузврат обавезали да ће краљу сваке године, као и његовим претходницима, исплаћивати 2.000 перпера на Дмитров дан и 500 перпера на Власин дан. Повеља је издата 23. новембра 1461. године у Јајцу.

A la demande d'émissaires ragusains du duc Jaketa Gundulić et du duc Paladin Lukarević, le roi Stefan Tomašević délivre une charte par laquelle il confirme aux Ragusains la possession du Littoral et de Konavlje ainsi que des privilèges de commerce. En retour les Ragusains s'engagent à verser chaque année au roi, ainsi qu'à ses descendants, la somme de 2.000 perpères le jour de la Saint-Démétrius et 500 perpères le jour de la Saint-Vlasin. Cette charte a été délivrée le 23 novembre 1461 à Jajce.

Опис повеље

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику од 23. новембра 1461. године сачувана је у оригиналу и данас се чува у Државном архиву у Дубровнику. Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник. Текст повеље написан је на пергаменту италијанске израде средњег квалитета, дебљине 0,18–0,16–0,19–1,22/0,16 мм. Повеља је горе широка 40,5 цм, доле 41 см, висине 42,5 цм. Плика је лево висока 5,3 цм, средином 5,8 цм, десно 5 цм.

Писар је линирањем припремио пергамент за писање. Прву водоравну линију повукао је 3,1 цм испод горњег руба – црта се на полеђини види као испупчење. Другу линију је повукао 2,1 цм испод прве, а све остале на међусобном растојању од 0,87 цм – 36 редова текста заузима висину од 31 цм. Писар је линирање извршио са мало пажње. Сва висина пергаментa је линирана; на унутрашњој страни пресавијене

плике су још три повучене линије. Након писања дијак је површно обрисао линије тако да се оне још виде.

Повеља је писана дипломатском минускулом, не сасвим једнаких слова и са приличним курсивним спајањем појединих слова. Слова су 1–2 мм висока, продужења изнад и испод линије износе 3–7 мм. Текст је писан брзим потезима, тако да се код сваког слова види настојање да се нађе облик који омогућава што бржи потез слова. Повеља има 38 редова. Као украс служе крст на почетку повеље, читав први и задњи ред који су писани црвеним мастилом. Крст у маргини испред текста широк је 1,8 цм, а висок 6,5 цм – на дну усправне линије налази се мали ромб. Први ред је написан словима висине 2,1 цм, одебљаним мајускулним словима која су често спајана у лигатуре. Слова у задњем реду висока су 1,8 цм.

За печатну врпцу прорезана је плика и пергамент са три прореза средином повеље – један 1,5 цм изнад доњег руба, горња два 3,5 цм изнад руба, а 2,8 цм један од другог. Прорези су направљени са два унакрсна реза у плику и пергамент. Врпца је израђена од непредених свилених влакана светлоцрвене боје. Начин провлачења врпце је обичан. Испод руба исплетена је плосната плетеница дужине 7,5 цм до печата у који улази на један, а излази на три отвора. Данас је десни и средњи део врпце откинут непосредно код печата, док леви виси још 23 цм испод печата.

Повеља је пресавијена горњом половином доле и са леве и десне стране по једну трећину унутра. На тај начин је настало шест поља димензија 13,5 x 21 цм, што је необично великог формата. На доњем десном пољу полеђине налази се савремени запис дубровачке канцеларије: *Priiilegio de Re Stiphano de Bosna fiol de Re Thomas per confirmation de priiilegi et per arzenti che non sia in contrabando salvo quelli che non son bolladi et che non sian represaglie 1461*. Испод тога стоји: *N. 5 del Pach XI*, док се на левом горњем пољу налази ознака бечког архива: *№ 289 an. 1461*.¹

Ранија издања

Повеља је досад доживела неколико издања, а углавном читко исписан текст није задавао веће тешкоће приређивачима. Знатнији превиди видљиви су у издањима П. Карано-Твртковића и Ф. Миклошића, где су изостављени делови текста.

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM 4–5 (1950), 191–193.

П. Карано-Твртковић, *Србскии Споменици*, 282–285; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 485–488; V. Bogišić, *Na slovenskom jugu, I Zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlašću u samostalnim državama*, Zagreb 1872, 76 (делимично); С. Новаковић, *Законски споменици*, 256–258 (делимично); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 162–165; М. Vego, *Ro-stanak srednjovekovne bosanske države*, Sarajevo 1982, 192–195.

Ово издање је приређено на основу снимка из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 302.

*Текст повеље**

+ Ва име ѿѿца и Сина и Светога Духа амень. Милостию Божиюмъ ми г(оспо)д(и)нь Шефанъ Степанъ Томашевићъ, кр(а)лъ
|2| Срѣлемъ, Босни, Приморью, Хѣмъси земли, Далмации,
Хрватомъ, Донимъ Краемъ, Западнимъ странама, ѿсорѣ, Голи,
5 Подринью и к томѣ, ва начетакъ всемѣ азъ |3| речени Шефанъ
Степанъ краљ славѣ ваздаемъ непрѣстанно Господѣ моемѣ владици
Х(ри)стѣ, иже ва начетакъ небесѣ дивнимъ ѿтверѣениемъ ѿтверди и
васеленѣ своею |4| волею уснова, за милосрѣдѣ еже милости приде с
небесѣ чл(о)в(ѣ)колѣбно на землѣ, и падче чл(ов)иче сѣшво прѣст-
10 ѣпление собою обоживѣ на небеса ѣзиде, тим[ъ] же |5| и погибше
ушце домѣ Издравилева ка истинномѣ пастирѣ и Богѣ вазвраѣене
више, тимже и скѣпетри царьски по всои васеленои ѿтверѣаюѣе се и
красеѣе се сла|б|ветѣ Бога вседрѣжителя, такои и азъ Шефанъ
Степанъ, рабъ Божи краљ згора речени, спод[о]бленъ вихъ кралевати
15 ва речених[ъ] землах[ъ] родителъ и прародителъ моих[ъ], |7| творити
ми правде и милости и даре и записаниа нашимъ дразимъ и
срѣчанимъ пригатедем[ъ]: тогда придоше ва славни дворѣ
кралевѣства ми ѣ Ђице пле[ме]нити |8| мѣжие славного града
Дѣбровника властеле и поклисарие почтовани витезѣ кнезѣ Ђакета
20 Гѣндѣлићъ и кнезѣ Паладинъ Лѣкаревићъ с почтен[и]ми дарми и
част[и]ми |9| уд[ъ] реченога славного града Дѣбровника властемъ и
уда все упѣине властемъ дѣбровачцих[ъ], и речени много почтовани
поклисарие насъ искаше много ѣмилено |10| и просише за всякое

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

25 ђвите и законе и слобощине реченога и много почт(о)ванога града
 ДѢровника, кое сѢ имали Ѣ записих[ь] и Ѣ повелах[ь] с речен[и]ми
 наш[и]ми родители и прародите|11|л[и]ми з господ[о]мъ
 срьбьском[ь] и босаньскомъ, како да бисмо и ми по ѡбичаю речене
 госпде нимъ потвърдили и Ѣстановитили(!) крѣпко прьвих[ь]
 наших[ь] слободщине |12| и законе и Ѣвите и повелиниѣ и записаниѣ
 30 госпде срьбьске и босаньске, и кральевство ми слишавше и
 разѢмивше нихъ почтене и разѢмне и приличне про|13|шне а праве, а
 ми имавше свить и циѡ зговоръ с властели и велеможами(!)²
 кральевства ми, створи[ь] милость нашѢ госпоцѢ реченомѢ и
 много почтованомѢ |14| градѢ ДѢровникѢ, властелом[ь] и всои
 35 опѣкини властеш дѢровачцих[ь], по сих[ь] наших[ь] листих[ь] и
 повелахъ, за нихъ срьчаньство потвърдисмо имъ и Ѣстанови-
 тисмо(!) |15| все и всякое повеле и записаниѣ речене госпде срьбьске
 и босаньске, и потвърди[ь] имъ Приморье и Конавле са вс[и]ми
 своими метехи и котари, и па г[оспо]д[и]нъ краль |16| Степанъ и вса
 40 ина господа, коѣ сѢ госп[о]довала до мене, да е до вика реченемѢ и
 много почтованомѢ градѢ ДѢровникѢ и всои опѣкини властеш
 дѢровачцихъ |17| твърдо и непоречено нами и наш[и]ми последи-
 ни[и]ми, паче да сѢ Ѣ всякое врѣме становити и крѣпци Ѣ ѡвоизи
 нашои и Ѣ всихъ инихъ повелахъ и Ѣ законих[ь] и Ѣ всихъ |18| и Ѣ
 45 всакоих[ь] слободщинах[ь] речене госпде срьбьске и босаньске; и
 речени властеле и поклицарие почтенога града ДѢровника и ѡдда все
 ѡпѣкине властеш дѢ|19|ровачцих[ь] примише и завезаше се крале-
 вьствѢ ми давати ѡт[ь] реченога града ДѢровника и ѡдда все
 ѡпѣкине властеш дѢровачицихъ примише и завезаше се |20| крале-
 50 вьствѢ ми давати³ срьбьски доходакъ дви тисѢти перперъ
 дѢровачцих[ь] динара всяко годице на Дмитровъ данъ, и тако е
 всяко годице на Вла|21|синъ данъ петъ сатъ перперъ по законѢ и
 ѢвитѢ, како сѢ давали реченои господи кралевоѢ босаньскимъ

² велеможами – Љ. Стојановић

³ Делови 19. и 20. реда (и ѡдда все ѡпѣкине властеш дѢровачицихъ примише и завезаше се кралевьствѢ ми давати) изостављени су у издању П. Карано-Твртковића. Ради се о делу текста који је писар највероватније грешком два пута исписао.

нашимъ родителемъ бившимъ господи, кои сѣ го|22|сподовали до
 55 мене. И ѿце створи госпоцтво ми милость нашѣ госпоцкѣ реченомѣ
 и много почтованомѣ градѣ Дѣбровникѣ и всои ѿпѣкини властехъ
 |23| дѣбровачцихъ по више реченихъ властелехъ[ѣ] и поклисарихъ[ѣ], да
 ѿда[ѣ] сада напѣда, що би годи нихъ тръговци или нихъ слѣге сребра
 носили из нашега рѣсага |24| ѣ Дѣбровникѣ или инѣде, кѣде имъ
 60 драго, що би се годи нашло ѣ кога нихъ тръговаць или слѣга сребра
 неболана, да мѣ се не море ино ѣзети |25| сребро него ѿнолико само,
 колико се наиде сребра неболана, а ѿнои, що е болано, да понесе на
 слободнѣ или мѣ ѣ Дѣбровникѣ или инѣда, кѣда мѣ драго, |26| без
 ниѣдне забаве кралевѣства ми ни властехъ моихъ и ни власника ни
 65 цариника нашихъ. И такоѣе створи госпоцтво ми милость нашѣ
 госпо|27|цкѣ реченомѣ и много почтованомѣ градѣ Дѣбровникѣ и
 всои ѿпѣкини властехъ дѣбровачцихъ[ѣ] по више реченихъ[ѣ] власте-
 лехъ[ѣ] и поклисарихъ, да |28| ѿда[ѣ] сада напѣда не бѣде никадарѣ
 веѣе ѣ нашемъ[ѣ] рѣсагѣ ниѣдномѣ дѣбровчанинѣ ни слѣгамъ нихъ
 70 ниѣднога прѣѣзма ни за едно тѣѣе прѣдѣжие, |29| него да се наиде
 по законѣ, тко бѣде дѣжанѣ, ѿнаи истаць да има платити, а да се
 правомѣ не може ѣзети за кривога ниѣдно имание пра|30|вога. Я
 всемѣ томѣ и више писаномѣ ротници и свидоци наше добре
 велеможе воевода Петарѣ Павловиѣ з братиѿмъ[ѣ], воевода
 75 Тврѣтко |31| Ковачевиѣ з братиѿмъ[ѣ], воевода Павлаѿ Клешиѣ з
 братиѿмъ[ѣ], воевода Иваниѿѣ Влатковиѣ з братиѿмъ, воевода
 Павлаѿ Чѣбратиѣ з брати|32|ѿмъ и воевода Вѣкиѣ Тихчиновиѣ з
 братиѿмъ и воевода Иванѣ Шантиѣ з братиѿмъ и воевода Влади-
 савѣ Вѣкчиѣ з братиѿмъ |33| и кнезь Владисав Вѣковиѣ з
 80 братиѿмъ и кнезь Марко Драгишиѣ з братиѿмъ; а пристав томѣ
 двора кралевѣства ми дворѣски нашѣ |34| кнезь Радое Владимириѣ
 з братиѿмъ, наипрѣво ротиѿ[ѣ] се ѿа речени г[оспо]д[и]нѣ краль
 Стипанѣ и с велеможами(!) кралевѣства ми више писан[и]ми,
 пост|35|авивѣ рѣци на свето еванѣѣелие и на крѣсть часни, да е
 85 тврѣдо и непоколебимо, що се пише ѣ семѣ записѣ градѣ Дѣбровникѣ
 и всои ѿпѣкини |36| властехъ дѣбровачцихъ[ѣ] до вика викамъ, и
 повелисмо га печатити наш[и]ми велик[и]ми печатми висѣѣими

вѣистраними законит[и]ми. Писанъ 8 нашеѣ сла|37|вноѣ стоно-
мъ градъ 8 Ђаницъ мисеца новемѣбра ·кѣ· данъ ва лита рожаства
90 Х(ри)ст[о]ва ·чѣсѣа· лито. 8писа Браношъ дѣкъ по запов[и]ди г[ос-
по]д[и]на ми г[оспо]д[и]на кр(а)ла Етипана.
|38| **ШЕФАНЪ СТЕПАНЪ БОЖИСЪМЪ МИЛОСТЮ КРАЛЬ
БОСАНЬСКИ И К ТОМЪ**

Превод повеље

У име Оца и Сина и Светога Духа амен. Милошћу Божјом, Ми господин Штефан Степан Томашевић, краљ Срба, Босне, Приморја, Хумске земље, Далмације, Хрвата, Доњих Краја, Западних страна, Усоре, Соли, Подриња и к тому. У почетак свему ја, споменути Штефан Степан краљ, непрестану славу дајем Господу мојем владици Христу који на почетку дивним утврђењем небеса утврди и васељену својом вољом основа, Милосрдни, што из милости човекољубиво сиђе с небеса на земљу, и људску природу која је због преступа пала, собом је обожио и на небеса уздигао. Тиме су и изгубљене овце дома Израилјевог истинском пастиру и Богу биле враћене, тиме се и скиптри царски по целој васељени утврђују и поносно славе Бога сведржитеља. Тако и ја Штефан Степан, раб Божји, краљ горепоменутог, достојен бих да краљујем у споменутих земљама родитеља и прародитеља мојих, да извршавам правду и милост и дарове и записе нашим драгим и срдчним пријатељима. Тада дођоше у славни двор Краљевства ми у Јајце племени-ти мужеве славнога града Дубровника, властела и поклисари достојни витез кнез Јакета Гундулић и кнез Паладин Лукаревић, са прикладним даровима и почастима од поменутог града Дубровника, властеле и од све општине властеле дубровачке. И поменути много достојни поклисари од нас много умиљено тражаху и молише за све уговоре и законе и слобоштине поменутог и много достојног града Дубровника, које су имали у записима и повељама с поменутих наших родитељима и прародитељима, с господом српском и босанском, да бисмо им и Ми по обичају поменуте господе, потврдили и установили снагу претходних наших слобоштина и законе и уговоре и повеље и записе господе српске и босанске. И Краљевство Ми чувши и разумевши њихове достојне, разумне и прикладне молбе, а праве, имавши веће и договор с властелом и велможама Краљевства ми, учиних милост нашу господску поменутом и многодостојном граду Дубровнику, властели и свој општини властео-

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику

ској дубровачкој, по свим нашим листинама и повељама – за њихово пријатељство потврдисмо им и учинисмо све повеље и записе поменуће господе српске и босанске и потврдих им Приморје и Конавле са свим својим територијама и котарима, и ја господин краљ Степан, и сва друга господа која су господовала пре мене, да је довека споменутом и много-достојном граду Дубровнику и свој општини властеле дубровачке стално и неоспориво од нас и наших наследника, такође, да су увек сигурни и чврсти у овој нашој и у све друге повеље и законе и у све слобоштине поменуће господе српске и босанске. И поменута властела и поклицари достојног града Дубровника и све општине властеле дубровачке примише и обавезаше се Краљевству ми давати српски доходак две хиљаде перпера дубровачких динара сваке године на Дмитров дан, и такође сваке године пет стотина перпера на Влахов дан по закону и уговору, како су давали поменутој господи краљевима босанским, нашим родитељима, бившој господи, који су владали пре мене. И још створи господство ми милост нашу господску поменутом и много достојном граду Дубровнику и свој општини властеле дубровачке по горепоменутој властели и поклицарима, да одсад убудуће, што би год њихови трговци или њихове слуге сребра износили из наше државе у Дубровник, или другде где им је драго, што би се год нашло сребра неболаног код њихових трговаца или њихових слугу, да им се не може друго сребро узети већ само онолико колико се нађе сребра неболаног, а оно што је болано да понесу слободно у Дубровник или другде где им је драго, без иједне сметње Краљевства ми, властеле моје, власника и цариника наших. И такође створи господство ми милост нашу господску поменутом и многодостојном граду Дубровнику и свој општини властеоској дубровачкој по горе поменутој властели и поклицарима, да убудуће никада не буде више у нашој држави ниједном Дубровчанину нити његовим слугама ниједног преузма ни за једно туђе дуговање, него да се нађе по закону, да ко буде дужан да тај исти има платити, а да се исправном не може узети уместо кривом никаква имовина. А свему томе и горе писаном ротници и сведоци су наше добре велможе: војвода Петар Павловић с братијом, војвода Твртко Ковачевић с братијом, војвода Павле Клешић с братијом, војвода Иваниш Влатковић с братијом, војвода Павле Чубретић с братијом, војвода Вукић Тихчиновић с братијом, војвода Иван Шантић с братијом, војвода Владисав Вукчић с братијом, кнез Владисав Вуковић с братијом, кнез Марко Драгишић с братијом. А пристав томе двора Краљевства ми је дворски наш кнез Радоје Владимирић с братијом. Прво се заклех ја, поменути господин краљ Стипан с

велможама Краљевства ми горе потписаним, поставивши руку на свето јеванђеље и крст часни, да је чврсто и непоколебиво све што пише у овом документу, граду Дубровнику и свој општини властеле дубровачке заувек. И повељу печатисмо нашим великим висећим обостраним печатом законитим. Писано у нашем славном граду Јајцу 23. новембра 1463. године од рођења Христова. Писа Бранош дијак по заповиди господина ми господина краља Стипана.

Штефан Степан Божијом милошћу краљ босански и к тому.

Дипломатичке особености

Након што је, највероватније у Јајцу на дан Св. Гргура Чудотворца 17. новембра 1461. године, крунисан за краља Босне, Стефан Томашевић је издао пет повеља којима је регулисао односе са Дубровником. Прва, издата 23. новембра, издваја се од осталих својом величином и изгледом, а и писана је другачијим формуларом него преостале четири повеље настале два дана касније. Разлог овоме лежи у чињеници да је прва повеља знатно важнија од осталих. Она се уклапа у праксу према којој су босански владари након доласка на престо потврђивали Дубровчанима старе привилегије. Може се рећи да је ово постао обичај који се одржао све до пада босанске државе.

О настанку повеље има мало података. Дубровчани су 20. јула 1461. године донели одлуку ...de mittendo ambassiatam ad illustrissimum dominum Stephanum regem Bosne.⁴ Упутство посланицима било је завршено 20. августа.⁵ Усвајање упутства одложено је 8. октобра, потврђено је 14. октобра и наложено посланицима да уколико све добро заврше, остану 3–4 дана.⁶ Дубровачка влада је са посланицима имала преписку и 18. новембра, а посланици су се вратили 5. децембра.⁷

Повеља Стефана Томашевића је добрим делом састављена по угледу на раније владарске повеље.⁸ Почетак повеље, односно инвокација, интитулација и аренга, скоро у потпуности су истоветне као у по-

⁴ DAD, Acta Consilii rogatorum XVI, fol. 279. Подаци из Дубровачког архива добијени су љубазношћу академика Симе Ћирковића.

⁵ DAD, Acta Consilii rogatorum XVII, fol. 17.

⁶ DAD, Acta Consilii rogatorum XVII, fol. 19, 19' и 20.

⁷ DAD, Acta Consilii rogatorum XVII, fol. 32.

⁸ Станоје Станојевић је сматрао да је ова добрим делом састављена по угледу на повеље Твртка II Твртковића Дубровнику од 18. августа 1421. године и Стефана Томаша, такође Дубровнику, од 3. септембра 1444. године. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 157 (1933) 204.

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику

вељи краља Стефана Томаша, изdatoј 22. августа 1446. године синовима покојног војводе Иваниша Драгишића.⁹

Повеља издата 23. новембра почиње крстом, односно симболичком инвокацијом. Након ње следи кратка вербална инвокација **Ва име Сѣтца и Сина и Светога Дѣха аменъ** која је уобичајена у босанским владарским повељама.

Институлација гласи: **Милостю Божиѡмъ ми г(оспо)д(и)нь Шефанъ Степанъ Томашевиѣъ, кр(а)лъ Срѣблемъ, Босни, Приморью, Хѣмьсци земли, Далмации, Хрѣватомъ, Донимъ Краемъ, Западнимъ странамаъ, Ѧсорѣ, Соли, Подринью и к томѣ.** Као што смо већ навели, претпостављамо да је институлација једноставно преузета из повеље Стефана Томаша из 1446. године. Иста институлација искоришћена је и у повељи Стефана Томашевића стрицу Радивоју из исте године, сачуваној у каснијем препису.¹⁰ Хрватска се помиње и у институлацији повеље краља Остоје браћи Радивојевић изdatoј 28. децембра 1408. године.¹¹ Стефан Томаш је Далмацију и Хрватску у своју титулу унео и у потпису на повељи од 3. септембра 1444. године Дубровнику.¹² У потпису истог краља на повељи којом је 18. децембра 1451. године склопио савез са Дубровчанима против Стефана Вукчића помиње се само Хрватска.¹³

Опис у којем се приповеда како су на двор у Јајцу дошли дубровачки посланици и тражили потврду ранијих повластица, као и краљева потврда истих и потврда даривања Конавала и Приморја (средица 7. – почетак 22. реда) скоро у потпуности, сем неких мањих разлика, одговара сличном опису из повеље краља Стефана Томаша Дубровчанима од 3. септембра 1444. године.¹⁴ Оно што је интересно јесте да се у овим повељама као „родитељи и прародитељи“ босанских краљева помињу само „господа српска и босанска“ – у обе повеље су изостављена „господа рашка“. Док су у повељи Стефана Томашевића „господа рашка“ сасвим сигурно изостављена по угледу на очеву повељу, није јасно зашто су изостављена у повељи Стефана Томаша.

Повеља Стефана Томашевића, осим уобичајене потврде дубровачких повластица, садржи још две одредбе којима се додатно уређују

⁹ F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 438–440.

¹⁰ F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 438; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, GZM 21 (1909) 446; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, GZM 27 (1915) 274.

¹¹ F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 385. О веродостојности ове повеље погледајте: М. Динић, *Вести Еберхарда Виндекеа о Босни*, ЈИЧ 1 (1935) 363–365.

¹² F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 429; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 117.

¹³ F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 450; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 121.

¹⁴ F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 427–428; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 116.

односи између Босне и Дубровника. Прва одредба се тиче трговине сребром које је заузимало посебно место у трговини Дубровчана са Босном, на шта указује чињеница да дубровачке колоније у првој половини XV века постају најјаче око рудника сребра или у трговима у њиховој околини. Ради контролисања извоза сребра Краљ Твртко II увео је 1426. године систем његовог болања (на сребро је ударан посебан жиг – bola). Сребро које се извозило из Босне, али и оно из Србије које је ишло преко територије босанског краља, морало је бити болано. Није сасвим јасно да ли је ова мера уведена да би се контролисала наплата царине приликом извоза сребра или да је узет одређен проценат од његове производње. Доказ да су прописи о болању сребра поштовани, представљају честе жалбе које су дубровачки трговци упућивали својој влади. Проблем нису представљали само трговци који су покушавали да прошверцују сребро, већ и краљеви службеници који су злоупотребљавали свој положај. Стога је Стефан Томашевић био принуђен да у овој повељи изричито нареди да се од дубровачких трговаца може одузети само неболано сребро, док се извоз боланог сребра могао одвијати без икаквих препрека.¹⁵ Наравно, може се поставити питање ли је ова одредба, када имамо у виду стање у којем се налазила босанска држава, могла да се спроведе у пракси.

Друга одредба забрањује „изам“ или „преузам“, односно забрањује одузимање робе Дубровчанину због дуга неког његовог земљака. На тај начин била је правно гарантована безбедност промета за дубровачке грађане који су пословали на територији Босанске краљевине. Иначе, „изам“ се у односима између Босне и Дубровника помиње још у исправама бана Матеја Нинослава (1214–1217, 1234, 1240, 1249).¹⁶

О насталим променама у босанском друштву средином XV века сведочи и списак сведока. Чак осам сведока на овој повељи носи титулу војводе. Док су у почетку ову титулу носила само угледна босанска властела, број војвода се ширењем државе, а нарочито после проглашења краљевине, повећавао. У исто време њихов углед је опадао, тако да ову титулу налазимо и код неких не тако угледних породица и појединаца.¹⁷ Интересантно је да се међу сведоцима не налази Влатко, син

¹⁵ D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 46–47, 50, 52–53, 103; С. Ћирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ћук, *Старо српско рударство*, Београд 2002, 108–109.

¹⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 6–8, 10.

¹⁷ О титули војводе погледати: *ЛССВ*, 95–97 (Р. Михаљчић, А. Веселиновић, А. Фотић); Р. Михаљчић, *Војвода*, Владарске титуле обласних господара, Сабрана дела

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику

херцега Стефана Вукчића, иако је присуствовао крунисању Стефана Томашевића одржаном неколико дана пре издавања повеље.

Како краљ Стефан Томашевић, попут свог оца, није правио посебне печате, ову повељу је оверио великим двостраним печатом краља Твртка II. Велики печат Твртка II скоро у потпуности је идентичан са великим печатом краља Остоје. Измењено је само име – при писању имена TVRTCONIS у легенди на обе стране печата слова V и R се налазе у лигатури. У ствари, ради се о истом печату који је израдио Твртко I и који је користио и Дабиша. Остоја је, осим што је изменио име, увео и ново знамење. Печат је пречника 11 цм. На аверсу је приказан краљ како седи на престолу са свим симболима власти. Са његове десне и леве стране по два анђела држе штит на којем је приказана љиљанова круна. На реверсу је приказан краљ као оклопљени коњаник у трку, са копљем у десној и штитом у левој руци. На врху копља је застава са приказом знамења које се налази и на коњском прекривачу у пределу прса и сапи – штит са косом пругом и шест љиљана. На штиту је приказ љиљанове круне. Натпис на печату према Грегору Чremoшнику гласи: + S(IGILLUM) MAIVS STEPH(AN)I DABISSE, DEI GRA(TIA) RASCIE, BOSSNE MARITIMARVMQUE P(AR)TIUM, VSORE, INFERIOR(UM) P(AR)TIVM, TERRE HOLM REGIS ET D(OMI)NI. Павло Анђелић је сматрао да се натпис, пре свега његов крај, може нешто другачије прочитати: E(T) D(OMI)NNLIS или ET DOMINI ALIIS.¹⁸

Просопографски подаци

Јакета Гундулић (1423–1473), 155 (страна), 19 (ред у издању) – Син Марина Гундулића (1399–1441) и Франуше, ћерке Марина Бучинчића. Имао је осморо браће и сестара. Оженио се 1432. године Марушом, кћерком Жорета Палмотића, са којом је имао три сина и две кћери.

Извори и литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат. Генеалошке табле*, таб. бр. XXXVI/3.

VI, Београд 2001, 125–156; Е. Kurtović, *Dileme oko titule vojvode u srednjovjekovnoj Bosni*, ANUBiH Godišnjak knj. 36, Centar za balkanološka istraživanja knjiga 34, Sarajevo 2007, 243–261.

¹⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka (Dopuna)*, 139, 145; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 23–33, 48; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани*, 1395, април 26, ССА 4 (2005) 181; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише браћи Семковић*, ССА 5 (2006) 165.

Паладин Лукаревић (1423-1484), 155, 20 – Син Петруса Лукаревића (1399–1430) и Бјелче, ћерке Јакоба Гундулића. Имао је деветоро браће и сестара. Оженио се 1448. године Николетом, кћерком Дамјана Бенеша. Није имао деце.

Извори и литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат. Генеалошке табле*, таб. бр. XLI.

Петар Павловић, 157, 74 – војвода, син војводе Радослава. Имао је два брата, старијег Иваниша и млађег Николу, а можда и једну сестру. Након смрти Иваниша, негде 1450. године, заједно са братом господарио је земљама у источној Босни, али је био ограничен утицајем свог ујака Стефана Вукчића Косаче. Настрадао је 1463. године приликом турског освајања Босне.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 411–414, 420–425, 432–433, 469–472, 488; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, GZM 21 (1909), 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, GZM 27 (1915) 274; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 100–112, 145–151, 164; B. Nilević, *Iz života posljednjih Pavlovića*, Godišnjak DI BiH 28–30 (1979) 59–74; B. Nilević, *Učešće vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića u političkom životu srednjovjekovne Bosne*, Prilozi 16 (1980), 61–68.

Твртко Ковачевић, 157, 75 – војвода, син Ковача Дињичића. Имао је два брата, Петра и Иваниша. Помиње се 1439. године као кнез у Јадру. Сведок је и на повељи краља Стефана Томаша из 1451. године. У повељи из 1451. године наведен је са титулом кнеза, док у оној из 1461. носи титулу војводе коју је вероватно узео по смрти брата Петра 1455. године. Територија којом су Ковачевићи владали проширена је почетком 1458. године када им је краљ Стефан Томаш, након што је заузео Сребреницу са још једанаест тврђава, поверио четири тврђаве. Твртко је погубљен 1463. године од стране Турака. Његова удовица је успела да се спасе и децембра 1464. године помиње се у Дубровнику.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 450, 487; B. Макушев, *Историјски споменици Јужних Словена и околних народа II*, Београд 1882, 204; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 120, 164; Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југославије*, Браство 26 (1932), 117–118; Г. Елезовић, *Краљ К'зи*, Браство 30 (1930), 57–59; М. Динић, *За историју рударства I*, 42–43, 85; P. Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebo-tića i teritorijalno-politička organizacija bosanskog podrinja u srednjem vijeku*, GZM NS 30/31 (1977), 250; P. Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi 13 (1977) 39.

Павле Клешић, 157, 75 – војвода, помиње се као сведок на повељи краља Стефана Томаша из 1459. Године, као и на повељи краља Стефана Томашевића стрицу Радивоју из 1461. године. Био је ожењен Аном која се крајем априла 1463. године помиње као удовица. Тада се из Босне повукла у Задар где је намеравала да се повуче у самостан св. Николе.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 450, 487–488; Ѓ. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 274; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 120, 164; М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 362.

Иваниш Влатковић, 157, 76 – војвода, син кнеза Влатка Јурјевића. Био је ожењен Катарином са којом је имао кћерку Барбару. Иваниш је имао шесторицу браће: Марка, Жарка, Радивоја, Андрију, Бартола и Тадију. Породица Ђурђевић-Влатковић господарила је областима у доњем току Неретве. Користили су сваку прилику да збаце власт Косача. Након пада Босне Иваниш се налазио у свити краљице Јелене. Касније је ступио у службу краља Матије Корвина од кога је добио 1466. године поседе у Угарској. Умро је између 4. октобра 1482. и октобра 1383. године.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 451–460, 468, 480, 488; Ѓ. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 274; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 66–69, 74, 133–142, 164; Љ. Ковачевић, *Знамените српске властеоске породице средњег века*, Годишњица НЧ 10 (1888) 199–214; М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА 168 (1935) 251–257; В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979.

Павле Чубретић, 157, 77 – војвода, као сведок јавља се само још на повељи краља Стефана Томашевића стрицу Радивоју из 1461. године. Припадао је породици Чубрановић из Ливна која је била огранак Хливљана. Зна се да му се отац звао Никола и да је имао брата Јурја. Павле је имао једног сина по имену Иван.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 488; Ѓ. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 274–275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 164; J. Stipišić, М. Šamšalović, *Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije*, Zbornik Historijskog instituta JA 3 (1960) 597; Р. Anđelić, *Povelja kralja Dabiše Čubranovićima i velikaški rod Hlivnjana*, GZM NS 38 (1983) 141.

Вукић Тихчиновић, 157, 77 – војвода, као сведок јавља се само још на повељи краља Стефана Томашевића стрицу Радивоју из 1461.

године где је уписан као „војвода Вукић Миђиновић”. На основу презимена претпоставља се да је био потомак усорског жупана Јурја Тихчиновића, сведока на повељи краља Дабише Дубровнику из 1392. године.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 488; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 274; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 164; P. Anđelić, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, *Slovo* 25-26 (1976) 236; P. Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, *Prilozi* 13 (1977) 40.

Иван Шантић, 157, 78 – војвода, помиње се као сведок и на повељама краља Стефана Томаша из 1446. и 1451. године, као и на повељи краља Стефана Томашевића стрицу Радивоју из 1461. године. На прве две повеље носио је титулу кнеза, а на повељи из 1446. године уписан је и као пристав „од својти”.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 440, 450, 488; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 120, 164.

Владисав Вукчић, 157, 78 – војвода, помиње се као сведок само још на повељи краља Стефана Томаша из 1451. године и на повељи краља Стефана Томашевића стрицу Радивоју из 1461. године. На повељи из 1451. носио је титулу кнеза. Непознато је којој породици је припадао. На основу презимена може се претпоставити да му се отац звао Вукац.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 450, 488; Ć. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 120, 164.

Владисав Вуковић, 157, 79 – кнез, помиње се као сведок само још на повељи краља Стефана Томаша из 1451. године где се наводи као пристав и као дворски. Непознато је којој је породици припадао. На основу презимена може се претпоставити да му се отац звао Вук.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 450, 488; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 120, 164.

Марко Драгишић, 157, 80 – кнез, син војводе Иваниша Драгишића, а унук Драгише Вукчића, брата Хрвоја Вукчића. Краљ Стефан Томаш је њему и његовој браћи кнежевима Павлу и Јурју потврдио августа 1446. године поседе које су држали – међу њима су били град Кључ са жупом Бањицом, град Глаж са жупом Глаж, градови Мрин и Кијевац у жупи Сани, као и неколико села која су припадала жупи Ускопљу и граду Градишки.

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 438–440, 488; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 164; J. Мргич-Радочић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 120, 150, 252.

Радое Влаимирић, 157, 81 – кнез, дворски, син Радосава Влаимирића. Кнез Радое наведен је као сведок на повељама Павловића из 1439. и 1442. године. На првој повељи уписан је као „Радое Радосалића Влаимирића”, а на другој као „Радое Радосава Влаимирића”. Како није био присутан приликом писања повеље из 1442. Године, место њега се заклео брат Јурај. Радое је касније ступио у службу краља па га налазимо као сведока у повељама Стефана Томашевића стрицу Радивоју и Дубровнику из 1461. године. На повељи Радивоју уписан је као „пристав од двора дворник”. Део породице Влаимирић, а међу њима и Радивој, напустио је своје поседе услед опасности од Турака и настанио се у Задру. Они су 19. маја 1463. године покренули судску парницу како би наплатили оно што њихов рођак војвода Петар Павловић није успео да наплати за живота.

Извори и литература: F. Miklošić, *Monumenta Serbica*, 401, 413, 414, 488; С. Truhelka, *Fojnička kronika*, 448; J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, 275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 640; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 102, 104, 164; М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 318, 363.

Бранош, 158, 90 – дијак краља Стефана Томашевића. Написао је свих пет повеља издатих 23. и 25. новембра 1461. године.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165–167.

Установе и важнији термини

Витез, 155, 19 – у ширем значењу назив за јунака, храброг ратника, у ужем значењу назив за члана витешког реда, племића обавезног да извршава витешке обавезе.

Литература: С. Ћирковић, *Почтени витез Прибислав Вукотић*, Зборник ФФ у Београду X–1 (1968) 259–276; ЛССВ, 83–84 (С. Ћирковић); D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb-Sarajevo 2006, 469–488.

Српски доходак, 156, 50 – обавеза Дубровчана према српским краљевима. Први несумњиви помен српског дохотка је из 1268. године – износио је 2000 перпера и исплаћиван је на Михољдан. За време краља Драгутина исплата је пренесена на Митровдан. Од 1378. до 1463. године Дубровчани су српски доходак исплаћивали босанским краљевима.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА 168 (1935) 224–239; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић).

Власин дан, 156, 52 – празник Св. Власија (Влаха) заштитника Дубровника. Слави се 3. фебруара. Дубровчани су на овај дан обично плаћали босанским владарима Стонски доходак, установљен 1333. године, у износу од 500 перпера.

Литература: ССА 2 (2003), 140 (Ђ. Бубало); ССА 4 (2005), 199–200 (А. Фостиков); П. Драгичевић, *Повеља краља Остоје Дубровчанима о исплати заосталих дугова краља Твртка I*, ГПБ 1 (2008), 118–119.

Изам (преузам), 157, 70 – правни термин којим се означава одузимање ма чега од противничке странке ради самовласног подмиривања својих потраживања, на пример када се за дуг неког Дубровчанина пленила имовина било којег његовог земљака. Одговарајући израз у латинским документима је *pressalia* или репресалија. У документима каснијег времена, употребљавао се и израз преузам.

Литература: Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави*, Београд 1996, 159, 732–733; *ЛССВ*, 249–250 (С. Ћирковић).

Топографски подаци

Јајце, 155, 18 – Град у жупи Лука у Доњим Крајима. Изградња средњовековног Јајца везује се за делатност херцега Хрвоја Вукчића крајем XIV и почетком XV века. За владавине краља Стефана Томаша и Стефана Томашевића Јајце је постало „столно место” Босанског краљевства.

Литература: L. Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca*, Zagreb 1916; Ђ. Mazalić, *Stari grad Jajce*, GZM (A) 7 (1952) 59–100; Ј. Мрђић-Радочић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002.

Ђуро Тошић

**УПУТСТВО ДУБРОВАЧКОМ ПОСЛАНИКУ КОД
ХЕРЦЕГОВАЧКОГ САНЦАК-БЕГА У ПЉЕВЉИМА**

1568, октобар 10.

У раду је, уз факсимил и превод на савремени српски језик, донесена инструкција дубровачке владе њеном посланику Ивану Палмотићу код херцеговачког санцак-бега Хусеин-паше Бољанића којег је требало да обавијести о незаконитом покушају новског кадије да, преко свога заступника (наиба), пресуђује на Плочама у Дубровнику у споровима својих и дубровачких поданика, те о забранама дубровачким трговцима да се снабдијевају воском и кожама у Фочи и Церници и о двојици одбјеглих робова неког Алибега из Невесиња, ухапшених у њиховом граду. Читава мисија је праћена посредовањем Мехмед-паше Соколовића и бројним поклонима санцак-бегу Бољанићу и његовом ђехаји и унуку.

Ce travail, accompagné d'un fac-similé et d'une traduction en serbe moderne, s'intéresse aux instructions faites par le gouvernement de Dubrovnik à son émissaire Ivan Palmotić dépêché auprès du sandjak-beg d'Herzégovine Hussein-pacha Boljanić qu'il convient d'informer d'agissements illégaux du kadi de Novi (Herceg Novi) qui entend rendre la justice, par l'intermédiaire de son représentant (*naib*), à Ploče près de Dubrovnik dans des litiges opposant ses sujets à ceux de Dubrovnik, puis l'informer des interdictions faites aux négociants ragusains de s'approvisionner en cire et peaux à Foča et Cernica et enfin de l'arrestation dans leur ville de deux esclaves en fuite d'un certain Alibeg de Nevesinje. Toute cette mission a été accompagnée par l'intercession de Mehmed-pacha Sokolović et de nombreuses offrandes adressées au sandjak-beg Boljanić ainsi qu'à son éhaja et son petit-fils.

У времену после 1519, а прије 1532. године основан је кадилук Пљевља, са главном нахијом Кукањ у коју су раније спадала и Пљевља, али је она још прије формирања Пљеваљског кадилука била подијељена у двије мање нахије: Кукањ и Пљевља, раздвојене ријеком Техотином.¹ Као најразвијенији трг на тим просторима, Пљевља су у другој половини XVI

¹ Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela (Bosanski pašaluk)*, Sarajevo 1959, 194.

вијека постала сједиште Херцеговачког санџака. На њих као на административни центар и на вријеме које је претходило томе чувају успомену бројни латинско-италијански документи дубровачке провенијенције.² Један од таквих је и упутство дубровачком посланику Ивану Палмотићу код санџак-бега Херцеговине у Пљевљима из октобра 1568, који ћемо, због занимљивости његовог садржаја, презентовати на овом мјесту.³

Транскрипција и интерпретација

Die 10 octobris 1568

Ser Joanni St. de Palmotta oratori deputato⁴ pro inueniendo ac visitando. d. sangiacco Cherceguine⁵ in Plieue, nostro diletto.

Il Rettore etc. comettiamoui che con il nome di Dio, della gloriosa vergine et di santo Biagio nostro protettore, debbiare andare uerso di Plieue, ò di qual altro luogo, doue intenderete ritrouarsi il detto signor sangiacco,⁶

² B. Hrabak, *Prošlost Pljevalja po dubrovačkim dokumentima*, Istorijski zapisi, God. VIII, knj. XI, 1-2, Cetinje 1955, 34.

³ Historijski arhiv Dubrovnik (HAD): Lettere e commissioni di Levante (Lett. di Lev.) XXI, fol 241–243, 10. X 1568. На овај извор указао је, али много краће него што он то заслужује, и Т. Поповић, *Турска и Дубровник у XVI веку*, Београд 1973, 249.

⁴ И Иван Палмотић, син Стјепанов, као и већина других чланова ове чувене дубровачке патрицијске породице, одлазио је повремено на дворове представника турских власти у својству владиног посланика, о чему види опширније: Т. Поповић, *Турска и Дубровник у XVI веку* (према регистру) и V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, Dubrovnik 2005 (према регистру).

⁵ Од марта 1567. до марта 1569. године на мјесту херцеговачког санџак-бега сједио је Хусеин-паша Бољанић, а потом био премјештен за санџак-бега Босне. Т. Поповић, *Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XVI-XVII/1966-67, Sarajevo 1970, 97. Један је од четворице синова Бајрам-аге, власника скромног тимара 20-ак километара удаљеног од Пљеваља, у селу Бољанићима. После женидбе најстаријег брата Синана сестром великог везира Мехмед-паше Соколовића Шемсом, Бољанићи су брзо узнатпредовали у царској служби: од субаше у Попову, преко намјесника херцеговачког санџака, па до босанског санџакбега. По узору на старијег брата Синана, који је саградио џамију у Чајничу, и Хусеин-паша Бољанић је подигао своју задужбину – и данас познату Хусеин-пашину џамију – у Пљевљима, коју је, према предању, градио исти онај неимар Хајрудин који се био већ доказао у грађењу старог моста у Мостару. U. Bećović, *Husein-pašina džamija. Prilozi za monografiju*, Podgorica 2006, 58, 61, 63.

⁶ Имајући у виду да је и послје овог помена у Пљевљима херцеговачки санџак-бег „резидирао“ у Фочи, Т. Поповић (*Kad je sedište hercegovačkog sandžakbega premešteno iz Foče u Pljevlja*, Prilozi za orijentalnu filologiju, X–XI/1960–61, Sarajevo 1961, 267–271) је закључио да је његово сједиште било премјештено из Фоче у Пљевља тек последњих

et uenuto alla sua presenza, lo salutarete, et gli farete à nome nostro riuerenza, col far intendere à sua Signoria illustrissima che da noi sete stato mandato à posta per uisitarla et honorarla, in segno de'l che le presentarete à nome nostro il dono di giu dinnotato, pregando quella che si degni riceuerlo in segno della diuotione et osseruanza nostra uerso sua Signoria illustrissima.⁷

Et come douete sapere, in questi giorni passati è uscito un cocchiumo dalla porta,⁸ ad instantia del cadi di Castelnouo,⁹ il quale con uno arso falsissimo¹⁰ hauea ottenuto il detto cocchiumo, che douerse uenire e stare qui alla porta delle Plozze il suo naippo¹¹ per giudicare fra li nostri vassalli¹² et li sudditi di sua alteza le differenze che nascessero fra loro, cosa molto in pregiudicio dello stato nostro, hauendo noi dalla F. P. (Felice Porta) nella

мјесеци 1576. године. Ако се прихвати овакав закључак као тачан, онда произлази да је санџак-бег Хусеин-паша Бољанић, током редовног обиласка свога санџака, овом приликом само накратко боравио у Пљевљима, гдје је након непуних десетак година касније санџак-бег Синанбег у потпуности премјестио своје сједиште.

⁷ Дубровачки посланици су током прве посјете новоизабраном санџак-бегу редовно предавали поклоне у новцу и скупопцјеним тканинама, а потом његовом ћехаји, капиџбаши, диван-јазџији и другима. Т. Поповић, *Upravna organizacija Hercegovačkog sandžaka u XVI veku*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII–XIII/1962–63, Sarajevo 1965, 91–92. О врстама поклона и њиховој улози у дубровачкој дипломатији види опширније: З. Шундрица, *O darovima u dubrovačkoj diplomaciji*, Тајна кутија Дубровачког архива, Dubrovnik 2008, 133–144.

⁸ Ријеч „cochiumo“ је италијански превод турске ријечи hücum, hükum (ücum) која на српском језику значи: пресуда; суђење; заповијест. А. Шкалjiћ, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku (Turcizmi)*, Sarajevo 1965, 335.

⁹ Још почетком 1485. године основан је Новски кадилук, што је посљедица изванредног војничког и привредног значаја тога подручја, знатно удаљеног од осталих кадилука у Херцеговини. То је, међутим, изазвало одређене промјене у погледу управне подјеле Херцеговачког санџака, јер су томе кадилуку прикључене, поред Новог, Драчевице и Рисна, Требиње, Попово, Зупци, Доњи власи, Љубомир, Клобук, Врм, Оногошт, Горња и Доња Морача, Бјелопавлићи, Ровци и други. О посљедицама судско-административног реструктурирања Херцеговачког санџака види: Н. Шабановић, *Bosanski pašaluk*, 166–167.

¹⁰ Арз (у нашем документу arso) је турска ријеч која у српском преводу значи: изложити; исказати; представити, па отуда у конкретном случају изражава представку. А. Шкалjiћ, *Turcizmi*, 99.

¹¹ Naib (naippo) – турцизам који означава кадијиног заступника или намјесника у нахији који је имао ранг кадије. В. Миовић, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 411.

¹² Према једном хоћуму „сви они који су настањени у Дубровнику или на његовој територији, а нису уписани у 'главну султанову књигу' као његови поданици, треба да буду сматрани вазалима (Ћ. Т.) Дубровника и слободно могу остати у њему, и да им се, као дубровачким поданицима, не узима харач“. Т. Поповић, *Турска и Дубровник у XVI веку*, 246.

achchiama¹³ che noi habbiamo à essere giudici nelle cause sudetti,¹⁴ si come sempre è stato osseruato in uirtu di detta achiamo, ne insino hoggi di mai ci è stato opposto, et parendo à noi questa nouita di grande importanza, siamo ricorsi per il mezo delli nostri ambasciadori in Constantinopoli dinnanzi all' illustrissimo signor Mechmet basa¹⁵ supplicandolo che uolesse riuocare il detto cocchiumo, attento che li vassalli di sua alteza da noi sono trattati bene, et non si fa loro alcuna cosa contra il douere, la onde sua Signoria illustrissima ha risposto, che il cadi sopradetto hauea dato cattiuissima informazione contra di noi, dicendo che li vassalli di sua alteza sono mal uisti et mal trattati qui nella città nostra et che se gli fa di molte ingiurie, cosa in uero contra la uerità soggiungendo il detto signor bassa che quando il sangiacco di Cherceguina fara un arso, che li subditi di sua alteza siano ben da noi trattati, et che non si fa loro torto alcuno, che sua Signoria illustrissima riuocare il detto cocchiumo, però procurarete con ogni vostra diligenza d'intorno al detto signor sangiacco, con pregarlo in nome nostro, che sia contento far un arso, testificando qualmente noi habbiamo sempre fatto buona compagnia alli vassalli di sua alteza et trattatoli sempre bene, et dopo che sua Signoria è in questo gouerno della prouintia di Cherceguina ne ha hauuto questa buona relatione et informatione dalli huomini di detta prouintia, come in effetto per la uerità sua Signoria illustrissima puo essere certificata, sopra che non mancarete con quella maggior sommissione che potrete supplicarla che uoglia per nostro amore fare il detto arso, nel quale quanto noi recerchiamo

¹³ „Израз ahd-nama је арапско-перзијска сложеница од арапске ријечи ahd (уговор) и перзијске ријечи name (писмо, књига, документ) и лексички означава „документ-уговор“. Као terminus tehnicus означава уговор који је османска држава, односно султан, склапала са страним европским земљама ... У ову врсту уговора спадају и ахд-наме које су османски султани давали Дубровнику, прво као независној, а затим као вазалној држави.“ V. Boškov, *Ahd-nama Murata III stanovnicima Bara iz 1575. godine*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (GDBiH), XXVIII–XXX, 1977/79, Sarajevo 1979, 279, nap. 2.

¹⁴ Гледано сасвим прецизно, у Дубровнику се није могао постављати „заступник кадије“ (што ће рећи paib!) да рјешава спорове између османских и дубровачких поданика, већ би, у случају дубровачке тужбе, у Дубровник морао доћи новски кадија и заједнички с дубровачким представником ријешити спор, а у случају османске тужбе, Дубровчани су слали свога представника у Нови да заједно с новским кадијом ријешити настали спор. V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 172, sv. 6, br. 265 (СТ III, 20), 12/21. listopada 1568 (3. dekada Rebiulahiera 976). Istanbul.

¹⁵ Ријеч је, свакако, о Мехмед-паши Соколовићу, којем су се Дубровчани обраћали врло често приликом рјешавања неких својих питања на Порти. Т. Поповић, *Турска и Дубровник у XVI веку*, 214, 241, 242, 249, 263, 270, 272, 281, 282, 296, 300, 311, 315, 321, 322.

tutto è l'istessa uerità, et se per sorte ui facesse difficoltà di questa nostra dimanda, usarete quella destrezza che saperete maggiore, per farlo condescendere à questa nostra petitione, che noi non gli saremo semper grati, e speriamo nella uostra prudenza, et nella giusta nostra dimanda, che senza grande difficoltà otterremo il tutto.

Li nostri mercanti sono malestati con le loro mercantie in Cozza et Cernizza, e specialmente per le cere et pellami che hoggi di si trouano impediti contra il commandamento di sua altezza,¹⁶ si come per il cocchiumo datoui potrete far uedere à sua Signoria dicendole, i miei signori sono certissimi che v. s. (Vostra Signoria!) illustrissima non è causa di questo impedimento ma alcuni, che non hanno questa autorità¹⁷ et à sua Signoria appartiene far eseguire il mandati di sua alteza però attenderete di cauar lettere da sua Signoria per leuare le dette impeditioni massimamente per le cere per Cozza et Cernizza facendo far bandi, che non ardisca alcuno impedire le robbe et mercantie di qualsi uoglia sorte, e specialmente le cere, che uengono per Ragugia,¹⁸ et parendoui mandare un ciauusso à far eseguire questa liberatione,¹⁹ ci rimettiamo a uoi.

¹⁶ Да су ове „запреке“ (impediti) биле доиста чињене „противно наређењу његове висости“ (contra il commandamento di sua altezza) свједоче и хоћуми по којима су Дубровчани могли слободно набављати восак, те штављене и нештављене коже по Турској царевини и преносити их у Дубровник без икакве запреке. Т. Поповић, *Турска и Дубровник у XVI веку*, 247.

¹⁷ Оне који „нису имали ова овлашћења“ (non hanno questa autorità), да забрањују трговину поменутим артиклима, а били су разлогом речених забрана, требало би потражити међу његовим кајмакаима (муселемима), ђехајама, капицибашама, диван-јазицијама, чешнигерима, хазнадарима, конакцијама, улацима и терзибашама, који су чинили санџак-бегов Диван. О саставу и улози санџак-беговог Дивана види опширније Т. Поповић, *Upravna organizacija Hercegovačkog sandžaka u XVI veku*, 97–118.

¹⁸ То је, неспорно, у извјесној коинциденцији са султановим наређењем херцеговачком санџак-бегу (1567) да се нико у његовој земљи не усуђује ометати дубровачке и османске поданике, као и остале, у набавци пшенице и других живежних намирница за потребе Дубровника, па чак ни у случајевима несташнице, водећи рачуна, наравно, о непрекомјерним количинама извезене робе. V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, sv. 5, br. 249 (K 100), 21. veljača (2. ožujka) 1567, druge dekade šabana (K 100).

¹⁹ Čauš; čaus – турска ријеч са више значења: од обављања полицијске дужности и обезбјеђења приликом поворки, преко извршења тјелесних казни, па до функције гласника и извршитеља санџак-бегових заповијести (што је случај и са чаушом из нашег извора). А. Škaljić, *Turcizmi*, 166–167 и Т. Поповић, *Upravna organizacija Hercegovačkog sandžaka u XVI veku*, 114 и V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 411.

Fu scritto da noi à sua Signoria per i due schiaui i quali faciamo pigliare, et ritenere in pregione, che erano fuggiti dal signor Alibech di Neuesigne, essendo egli andato à Constantinopoli, è poi uenuto qui il naippo del detto luogo di Neuesigne con lettere del cadia,²⁰ testificando come i detti schiaui sono del predetto Alibech, la qual cosa hauendo presentito i detti schiaui, et sapiendo che il detto naippo era uenuto per leuarli, uno di loro indotto dal demonio s'è impichato per la golla, et subito è morto, prima che il suo compagno se ne fosse auueduto, si come il detto naippo è informato, et oculatamente ha uisto, hauendo trouato ancor caldo il detto schiauo impichato, et l'altro suo compagno è stato da noi consegnato al detto naippo, il qual l'ha menato seco, perche la uolunta nostra è di ritenere tutti i schiaui che qui giornalmente capitano per restituirgli à i loro patroni.²¹ Et questo u' habbiamo uoluto dire, accio che posiate raguagliare il detto signor sangiacco, perche possa conoscere ueramente, che le cose delli sudditi di sua altezza portiamo sopra il capo nostro.²²

V' habbiamo dato la lettera, la qual scriue al detto signor sangiacco, il suo chiechaia, nella materia che u' habbiamo narrato di sopra circa il naippo,²³ la qual presentarete à sua Signoria perche si come ci scriuono da Constantinopoli i nostri ambasciatori è scritta molto efficaumente in nostro fauore.²⁴

²⁰ Још далеке 1470. године у неким књигама Дубровачког архива помиње се не-весињски кадија, али ни у коме случају се не ради о кадији као самосталном судско-административном органу, нити о Невесињском кадилуку као судско-административној јединици већ о *naibu* (замјенику) дринског кадије, односно (*nijabetu!*) Дринског кадилука. Невесињски кадилук као посебна судско-административна јединица био је основан у исто вријеме када и Клишки санџак, око 1537. године. Сједиште му је било у касаб *Невесиње*, а чиниле су га, поред велике Невесињске нахије, још и нахије: *Дабар* и *Конац Поље*, уз скелу *Габелу* која се издвојила посл *ије* 1567. као посебан кадилук *Габела* или *Неретва*. Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 192–194.

²¹ Дубровчани су се слично, још у средњем вијеку, обавезивали владарима и властели из залеђа да неће примати на своју територију њихове одбјегле поданике које су након хватања враћали њиховим старим господарима.

²² Ово би могло, у крајњој линији, да стоји и у вези са султановим одобрењем представницима дубровачких власти да, у складу са издатим и потврђеним фетвама (исламско правно мишљење које доноси муфтија!), „имају право судити османским поданицима“ настањеним у њиховом граду. V. Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, sv. 5, br. 246 (K. 98), 1/10. veljače 1567 (3. dekade Rodžeba) 974, Istanbul.

²³ Види текст уз напомене 10 и 11.

²⁴ Вјероватно се радило о неком повјерљивом „затвореном писму“ (*lettera clausa*), упућеном са Порте херцеговачком санџакбегу у вези с напријед помињаним „противзаконитим“ суђењем наба на вратима испред Плоча, што Т. Поповић (*Турска и Дубровник у XVI веку*, 249) види као покушај оснивања новог кадилука на Плочама у Дубровнику.

Упутство дубровачком посланику код Херцеговачког санџак-бега

V' habbiamo anco dato l'achchiama la quale se sarà il bisogno, potrete mostrare el sudetto signor sangiacco et al ritorno uostro ce la riportate, et state sano.²⁵

Al signor sangiacco²⁶

Scatole 5 di confitti comuni	..N° 5	Scatole 2 di anesi	..N° 2
Scatola una di pignochati	..N° 1	Paneti 12 di zuccaro fino	..N° 12
Scatole 2 di seme di melone	..N° 2	Sacheti di spezie	..N° 12
Scatole 2 di pignoli	..N° 2	Mazzi 2 di candeles	..N° 2
Item 2 barili di maluasias	..N° 2		
2 barili d'aranci et limoni	..N° 2		
2 trence di pomi granati	..N° 2		

Al suo chiechiaia²⁷

Scatola una di pignoli	..N° 1	Sacheti 2 di spezie	..N° 2
Scatola una di confitti comuni	..N° 1	Mezzo uno di candela	..N° 1
Paneti 2 di zuccaro	..N° 2		

Al suo nipote²⁸

Una scatola di pignoli	..N° 1
Una scatola di confetti comuni	..N° 1
Due paneti di zuccaro	..N° 2
Due sacheti di spezie	..N° 2

²⁵ Дубровчани су често практиковали да по својим поклисарима шаљу врло важне исправе (попут ове ahd-name) на увид оној страни са којом су о нечему преговарали, уз обавезу да их по завршеном послу врати њиховој влади као дестинатару.

²⁶ И, на крају, услиједила би подјела напријед наговјештаваних дарова санџак-бегу и његовим најближим сарадницима. Асортиман санџак-бегу донесених дарова био је веома широк и разнолик: почев од чувеног вина малвазије, преко наранџи, лимуна, сјемења од диње, пињола и младица нара, па до зачина, разних слаткиша, финог шећера и свијећа, уредно упакованих у кутијама, врећицама, бачвицама и свџењевима.

²⁷ Палмотићевом доласку имао је разлога да се весели и санџак-бегов помоћник хџаја коме је овај носио на „пешкеш“, наравно у мањим количинама него ли санџак-бегу, зачине, свијеће, шећер и слаткише.

²⁸ Дарежљиви Дубровчани, када би им то налагали интереси, нису заборављали ни на санџак-беговог унука, који је, вјероватно, живио са њим на двору, већ су га честили готово истим оним „ђаконијама“ као и другог по значају дворског службеника хџаја.

Превод

Дана 10. октобра 1568.

Сер Ивану Стјепана Палмотићу, посланику одређеном да нађе и посјети у Пљевљима нашег драгог господина херцеговачког санџак-бега.

Ректор итд. повјеравамо Вам у име Бога, блажене Дјеве Марије и светог Влаха, нашег заштитника, да морате да идете у Пљевља, или које друго мјесто, и да се потрудите да пронађете господина санџак-бега и да се са њиме сусретнете и да му у наше име укажете поштовање и да му дате на знање да сте до његовог господства послати од наше стране да га посјетите и да му укажете част тако што ћете му у наше име уручити доље наведени дар, молећи га да се удостоји да га прими као знак наше оданости и поштовања према његовом господству.

И као што сигурно знате, ових дана је из Порте послат хоћум, на захтјев кадије из Херцег Новог, који је са једним лажним арзом испословао да може доћи и остати овдје на вратима Плоча наиба да нашим вазалима и поданицима његове Висости суди у њиховим међусобним споровима, што нама чини веома нажао. Ми имамо од Високе Порте потврду дату у ахд-нами да ми смијемо да будемо судије у горе поменутих парницама, а ахд-нама се увијек поштовала и никада се до дана данашњег није чинило супротно. Када је до нас пристигла ова вијест од велике важности, морали смо путем наших посланика у Цариграду да се обратимо за помоћ славном господину Мехмед-паши, молећи га да опозове поменути хоћум, имајући у виду да смо ми према вазалима његове Висости увијек добро поступали и да се не чини ништа супротно правилима. Тада је његово господство нама одговорило да је горепоменути кадија дао веома негативне информације везане за нас говорећи да овдје у нашем граду лоше поступамо према вазалима његове Висости и лоше на њих гледамо и да им се чине многе неправде, што је супротно истини, а поменути господин паша је додао да [би било добро] када би херцеговачки санџак-бег упутио захтјев и рекао да се према поданицима његове Висости добро поступа и да нико од њих није мучен и да његово славно господство [треба] да опозове поменути хоћум. Потрудите се свом својом умјешношћу око поменутог санџак-бега и у наше име га замолите да се удостоји да упути арз у коме потврђује да смо ми увијек били у добрим односима са вазалима његове Висости и да смо увијек добро поступали према њима и да су до њега, откад је његово господство на власти у провинцији Херцеговини, увијек стизали повољни извјештаји и информације о људи-

Упутство дубровачком посланику код Херцеговачког санцак-бега

ма у поменутој провинцији, у чију истину његово славно господство може да се увјери. Послије тога не заборавите да га замолите са највећом понизношћу да нама за љубав упуту поменути арз у коме оно што ми тражимо јесте све сама истина и ако Вам случајно буде правио проблеме у вези са нашом молбом, посегните за Вашим највећим умијећем да га наговорите да пристане на нашу молбу, а ми му због тога нећемо остати незахвални, и надамо се да ћемо уз помоћ Ваше мудрости и због правичности наше молбе постићи без великих проблема све што желимо.

Са нашим трговцима и њиховом робом се лоше поступа у Фочи и Церници и нарочито са воском и кожама које су данас заустављене супротно наређењу његове Висости. Преко хоћума који Вам је дат можете да укажете на то његовом господству и да му кажете да су наша господа сасвим сигурна да Ваше уважено господство није разлог овог заустављања, него да су томе разлог неки други, који немају ова овлашћења, и да је на његовом господству да спроведе наређења његове Висости. Потрудите се да добијете писма од његовог господства да би се укинуле ове забране, нарочито за восак за Фочу и Церницу, и да се дâ таква објава да се нико не усуди да зауставља робу било које врсте, а нарочито восак, који долази преко Дубровника и учините да одреди једног чауша да спроведе ово ослобађање. Уздамо се у Вас.

Ми смо писали његовом господству везано за два роба која смо заробили и ставили у затвор, а који су побјегли од господина Али-бега из Невесиња, пошто је он дошао у Цариград. Послије је најб поменутог мјеста Невесиња дошао овдје са писмом од кадије, у коме се потврђује да су поменути робови власништво горепоменутог Али-бега. Кад су за то чули поменути робови и знајући да је поменути најб дошао да их одведе, један од њих – запосједнут ђаволом – објесио се и одмах је умро, прије него што је његов друг то примијетио. Пошто је поменути најб обавијештен и пошто је у тајности отишао да то види, нашао је још топло тијело поменутог објешеног роба. Другог роба предали смо поменутом наибу, који га је повео са собом, зато што је наша жеља да све робове, који овдје свакодневно пристижу, држимо да бисмо их вратили њиховим господарима. И ово смо хтјели да Вам кажемо: да можете да обавијестите поменутог господина санцак-бега да буде упознат да парнице поданика његове Висости водимо са највећом пажњом.

Дали смо Вам писмо упућено поменутом господину санцак-бегу, његовом ћехаји, у вези са овим што смо Вам рекли о наибу. Ово писмо дајте његовом господству, јер како пишу из Цариграда наши посланици, написано је веома убједљиво у нашу корист.

Ђуро Тошић

Такође смо Вам дали ахд-наму коју, ако буде било потребно, можете показати горепоменутом господину санџак-бегу. Донесите је са собом при повратку. Остајте здраво!

Господину санџак-бегу

пет кутија разних слаткиша
једна кутија колача са пињолима
двије кутије сјемена диње
двије кутије пињола

двије кутије аниса
дванаест глава финог шећера
дванаест кеса зачина
два свежња свијећа.

Још:

два бурета малвазије
два бурета наранџи и лимуна
два стабла нара

Његовом ћехаји

једна кутија пињола
једна кутија разних слаткиша
двије главе шећера

двије кесе зачина
један свежањ свијећа.

Његовом унуку

једна кутија пињола
једна кутија разних слаткиша
двије главе шећера
двије кесе зачина.

РЕГИСТАР

- Алибег из Невесиња – 169
 Аловиз (Алојзије) Гучетић – 81, 76, 80, 84, 135, 143
 Андре Јур Гучетић – 135, 137
 Андреја Бенчулић – 135, 139
 Андрија Соркочевић – 80
 Андруша, кћер Трипе Бућа – 69
 Анђелић Паво – 125, 163
 Анис – 178
 Анка, баница – 118
 Анкона – 142
 Апенинско полуострво – 140
 Апулија – 68, 84
 Арас, град – 43
 Астареја – 108
- Бајрам-ага – 170
 Балканско полуострво – 129, 137
 Балшићи, властеоска породица – 41, 113, 118, 119
 бан – 11, 12, 14–19
 баница – 11–14, 17–19, 22
 Бањица, жупа – 23, 166
 Бељак Санковић – 36, 39, 40, 43
 Билећа – 107
 Бистије Бунић – 33
 Бјела, ћерка Драгоја Гучетића – 81
 Бјела, ћерка Николе Буће – 80
 Бјелопавлићи – 171
 Бјелча, ћерка Јакоба Гундулића – 164
 Бобовац – 34
 Богавче, брат Богдана Прибојевића – 82
 Богдан Прибојевић-Округли – 81
 Богданче Стојачовић – 60
 Богун, Дубровчанин – 25, 27, 33, 34
 Богчин Коренић – 114
 Бојана, река – 34
 Бока Которска – 104, 147
- Бољанићи – 170
 Бонифације IX, папа – 151
 Босна – 11, 17–21, 23, 25, 27, 28, 32–34, 36, 41–43, 53, 56, 60–63, 67, 71, 72, 75, 78–80, 83, 85, 87, 88, 91, 94, 111, 118, 120, 121, 123–127, 129, 133, 135, 137–143, 150, 153, 158, 160, 162, 164, 165, 167–169, 170
 Брадина на Ивану – 91, 94, 96, 97
 Бранисав, ризничар, службеник Бранковића – 66
 Бранош Чепрнић – 19
 Бранош, дијак – 160, 167
 бригантин – 149, 151
 брод – 111, 113–115, 119, 121
 Брштаник код Почитеља – 81, 103
 Будва, в. и Стари Град – 104, 107, 111, 113, 117, 119, 121, 152
 Будош, жупан – 19
- Вале Држић – 25, 27, 33
 Валента, ћерка Драгоја Гучетића – 81
 Вего Марко – 13
 Венеција – 80, 82, 83, 138, 141, 142, 143
 вера – 11, 14, 15, 19, 21
 верна служба – 15
 веровно писмо – 53, 54
 Верона – 43
 Видош, словенски писар у Дубровнику – 63, 64, 69
 Витаљина – 44
 Витан Тихорадић – 19
 Владисав Вуковић – 159, 166
 Владисав Вукчић – 159, 166
 Владислав, син краља Драгутина – 32, 33
 Владоје, логотет – 54, 58
 власи – 38, 42, 108

Власин дан – 153, 168
 Влатко Вуковић – 101, 107, 120, 151
 Влатко Вукославић – 12, 18, 21
 Влатко Јурјевић – 165
 Влатко, син херцега Стефана Вукчића – 163
 Влахо (Влахуша) Соркочевић – 135, 142
 Влахо Бобаљевић – 83
 Војислав Војиновић – 39, 43
 Војко, војвода – 19
 восак – 173, 177
 Врбања, жупа – 18
 Врбас, река – 127
 Врм – 171
 Вук Бранковић – 66
 Вук Вукчић Хрватинић, хрватско-далматински бан – 118
 Вук Штитковић, војвода босански – 19
 Вукац Хрватинић – 11, 14, 15, 17–19
 Вукашин, српски краљ – 83
 Вукић Тихчиновић – 159, 165
 Вукосав Кобиљачић – 142
 Вукослав Хрватинић – 14, 15, 17, 19
 Вукша Бобаљевић – 135, 141
 Вукша Мишетић – 83, 141
 Вучета Бобаљевић – 83

Габела, в. и Дријева – 174
 Глаж, град и жупа – 166
 Гојак Драгославић – 76, 78, 84
 Горња и Доња Морача – 171
 Горњи и Доњи Рибник – 23
 Градишка, град 166
 грб – 36
 Грбаљско поље – 105
 Гргур Стјепанић, 17
 Дабар – 43, 44, 174
 Дабижив Чихорић – 45–51
 Дабиша, кнез – 19

Дабиша, краљ Босне – 30–32, 69, 71, 73, 75–80, 82, 83, 85, 91, 92, 94–97
 Далмација – 80, 95, 96, 158, 161
 Дамјан Бенеша – 164
 Декуша, кћер Трипе Буће – 69
 Диван – 173
 диван-јазиција – 171, 173
 дијак – 12, 14, 19, 35
 Димко Бенеша – 135, 139
 диња – 175, 178
 Дмитровдан – 124, 153, 159
 Добре (Бене) Бенвенутић – 61
 Добре Калићевић – 135, 139
 Добре Менчетић – 69
 добри Бошњани – 19, 21
 Доњи власи – 171
 Доњи Краји – 158
 Драгић Хрватинић – 76, 78, 85
 Драгиша Вукчић – 166
 Драгоје Бенвенутић – 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 68
 Драгоје Гучетић – 62, 71, 75–77, 81, 84, 91, 94, 96
 Драгош, кнез – 19
 Драчевица, жупа – 80, 114, 171
 Државни архив у Дубровнику – 36, 54, 57, 91, 99, 116, 147, 153
 Дријева – 25, 34, 104
 Дрина – 127
 Дрински кадилук – 174
 Дубровник, Дубровчани – 18, 27, 28, 30–32, 34–37, 39, 40–45, 48–51, 53, 56, 63–68, 72, 76, 77, 78, 80, 83, 85, 88, 94–96, 99, 101, 103, 104, 106–108, 111, 112, 114, 115, 118, 123, 129, 133–135, 136, 140, 142, 149, 150, 153, 158, 160, 161, 164, 166, 167–169, 170–174
 дукат – 38, 43

Ђерђаш Маћедол – 82

- Ђурађ II Страцимировић Балшић – 108, 113, 118
 Ђурађ Маћедол – 83
 Ђурађ, српски деспот – 66
 Ђурђе (Жука) Гучетић – 81
- експедиторија – 124, 126
- Живе Влучевић – 135, 140
 Живе Пуцић – 135, 140
 Жигмунд Луксембуршки, угарски краљ – 88, 150
 Жоре Бокшић, протовестијар – 32, 69, 76, 78, 79, 84, 85, 88
 Жупа – 69
 жупан – 35, 36, 38, 39, 41, 43
- Задар – 140, 165, 167
 Западне стране – 158
 Зета – 104, 109, 113, 117, 118, 121
 Зупци – 171
- Иван Бућа – 69
 Иван Гучетић – 80, 82
 Иван из Трста, албански бискуп – 119
 Иван Маћедол – 82
 Иван Палмотић – 169, 170, 176
 Иван Шантић – 159, 166
 Иван, протовестијар – 82
 Иваниш Влатковић – 159, 165
 Иваниш Драгишић – 161, 166
 Иван-планина – 95
 Ивахн, жупан – 19
 изам – 162, 168
 Илија Сараковић – 135, 138
 Ипр – 43
- Јадранско море – 152
 Јајце – 153, 158, 160, 161, 168
 Јакета Гундулић – 135, 136, 153, 158, 163
- Јакоб Гундулић – 164
 Јаков Гундулић – 143
 Јакша Бенвенутић – 61
 Јелена (Јела) Црнојевић – 99, 102, 103, 106, 111–115, 117–120, 147, 151, 152
 Јелена Груба, краљица Босне – 30, 31, 80, 106
 Јелена, краљица Босне – 165
 Јелена-Катарина – 118
 Јелисавета, баница – 11–20, 22
 Јелисавета, кћер кујавског херцега Казимира III – 16
 Јиречек Константин – 25, 26, 29, 30, 33, 45, 46
 Јуније Држић, Дубровчанин – 33
 Јурај Волетић – 76, 78, 85
 Јурј Тихчиновић – 166
 Јустинијан, византијски цар – 22
- Кадилук Пљевља – 169
 Казимир III, кујавски херцег – 16
 казнац – 40, 43
 Калић Јованка, 67
 Камбре – 43
 Каменица – 80, 89
 капелан – 53–56, 61, 62
 капиџибаша – 171, 173
 Карано-Твртковић Павле – 39
 Каталинин дан – 14, 15, 16, 22
 Катарина Велика, руска царица – 22
 Катарина Вуковић Хрватинић – 120
 Катарина, кћерка Ловријенца Вукасовића – 69
 Кателина, српска краљица – 18
 Кијевац, град – 166
 Климе Будачић – 65
 Климе Гучетић – 135, 142
 Климе Држић – 25, 27, 33
 Климоје Бодачић – 135, 144
 Клишки санџак – 174
 Клобук – 171

Кључ, град – 23, 166
 кнез, 20
 књига – 14, 22
 Ковач Дињичић – 164
 Конавле – 44, 51, 65, 114, 153, 159, 161
 конакција – 173
 Конац Поље – 174
 Коњиц – 97
 Косаче, властеоска породица – 107, 113, 120
 Котор – 38–40, 62, 104, 115
 Которски врат – 149
 Краљева Сутјеска – 34
 Краљевац – 97
 Кркша, жупан – 19
 Кукањ, нахија – 169

 Ладислав Напуљски – 150
 Лазар, српски кнез – 108
 Левант – 140
 Ливно, 165
 Лизе Крусић – 83
 лимун – 175, 178
 Лисац – 51
 литра – 59, 62
 Лишница, 124, 127
 Лишња код Прњавора – 127
 Ловријенцо Вукасовић – 69
 логотет – 54, 58
 Лоне Држић – 33
 Лудвиг I, угарски краљ – 18
 Лука (Луха, Лукша) Бенвенутић – 53, 61
 Лука Буних – 135, 140
 Лука, јеванђелиста – 27

 Љубомир – 171
 Љута – 114

 Мајнхард Ортенбуршки – 16, 19

 малвазија – 175, 178
 Манастир свете Катарине – 22
 Манкен Ирмгард – 138
 Мантова – 43
 Мара Бранковић – 83
 Марин (Мароје) Бенвенутић – 61
 Марин (Мароје) Гучетић, 80, 81, 84
 Марин Будахић – 135, 141
 Марин Буних – 134–136, 137, 140
 Марин Бучничих – 135, 137, 163
 Марин Гундулић – 113, 135, 143, 163
 Марин Кабужић – 135, 138
 Марин Цријевић – 135, 138
 Марин, барски надбискуп – 115, 149, 151
 Марин, писар – 84
 Марин, син Трипе Буће – 69
 Маринко Тоболчаревић – 82
 Маринуш Баравић – 135
 Марко Драгишић – 159, 166
 Марко Јустинијан, дубровачки кнез – 27, 28, 32
 Марко, капелан краља Босне – 53–56, 61
 Мароје Бенвенутић – 61
 Мароје Бистетић – 135, 145
 Мароје Гучетић – 83
 Мароје Тамарић – 149, 151
 Мароје Цријевић – 138
 Мартоло Цријевић – 135, 141
 Маруша, ћерка Богдана Прибојевића – 81
 Маруша, удова Петра Бобаљевића, 65
 Матеј Нинослав, бан Босне – 162
 Матија Корвин, угарски краљ – 165
 Матко Градић – 135, 138
 Матко Звездић – 61
 Матко Звездић – 82
 Маћедол, цариник у Новом Брду – 82
 Мехмед-паша Соколовић – 169, 170, 172, 176

Миклошич Франц – 39
 Милац поп, капелан – 76, 78, 85
 милост – 11, 14, 15, 17, 19, 21
 Милтен Драживојевић – 43
 Милутин, српски краљ – 68
 Мира, кћер Климета Држића – 33
 Митилена (Лезбос), острво – 69
 Митровдан – 167
 Михаило (Мише) Бобаљевић – 75, 83
 Михаило Асен, бугарски цар – 66
 Михаило Бобаљевић – 135, 139
 Михаило Бунјић – 136, 140
 Михаило Домиников, Дубровчанин – 87
 Михаило Држић – 25, 33
 Михаило Менчетић – 135, 138
 Михољдан – 167
 Михоч Лукаревић – 135, 137, 142
 Мише Бобаљевић – 76
 Младен II Шубић – 18
 Млеци – 32, 76, 83, 88, 149
 могориш – 43
 Монтре – 43
 Мостар – 170
 Мошин Владимир – 36, 46
 Мрин, град – 166
 Мркша, господар Авлоне – 143

наиб – 169, 174
 нар – 175, 178
 наранца – 175, 178
 невера – 11, 14, 15
 Невесиње – 44, 174, 177
 Невесињска нахија – 174
 невестињски кадија – 174
 Невесињски кадилук – 174
 Немањићи, српска владарска династија – 41, 104, 109
 Ненц Чихорић, жупан – 50
 Неретва, 25, 27, 33, 34, 44, 95, 97, 165, 174

Неретва, жупа – 44
 Нико Бијелић – 36
 Никола Алтомановић – 39, 43
 Никола Гундулић – 49, 136
 Никола Гучетић – 80
 Никола Журговић – 135, 141
 Никола Лукаревић – 142
 Никола Маћедол – 82
 Никола Менчетић – 135, 140
 Никола Фалетро – 28
 Николета, кћерка Дамјана Бенеша – 164
 Николета, ћерка Ђурђа Ђурђевића – 81
 Никола, син Трипе Буће – 69
 Никша Буцић – 135, 144
 Никша Грубетић – 135, 144
 Никша Звијездић – 84, 129
 Никша Лукаревић – 137
 Никша Тамарић – 141
 Никшић – 114
 Новак Маћедол – 62, 71, 75–78, 81–84, 91, 94–96
 Нови, град, в. и Херцег Нови – 80, 101, 103, 108, 109, 114, 171, 172, 176
 Ново Брдо – 61, 62, 82
 новски кадија – 169
 Новски кадилук – 171

Олово – 77, 88
 Оногошт – 171
 Остоја, кнез – 19
 Остоја, краљ Босне – 49, 65, 123, 124, 125, 129, 133–136, 161, 163, 168
 Охат (Орсе) Жамановић – 135, 145

Павле (Паок) Гундулић – 136, 143
 Павле Клешић – 159, 165
 Павле Раденовић – 41
 Павле Чубретић – 159, 165

Паладин Лукаревић – 153, 158, 164
 палата – 129, 134–137
 Палко Журговић – 149, 151
 Паоко Гундулић – 135, 143
 Паскоје Гучетић – 83
 Паштровићи – 106, 118
 перпера – 38, 40, 42
 Петар Бенвенутић – 61
 Петар Бобаљевић – 65
 Петар Бућа – 68
 Петар Павловић – 159, 164, 167
 Петрус Лукаревић – 164
 печат – 12, 13, 27, 36, 63, 66, 75, 79,
 92, 125, 135, 145, 154, 160, 163
 пињола – 175, 178
 писмо – 25, 28, 29, 32–36, 38–40, 42,
 48, 55–59, 62–64
 Плива, жупа – 18
 Плоче – 169, 174, 176
 Пљевља – 169, 170, 176
 Подриње – 158
 Познањ, жупан – 19
 поклисар – 158
 Поне Стамберти, дубровачки кан-
 целар – 25
 Понор – 62, 71, 75, 80, 82, 88
 Попово – 170, 171
 Попово поље – 43–45, 50
 Порта, 172, 174, 176
 порученик – 14, 15, 20, 21
 Превлака – 115
 Примилче, брат Богонов – 34
 Приморје, Приморани – 36, 38,
 42, 44, 51, 94, 127, 153, 158, 159,
 161
 протовестијар – 59–61, 63–69
 Пуста Сребреница – 76
 Пуцић Медо – 25, 26, 29, 33, 112,
 116, 117
 Радача (Полихронија), сестра Санка
 Милтеновића – 50

Радивоје, стриц Стефана Томаше-
 вића – 161, 165, 166, 167
 Радин, дијак – 12, 14, 15, 19
 Радич Црнојевић – 104, 107, 117–
 120, 152
 Радич Санковић – 36, 44, 51
 Радоје Владимирић – 159, 167
 Радосав Владимирић – 167
 Радослав Павловић – 65, 141
 Радослав Шемковић – 75–77, 83, 94,
 96
 Радослав, војвода – 164
 Радослав, тапчија – 19
 Рауп, кнез – 123–126, 135, 136
 Рафаил Гучетић – 80
 Рашка – 94
 рибарница – 69
 Рибичи, место – 11, 14, 15, 23
 Рисан – 171
 Ровци – 171
 Руско Христофоровић, 71, 75, 76, 84,
 95, 99, 111, 112, 116, 129, 137, 140,
 143, 147
 Сава, река – 127
 Сана, жупа – 166
 Сана, река – 23
 Сандаљ Хранић – 49, 65, 99–101,
 103–107, 111, 113–115, 117–120,
 147, 149, 150–152
 Санко Милтеновић – 35, 36, 38, 39,
 42, 43, 83
 Санковићи, хумска властела – 97
 санцак – 170, 171
 Св. Власије (Влахо) – 168, 176
 Св. Гргур Чудотворац – 160
 Св. Срђ на Бојани – 104
 Св. Катарина Александријска – 22
 Свети Срђ, на Бојани – 142
 Светодмитарски доходак – 106, 136
 свијећа – 175, 178
 Симе Гучетић – 135, 142

- Симко Бунић – 80, 135, 140
 Синајска гора – 22
 Синан Бољанић – 170
 Сицилија – 32, 138, 142
 Сланско приморје – 43, 123, 129, 135
 со – 27, 39, 40, 99, 101, 103, 104, 106, 108, 109
 Соко, град – 18
 Соли – 158
 Сплит – 125
 Србија, Срби – 28, 32, 36, 41, 43, 49, 50, 66, 129, 133, 140, 141, 144, 158
 Сребреница – 53, 61, 68, 71, 75, 80, 81, 82, 87, 88, 91, 94, 95, 138
 сребреничка царина – 53, 61, 62
 сребро – 59, 71, 75, 82, 87, 159, 162
 Српски доходак, в. и Светодмитарски доходак – 42, 123, 124, 125, 126, 167
 Стан Илић – 82
 Стари град (Будва) – 111, 113, 115, 117, 121, 149, 151, 152
 Степан Чупанов – 34
 Степан, дијак – 123, 124, 126
 Стефан I, бан Босне – 14, 18
 Стефан II, бан Босне – 11, 12, 14–17, 19, 20, 25, 27, 29, 30–32, 34
 Стефан Вукчић Косача – 109, 126, 161, 163, 164
 Стефан Драгутин, српски краљ – 18, 33, 124, 126
 Стефан Душан, српски краљ и цар – 50, 101, 103, 121
 Стефан Лазаревић, српски деспот – 62, 88, 141
 Стефан Лукаревић – 135, 137, 142
 Стефан Томаш, краљ Босне – 160, 161, 164–166, 168
 Стефан Томашевић, краљ Босне – 49, 153, 158–163, 165–168
 Стефан, логотет – 135, 136
 Стипан Добриновић – 125
 Стојановић Љубомир – 39, 112, 114, 115, 121
 Стон – 83, 139, 140
 Стонски доходак – 42, 60, 106, 168
 Стонско полуострво – 69
 сужањ – 14, 20, 21
 сукно – 43
 Суторина – 101, 103, 104, 106, 114, 150
 талац – 14, 15, 20, 21
 Талоци Лајош – 13, 16, 17
 Твртко I, бан и краљ Босне – 12, 18, 30, 31, 36, 37, 39–41, 43, 53–55, 57, 61–68, 71, 77, 79, 80, 82, 87, 92, 101, 103, 104, 108, 109, 114, 133, 134, 139
 Твртко Ковачевић – 159, 164
 тепчија – 19
 терзибаша – 173
 Толуша, мајка Драгоја Бенвенутића – 61
 Томаш Станојевић – 106
 Томуша, кћерка Добре Менчетића – 69
 Тошић Ђуро – 65, 67
 трг – 25, 27, 33, 34
 трговци – 71
 Требиње – 39, 43, 50, 171
 Трепча – 83
 Трибова, жупа – 18
 Трипе Бућа, протовестијар краља Босне – 59, 60, 61, 63, 65–69
 Трусина – 43
 Турска – 173
 Ћеће, у општини Вареш – 89
 ћехаја, 169, 171, 173, 175, 177, 178
 Ћехотина, ријека – 169
 Угарска – 137, 139, 140, 144

улаци – 173
Улцињ – 114, 149
Ускоплје, жупа – 166
Усора, 124, 127, 158

Фиренца – 43
Фоча – 169, 170, 177
Франко Васиљевић – 135, 144
Франуша, кћер Драгоја Бенвенутића – 61
Франуша, кћер Трипе Бућа – 69
Франуша, ћерка Марина Бучинчића – 163

хазнадари – 173
Хајрудин, неимар – 170
Херцег Нови, в. и Нови – 108, 176
Херцеговачки санџак – 170, 171
Херцеговина – 104, 105, 109, 170, 171, 176
Хлап, челник – 19
Хрватин Вучковић – 19
Хрватин Стјепанић – 17–19
Хрватин, дијак – 123–125
Хрватска, Хрвати – 80, 96, 158, 161
Хрвоје Вукчић Хрватинић – 65, 87, 124, 125, 135, 136, 145, 166, 168
Христофор, лекар из Беневента – 84
Хум, Хумска земља, Хумљани – 35, 38, 42, 43, 46, 48, 95, 158

Хусеин-паша Бољанић – 169, 170, 171
Хусеин-пашина џамија у Пљевљима – 170

Цариград – 177
царина, цариник – 25, 53, 62, 71, 75–77, 79, 80, 82
Цвитко Влакановић – 83
Церница – 169, 177
Цецел, рудник – 89
Цецена – 71, 76, 79, 88
црква светих Јована и Петра, доминиканска – 32
Црна ријека, 18
Црнојевићи, властеоска породица – 119

Чајниче – 170
Чечел, Цецел, рудник – 89
Чремошник Грегор – 35, 36, 39, 46, 54, 57, 91, 123, 153, 163

Шемса, сестра Мехмед-паше Соколовића – 170
шећер – 175, 178
Шипан – 69
Шишић Фердо – 12, 13, 15, 16, шкаба – 149, 152
Шубићи, властеоска породица – 17, 18

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: вријеме и мјесто одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестина-тар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; мјесто чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не биљеже.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрјешавају се у округлим заградама – ().
8. Скраћенице написане без титли разрјешавају се у четвртастим заградама – [].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрјешавају се у стреластим заградама – < >.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напмени.
12. Оригинална интерпункција замјењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку цјелину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *e* (€), које се понекад појављује умјесто прејотованог *e* (ϰ), пошто је према позицији употријебљеног широког *e* јасно каква му је гласовна вриједност. Предлажемо да се умјесто њега употребљава обично *e* (e).

14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо гдје се појављује, задржати ћерв (ћ).

15. Уколико је ријеч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. пр^џрокъ – пр(о)рокъ, рѣ^чнноє – реч(е)нноє.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан снимак документа

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

<i>Acta Albaniae</i>	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, <i>Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia</i> , vol. I–II, Vindobonae 1913–1918
E. Fermendžin, <i>Acta Bosnae</i>	E. Fermendžin, <i>Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752</i> , Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium vol. 23, Zagreb 1892
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије/Српске академија наука/ Српске академија наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
Ђ. Даничић, <i>Рјечник</i>	Ђ. Даничић, <i>Рјечник из књижевних старина српских I–III</i> , Београд 1863–1864.
<i>ЕСИ</i>	<i>Енциклопедија српске историографије</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
<i>ИСН</i>	<i>Историја српског народа I–II</i> , Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник

ИЦГ	<i>Историја Црне Горе</i> II/2, Титоград 1970
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, <i>Споменици српски</i>	К. Јиречек, <i>Споменици српски</i> , Споменик СКА 11 (1892).
П. Карано- Твртковић, <i>Србски споменици</i>	Павле Карано-Твртковић, <i>Србски споменици или старе рисовуљ, дипломе, повелъ, и сношеня босански, сербски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина</i> , Београд 1840
S. Ljubić, <i>Listine</i>	S. Ljubić, <i>Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike</i> I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	<i>Лексикон српског средњег века</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михалчић), Београд 1999
F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica</i>	F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae</i> 1858.
<i>Monumenta Ragusina</i>	<i>Monumenta Ragusina. Libri reformationum</i> I– V, Zagreb 1879–1897
С. Новаковић, <i>Законски споменици</i>	С. Новаковић, <i>Законски споменици српских држава средњег века</i> , Београд 1912
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, <i>Споменици српски</i>	М. Пуцић, <i>Споменици српски</i> I–II, Београд 1858, 1862.
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik</i>	T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije</i> , I– ; XV, Zagreb 1934; XVII, Zagreb 1981

А. Соловјев, <i>Одабрани споменици</i>	А. Соловјев, <i>Одабрани споменици српског права</i> , Београд 1926
Љ. Стојановић, <i>Записи и натписи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски записи и натписи</i> I– VI, Београд 1902–1926
Љ. Стојановић, <i>Родослови и летописи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски родослови и летописи</i> , Београд – Сремски Карловци 1927
Љ. Стојановић, <i>Повеље и писма</i>	Љ. Стојановић, <i>Старе српске повеље и писма</i> I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934
Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типичи, поменици, записи и др.</i> , Споменик СКА III (1890)

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

2
2009

Академија наука и умјетности Републике Српске
Одјељење друштвених наука

Рецензенти
Сима Ћирковић
Раде Михаљчић

Секретари Редакције
Дејан Јечменица
Наталија Чало

Лектура и коректура
Милутин Вујић

Регистар
Дејан Јечменица

Компјутерска обрада, прелом и корице
Дејан Јечменица

Превод на француски
Паскал Донжон

ISSN
2233-1778

Штампа:
ГрафоМарк, Лакташи

Тираж 400